

1/2013
ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ
Μάιος 2013

Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΕ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ
Πως θα εξέλθουμε από την κρίση

Ανδρέας Θεοφάνους
Με τη συμβολή ομάδας εργασίας

ΚΕΝΤΡΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

1/2013
ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ
Μάιος 2013

Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΕ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ
Πως θα εξέλθουμε από την κρίση

Ανδρέας Θεοφάνους
Με τη συμβολή ομάδας εργασίας

Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΕ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ
Πως θα εξέλθουμε από την κρίση

1/2013

Λευκωσία, Μάιος 2013

Copyright © Ανδρέας Θεοφάνους, Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων,
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Εκδόσεις: Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Ο Ανδρέας Θεοφάνους γεννήθηκε το 1960 στην Κύπρο. Σπούδασε Οικονομικά και Πολιτικές Επιστήμες στο *Susquehanna University* της Πολιτείας της Πενσυλβανίας με υποτροφία του προγράμματος *Fulbright* αποφοιτώντας με τιμητική διάκριση το 1983 (*Valedictorian*). Συνέχισε τις σπουδές του με υποτροφία του *Pennsylvania State University*, απ' όπου έλαβε τους τίτλους M.A. και Ph.D. στα Οικονομικά, το 1985 και το 1988 αντίστοιχα. Είναι Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας και Πρόεδρος του Τμήματος Ευρωπαϊκών Σπουδών και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Λευκωσίας καθώς και του Κυπριακού Κέντρου Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων. Έχει επισκεφθεί αριθμό πανεπιστημίων και δεξαμενών σκέψης ως επισκέπτης καθηγητής, ανώτερος επιστημονικός συνεργάτης ή/και προσκεκλημένος ομιλητής στην Ευρώπη, τις ΗΠΑ, τον Καναδά, τη Μέση Ανατολή, την Ιαπωνία και την Αυστραλία. Αυτά περιλαμβάνουν τα ακόλουθα ιδρύματα: *London School of Economics and Political Science*, *Brookings Institution*, *Woodrow Wilson International Center of Scholars*, *Center for European Integration Studies – University of Bonn*, *Hebrew University of Jerusalem*, *Australian Institute of International Affairs* και *University of Tokyo*. Είναι συγγραφέας και συνεπιμελητής διαφόρων βιβλίων για πολιτικά και οικονομικά θέματα καθώς και για θέματα που σχετίζονται με την Κύπρο, την ΕΕ και την ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Μεταξύ άλλων, σημειώνονται τα βιβλία του «Η Κύπρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στο Νέο Διεθνές Περιβάλλον: Προκλήσεις και Προοπτικές» (2000), «Ευρωπαϊκή Κύπρος: Πολιτειακή Δομή, Οικονομία και Κοινωνία - Η Ένταξη και τα Σενάρια Λύσης» (2002), «Η Κύπρος, η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα Διακυβευόμενα Συμφέροντα: Η Ένταξη και η Λύση», που εκδόθηκε το 2006, «Η Πολιτική Οικονομία της Λύσης του Κυπριακού Προβλήματος: Η Εξέταση Τεσσάρων Σεναρίων» (2009) και το βιβλίο «Η Κύπρος Ενώπιον Διλημάτων - Σκέψεις και Προβληματισμοί» (2011). Έχει επίσης δημοσιεύσει αριθμό συγγραμμάτων, οργάνωσε πολυάριθμα διεθνή συμπόσια και συνέδρια, και ήταν/είναι επιστημονικός συντονιστής σε μεγάλο αριθμό ερευνητικών προγραμμάτων. Στις αρχές του 2010 εισήγαγε τη νέα σειρά Κειμένων Πολιτικής του Κυπριακού Κέντρου Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων ενώ από το 2004 είναι επίσης επιμελητής του ηλεκτρονικού εντύπου *In Depth*. Είναι παντρεμένος με την Ανδρούλλα Θεοφάνους και έχει τρεις γιους, τους Φειδία, Ανδρόνικο και Ευαγόρα.

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Η μελέτη με τίτλο «*Η Κυπριακή Οικονομία σε Σταυροδρόμι – Πως θα εξέλθουμε από την κρίση*» κατατίθεται σε μία πολύ δύσκολη στιγμή για την Κυπριακή Δημοκρατία. Όντως υπήρχαν πολύ σοβαρές υπερβολές και στρεβλώσεις στο ευρύτερο σύστημα οι οποίες έδωσαν την ευκαιρία στην Τρόικα να πλήξει θανάσιμα την οικονομία της χώρας. Η ουσία είναι όμως ότι παρά το μέγεθος των προβλημάτων θα μπορούσε να επέλθει εξυγίανση με μια πιο σταδιακή και ομαλότερη προσέγγιση. Αυτό δεν έγινε για διάφορους λόγους μεταξύ των οποίων και η παραμελημένη και άνευ σωστής επεξηγηματικής αφήγησης εικόνα της Κύπρου στο εξωτερικό.

Ούτως ή άλλως, η σημερινή μελέτη κατατίθεται ενώ η κυπριακή οικονομία διολισθαίνει σε μια πολύ βαθιά κρίση με απρόβλεπτες συνέπειες και χωρίς να μπορεί να προβλεφθεί πότε θα είναι δυνατό να εξέλθει από αυτή. Το κύριο συμπέρασμα της μελέτης είναι ότι η Κύπρος θα πρέπει να εξέλθει προσωρινά από την Ευρωζώνη. Πρέπει να κατανοηθεί ότι η υιοθέτηση νέου εθνικού νομίσματος είναι πάνω απ' όλα μια προσπάθεια για μία νέα οικονομική αρχιτεκτονική η οποία θα εμπεριέχει τη διάσταση της ανεξάρτητης δημοσιονομικής, αναπτυξιακής, κοινωνικής και νομισματικής πολιτικής.

Είναι άξιο αναφοράς ότι η μελέτη αυτή κατατίθεται επίσης σε μια περίοδο που κλείνουν 20 χρόνια από την ίδρυση του Κέντρου. Στα χρόνια αυτά έγιναν αρκετές προσπάθειες για εμβολιασμό του δημόσιου διαλόγου. Παρά ταύτα όμως η συνεισφορά δεν ήταν τέτοια που να αποτρέψει τα χειρότερα. Η σημερινή κρίση είναι η χειρότερη που βιώνει η Κύπρος μετά το 1974. Είναι με τεράστια αίσθηση ευθύνης που καταθέτω αυτή τη μελέτη ως συμβολή στον ευρύτερο προβληματισμό.

Θέλω να εκφράσω τις ευχαριστίες μου για όλα τα πρόσωπα τα οποία στήριξαν αυτή την προσπάθεια καθώς και την πεποίθησή μου ότι είναι δυνατό παρά τις μεγάλες δυσκολίες να υπάρξει μία ελπιδοφόρος επόμενη μέρα. Για τη μελέτη αυτή εργάσθηκα ακατάπαυστα πολλές μέρες με αγωνία αλλά και με ζήλο. Αρκετοί συνεργάτες βοήθησαν ποικιλοτρόπως με ιδέες, χρήσιμες πληροφορίες

αλλά κυρίως μέσα από την ανταλλαγή σκέψεων και θέσεων. Ιδιαίτερες ευχαριστίες απευθύνω στον Κυριάκο Αντωνίου του οποίου η συνεργασία ήταν πολύτιμη καθώς και στο γραμματειακό προσωπικό του Κέντρου για τη σκληρή δουλειά που όπως συνήθως απαιτείται στην εκπόνηση μιας τέτοιας εργασίας.

Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΕ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ

Πως θα εξέλθουμε από την κρίση

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
I. Η ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	11
– Πως φθάσαμε στα τραγικά αδιέξοδα	11
– Οι αποφάσεις του Eurogroup και οι επιπτώσεις.....	15
– Η εικόνα της Κύπρου και οι προεκτάσεις	19
– Οι προεκτάσεις των αποφάσεων πέραν της Κύπρου	21
– Δημόσιο και ιδιωτικό χρέος	23
– Δημόσιο εσωτερικό και εξωτερικό χρέος	25
– Οι ευρύτεροι οικονομικοί δείκτες	26
II. ΟΙ ΒΑΣΙΚΟΙ ΠΥΛΩΝΕΣ ΤΗΣ ΜΝΗΜΟΝΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ	32
– Αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης και προεκτάσεις.....	32
– Η φιλοσοφία του Μνημονίου	35
– Αξιολόγηση των προνοιών του Μνημονίου	40
– Η παραμονή στο Ευρώ και οι προεκτάσεις	51
– Προοπτικές αναθέρμανσης της οικονομίας	52
– Πληθωριστικές πιέσεις, αγοραστική δύναμη μισθών και επιτόκια ...	53
– Δημοσιονομικό έλλειμμα, μοναδιαίο κόστος εργασίας και ΑΕΠ.....	54
– Προεκτάσεις στο δημόσιο και ιδιωτικό χρέος.....	58
– Ανεργία, απασχόληση και μετανάστευση.....	62
– Δάνεια επιχειρήσεων και νοικοκυριών.....	63
– Το εμπορικό ισοζύγιο, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και το ισοζύγιο πληρωμών	66
– Η διάσταση εξωτερικού και εσωτερικού χρέους και οι προεκτάσεις	69
– Εργασιακές σχέσεις, κοινωνική συνοχή και κοινωνικό συμβόλαιο ..	70
– Είναι βιώσιμη η μνημονιακή πολιτική;	73
III. ΟΙ ΒΑΣΙΚΟΙ ΠΥΛΩΝΕΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗΣ ΕΞΟΔΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	75
– Η λογική της εξόδου από την Ευρωζώνη.....	75
– Οδικός χάρτης της μεγάλης αλλαγής και εθνικός σχεδιασμός της οικονομίας	76
– Παράγοντες που θα επηρεάσουν τα αποτελέσματα	81

–	Η υιοθέτηση εθνικού νομίσματος, η υποτίμηση και οι προεκτάσεις	82
–	Προοπτικές αναθέρμανσης της οικονομίας	83
–	Πληθωριστικές πιέσεις, αγοραστική δύναμη μισθών και επιτόκια ...	85
–	Δημοσιονομικό έλλειμμα, μοναδιαίο κόστος εργασίας και ΑΕΠ.....	86
–	Προεκτάσεις στο δημόσιο και ιδιωτικό χρέος.....	89
–	Ανεργία, απασχόληση και μετανάστευση.....	92
–	Δάνεια επιχειρήσεων και νοικοκυριών.....	93
–	Το εμπορικό ισοζύγιο, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και το ισοζύγιο πληρωμών	94
–	Η διάσταση εξωτερικού και εσωτερικού χρέους και οι προεκτάσεις	96
–	Εργασιακές σχέσεις, κοινωνική συνοχή και κοινωνικό συμβόλαιο ..	97
–	Είναι βιώσιμη η προσωρινή έξοδος από την Ευρωζώνη;	99
IV.	Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΛΟΓΩΝ	101
–	Το πολιτικό σκηνικό στην Κύπρο	101
–	Έξοδος από την Ευρωζώνη και συμμετοχή στην ΕΕ	103
–	Γεωπολιτικές ανακατατάξεις και οι επιλογές της Κύπρου.....	105
–	Οικονομικά δεδομένα και προεκτάσεις για το Κυπριακό	108
–	Οικονομικά δεδομένα και ενεργειακά ζητήματα.....	109
V.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	111
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	124

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μελέτη αυτή λαμβάνει χώρα κάτω από εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες. Οι αποφάσεις της Τρόικα ήταν ιδιαίτερα σκληρές, δίχως ίχνος αλληλεγγύης, και οδήγησαν την Κύπρο από μια παρατεταμένη ύφεση σε μια βαθειά κρίση. Πέραν τούτου, η φιλοσοφία της Τρόικα φαίνεται να στερείται οικονομικής λογικής. Τα κτυπήματα που επέφεραν οι αποφάσεις του Eurogroup τον Μάρτιο του 2013 στο νομισματοπιστωτικό σύστημα της χώρας είναι εξοντωτικά. Ως εκ τούτου, ακόμα δεν έχουν κατανοηθεί πλήρως τα δεινά που η Κύπρος θα αντιμετωπίσει.

Βασικός στόχος της μελέτης αυτής είναι να αξιολογήσει δύο σενάρια για το μέλλον της οικονομίας. Το πρώτο αφορά τη διαχείριση της οικονομίας εντός των πλαισίων της φιλοσοφίας της Τρόικας και της Ευρωζώνης και το δεύτερο στα πλαίσια της προσωρινής εξόδου από την Ευρωζώνη και της υιοθέτησης εθνικού νομίσματος. Είναι κατανοητό ότι και οι δύο επιλογές είναι πολύ δύσκολες αλλά είναι σημαντικό να παρθούν αποφάσεις με ορθολογισμό οι οποίες θα διασφαλίσουν όχι μόνο ένα χαμηλότερο κοινωνικοοικονομικό και πολιτικό κόστος αλλά πάνω απ' όλα και μια προοπτική.

Στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζεται η υφιστάμενη κατάσταση. Συνοπτικά γίνεται αναφορά στο πως φθάσαμε στα τραγικά αδιέξοδα καθώς και στις αποφάσεις του Eurogroup τον Μάρτιο του 2013. Γίνεται επίσης αναφορά στην εικόνα που είχε δημιουργηθεί για την Κύπρο και στις σχετικές επιπτώσεις. Αξιολογούνται επίσης οι επιπτώσεις των εν λόγω αποφάσεων καθώς και οι προεκτάσεις τους πέραν της Κύπρου. Επιπρόσθετα, επιχειρείται η αξιολόγηση του δημόσιου και ιδιωτικού χρέους καθώς και του δημόσιου εσωτερικού και εξωτερικού χρέους. Τα δεδομένα αυτά συμβάλλουν στον καλύτερο προσδιορισμό των δεδομένων. Με το ίδιο σκεπτικό ανασκοπούνται οι ευρύτεροι οικονομικοί δείκτες.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αξιολογούνται οι βασικοί πυλώνες της φιλοσοφίας της Τρόικα και του Μνημονίου και εξετάζονται τα προβλήματα και οι προοπτικές της υλοποίησης της μνημονιακής πολιτικής. Πρώτα απ' όλα επιχειρείται αξιολόγηση της αρχιτεκτονικής της Ευρωζώνης και των προεκτάσεων της. Ακολουθεί η αξιολόγηση της φιλοσοφίας του Μνημονίου και των προνοιών του καθώς και οι

προεκτάσεις της παραμονής στο Ευρώ. Ταυτόχρονα, εξετάζονται οι δημοσιονομικοί δείκτες και οι επιπτώσεις στο δημόσιο και ιδιωτικό χρέος. Επιχειρείται επίσης η αξιολόγηση των προοπτικών αναθέρμανσης της οικονομίας, οι πληθωριστικές πιέσεις, η αγοραστική δύναμη των μισθών και τα επιτόκια. Αναλύονται επίσης οι επιπτώσεις στην πραγματική οικονομία με επίκεντρο την απασχόληση, την ανεργία και τη μετανάστευση. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η αξιολόγηση των δανείων των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών κάτω από τις συνθήκες της βαθιάς κρίσης. Εξετάζονται επίσης το εμπορικό ισοζύγιο, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και το ισοζύγιο πληρωμών. Βαρύνουσας σημασίας είναι η αξιολόγηση της διάστασης εσωτερικού και εξωτερικού χρέους και των προεκτάσεων. Με το ίδιο σκεπτικό εξετάζονται οι προεκτάσεις της υλοποίησης της μνημονιακής πολιτικής στις εργασιακές σχέσεις, στην κοινωνική συνοχή και στις έννοιες του κοινωνικού συμβολαίου. Το ουσιαστικό ερώτημα που εγείρεται είναι κατά πόσον μπορεί η μνημονιακή φιλοσοφία και πολιτική να είναι βιώσιμη.

Το τρίτο κεφάλαιο αξιολογεί τους βασικούς πυλώνες της προσωρινής εξόδου από την Ευρωζώνη και τις προοπτικές. Παράλληλα, επεξηγείται το πλαίσιο επανεκκίνησης του εθνικού σχεδιασμού της οικονομίας, ο οδικός χάρτης της μεγάλης αλλαγής και επισημαίνονται οι παράγοντες που θα επηρεάσουν τα αποτελέσματα. Επεξηγείται η λογική της υιοθέτησης του εθνικού νομίσματος και περιγράφεται το θέμα της υποτίμησης και οι προεκτάσεις. Πέραν τούτου, εξετάζονται οι προοπτικές αναθέρμανσης της οικονομίας ενώ αξιολογούνται επίσης οι πληθωριστικές πιέσεις, η αγοραστική δύναμη των μισθών και τα επιτόκια. Επιπρόσθετα, αναλύονται οι δημοσιονομικοί δείκτες και οι προεκτάσεις στο δημόσιο και ιδιωτικό χρέος. Ταυτόχρονα στο κεφάλαιο αυτό αξιολογείται το θέμα της ανεργίας, της απασχόλησης και της μετανάστευσης. Γίνεται επίσης αναφορά στις προεκτάσεις σε σχέση με τα δάνεια επιχειρήσεων και νοικοκυριών. Επιπρόσθετα, εξετάζεται το εμπορικό ισοζύγιο, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και το ισοζύγιο πληρωμών. Τέλος, γίνεται αναφορά στη διάσταση εσωτερικού και εξωτερικού χρέους και στις προεκτάσεις από αυτή τη μεγάλη αλλαγή. Στα πλαίσια αυτά εξετάζονται τα προβλήματα και οι προοπτικές της εξόδου από την Ευρωζώνη και των προεκτάσεων αναφορικά με

τις εργασιακές σχέσεις, την κοινωνική συνοχή και την έννοια του κοινωνικού συμβολαίου. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την αξιολόγηση του κατά πόσον είναι βιώσιμη η προσωρινή έξοδος από την Ευρωζώνη. Αξιολογείται επίσης κατά πόσον η συγκεκριμένη πολιτική δίνει προοπτική.

Στο τέταρτο κεφάλαιο επεξηγείται η πολιτική διάσταση των συναφών επιλογών. Αξιολογείται το πολιτικό σκηνικό στην Κύπρο και η έξοδος από την Ευρωζώνη στα πλαίσια της συμμετοχής στην ΕΕ. Ταυτόχρονα γίνεται λόγος για τις γεωπολιτικές ανακατατάξεις στην ευρύτερη περιοχή και τις επιλογές της Κύπρου. Εξετάζονται επίσης τα οικονομικά δεδομένα και οι προεκτάσεις για το Κυπριακό όπως επίσης και για τα ενεργειακά ζητήματα.

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο καταγράφονται τα βασικά συμπεράσματα και συγκεκριμένες εισηγήσεις πολιτικής. Εξ ορισμού η οποιαδήποτε μελέτη δεν μπορεί να καλύψει εις βάθος όλα τα συναφή ζητήματα. Όμως, αναδεικνύονται κατευθυντήριες γραμμές πολιτικής αλλά και περαιτέρω εισηγήσεις διερεύνησης ζητημάτων.

I. Η ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Πως φθάσαμε στα τραγικά αδιέξοδα

Ως κοινωνία συνειδητοποιούμε ότι μέχρι τώρα η Κύπρος ζούσε πέραν των δυνατοτήτων της. Το κράτος και τα νοικοκυριά ήταν/είναι υπερχρεωμένα και η διαιώνιση των πολλαπλών στρεβλώσεων εμβάθυναν την κρίση. Η απρονοησία, η επιπολαιότητα, η μετριοκρατία, η απληστία, η διαπλοκή και οι πελατειακές σχέσεις μοιραία οδήγησαν σε αυτή την κατάσταση. Επισημαίνεται ότι ο λαϊκισμός και ο φόβος ανάληψης πολιτικής ευθύνης ήταν σημαντικά χαρακτηριστικά του πολιτικοοικονομικοκοινωνικού συστήματος.

Η καταστροφή του ηλεκτροπαραγωγικού σταθμού στο Βασιλικό που, μεταξύ άλλων, ήταν και αποτέλεσμα συστημικών ελλειμμάτων και αδυναμιών, είχε σημαντικές αρνητικές προεκτάσεις. Πάνω απ' όλα ήταν ενδεικτικό του γεγονότος ότι το όλο σύστημα ήταν σε πορεία παραίτησης και κατάρρευσης.¹

Η οικονομία παρουσίαζε πολλές στρεβλώσεις. Γενικά υπήρχε θεσμοθετημένη ανισότητα καθώς και μία ανεπαρκής ηγεσία σχεδόν σε όλα τα επίπεδα. Η τραπεζική κρίση και η κακοδιαχείριση στον συγκεκριμένο τομέα ήταν αναπόσπαστο μέρος των ευρύτερων ελλείψεων και προβλημάτων. Όλα αυτά σε συνδυασμό με την απουσία νέων μοχλών ανάπτυξης μας οδήγησαν στη σημερινή κατάσταση. Η πολιτική ηγεσία δεν μπόρεσε τελικά να ανταποκριθεί. Εν ολίγοις, το τι λαμβάνει χώρα δεν είναι μόνο μια βαθειά οικονομική κρίση αλλά και μια μεγάλη αποτυχία του ευρύτερου συστήματος. Ο προβληματισμός που απαιτείται είναι επομένως βαθύτερος.

Το δημοσιονομικό έλλειμμα ήταν/είναι ψηλό ενώ το ιδιωτικό και δημόσιο χρέος ανέβαινε/ανεβαίνει επικίνδυνα. Συγκεκριμένα το δημόσιο χρέος της Κύπρου ανήλθε στο 86% του ΑΕΠ στο τέλος του 2012. Ταυτόχρονα, το σύνολο του εγχώριου ιδιωτικού δανεισμού είχε ανέλθει σχεδόν στο 300% του ΑΕΠ περί τα τέλη του 2012. Η ύφεση παρουσίαζε συνεχή επιδείνωση - και η ανεργία

¹ Βλέπε Π. Πολυβίου, Πόρισμα Μονομελούς Ερευνητικής Επιτροπής για τη Διεξαγωγή Έρευνας σχετικά με την Έκρηξη που επισυνέβη την 11^η Ιουλίου 2011 στη Ναυτική Βάση «Ευάγγελος Φλωράκης» στο Μαρί, 30 Σεπτεμβρίου 2011.

βρισκόταν στο ψηλότερο επίπεδο από το 1974. Το ζητούμενο ήταν αφ' ενός η αποφυγή της επιδείνωσης και της κατάρρευσης και αφ' ετέρου η οικονομική εξυγίανση και η έξοδος από την κρίση. Μια τέτοια πορεία θα αποτελούσε το προοίμιο μιας νέας αναπτυξιακής προοπτικής. Η εξέλιξη αυτή θα ήταν το αποτέλεσμα μιας πολιτικής πραγματισμού, περισυλλογής καθώς και υιοθέτησης ενός νέου υποδείγματος στα πλαίσια ενός νέου κοινωνικού συμβολαίου.

Δυστυχώς οι αποφάσεις του Eurogroup τον Μάρτιο του 2013 απερίσκεπτα αλλά και εγκληματικά εμβάθυναν την κρίση. Πάρα τις δυσκολίες θα ήταν δυνατή μια σταδιακή προσέγγιση για την εξυγίανση. Θα πρέπει να διερευνηθούν οι λόγοι αυτής της απόφασης που εξέπληξε την Ευρωπαϊκή αλλά και την παγκόσμια κοινότητα.

Τα προβλήματα καθώς και οι κίνδυνοι που απειλούσαν την οικονομική σταθερότητα προέκυπταν ουσιαστικά από πέντε βασικούς παράγοντες:

- (α) την τραπεζική κρίση και τη διασύνδεση της κυπριακής οικονομίας με την ελληνική οικονομία,
- (β) τη δεινή δημοσιονομική κατάσταση με τις υπερβολές, τις στρεβλώσεις και τις σπατάλες,
- (γ) τις διαρθρωτικές αδυναμίες και τις σοβαρές στρεβλώσεις του υποδείγματος της οικονομίας και του ευρύτερου πολιτικοοικονομικοκοινωνικού συστήματος,
- (δ) τη φθίνουσα ανταγωνιστικότητα των πλείστων τομέων της οικονομίας, και
- (ε) την ευρωπαϊκή και διεθνή οικονομική κρίση.

Ήταν διάχυτη η διαπίστωση ότι δεν υπήρχε ο απαιτούμενος πολιτικός σχεδιασμός ενώ σε στρατηγικό επίπεδο κυριαρχούσε σύγχυση. Αυτό είναι αφ' ενός αποτέλεσμα της ανεπάρκειας θεσμών διαμόρφωσης πολιτικής και δικτύων συνεργασίας με τους φορείς λήψεως αποφάσεων και αφ' ετέρου της ευρύτερης μετριότητας του πολιτικού συστήματος. Έτσι το ευρύτερο πολιτικοοικονομικό σύστημα δεν ανταποκρίθηκε επαρκώς στα δεδομένα της κρίσης. Η Κύπρος

βρισκόταν σε καθοριστικό κομβικό σημείο και εξακολούθησε να διαχειρίζεται τα θέματα αυτά σπασμωδικά.

Σημειώνεται συναφώς ότι εάν ο τότε Διοικητής της Κεντρικής Τράπεζας Κύπρου (ΚΤΚ) κ. Αθανάσιος Ορφανίδης επεδείκνυε τον ίδιο ζήλο για την επαρκή τραπεζική εποπτεία όσο για τα δημοσιονομικά ζητήματα ενδεχομένως θα αποφεύγοντο τα χειρότερα. Η διαπίστωση αυτή δεν απαλλάσσει τις ηγεσίες των δύο μεγάλων τραπεζών – της Τράπεζας Κύπρου και της Λαϊκής Τράπεζας – από τις ευθύνες τους. Επιπρόσθετα, η προηγούμενη κυβέρνηση και το ευρύτερο πολιτικοοικονομικοκοινωνικό σύστημα δεν είχαν κατανοήσει ότι η συμμετοχή στην Οικονομική Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) και την Ευρωζώνη είχε κάποιους κανόνες που συστηματικά παραβιάζονταν.

Είναι πολύ σημαντικό να αντιληφθούμε ότι η κυπριακή κρίση κορυφώθηκε ως αποτέλεσμα των υπερβολών του τραπεζικού τομέα ο οποίος ελάμβανε χώρα ταυτόχρονα με μια απρόσκοπτη επιδείνωση των δημοσιονομικών δεικτών.² Οι εξελίξεις αυτές δεν ήταν άσχετες και με τη φούσκα των ακινήτων αλλά και την έξαρση δανείων στον ιδιωτικό τομέα ο οποίος προσέγγισε το 300% του ΑΕΠ το τέλος του 2012.

Η τεράστια διασύνδεση με την ελληνική οικονομία ήταν μοιραία. Δυστυχώς δεν κατανοήθηκε ότι οι επιπτώσεις του κουρέματος του ελληνικού χρέους των Οκτώβριο του 2011 θα ήταν καταστροφικές. Οι δύο μεγάλες τράπεζες της

² Ενώ οι τεχνικοί χειρισμοί της εναρμόνισης της Κυπριακής Νομοθεσίας με σκοπό την ένταξη στην ΕΕ και την Ευρωζώνη διεκπεραιώθηκαν με ικανοποιητικό τρόπο, φαίνεται ότι δεν υπήρχε επαρκής κατανόηση για το νέο περιβάλλον που θα αντιμετωπίζαμε. Σημειώνεται ότι θα έπρεπε να είχε γίνει αντιληπτό από όλους ότι η συνέχιση του διαρθρωτικού μοντέλου της ευρύτερης Δημόσιας Υπηρεσίας δεν ήταν προς το δημόσιο συμφέρον. Για παράδειγμα, στη Δημόσια Υπηρεσία με τη στενή έννοια οι εγκεκριμένες στον προϋπολογισμό θέσεις ανήλθαν από 14.499 που ήταν το 2000, σε 16.554 το 2004 και σε 17.784 το 2011. (Ετήσιες Εκθέσεις Προέδρου Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας 2000-2011). Πολλοί θεσμοί που δημιουργήθηκαν για σκοπούς εναρμόνισης (Επιτροπή Ανταγωνισμού, Επίτροπος Διοικήσεως, Επίτροπος Νομοθεσίας, Επίτροπος Εσωτερικού Ελέγχου κλπ) αλλά και οι αυξημένες ανάγκες που εμφανίστηκαν για εναρμονιστικούς μηχανισμούς καλύφθηκαν με νέο μόνιμο ή έκτακτο προσωπικό αντί με αναδιοργάνωση και αναδιάρθρωση. Επιπρόσθετα, το κρατικό μισθολόγιο διατήρησε την ίδια δομή που είχε με την Κυπριακή Λίρα ενώ πλέον δεν ετύγχανε της προσαρμογής που επισυνέβαινε προηγουμένως. Σημειώνουμε ότι τα επιβαλλόμενα μέτρα θα έπρεπε να είχαν ληφθεί όχι από το 2008 που ενταχθήκαμε στο Ευρώ αλλά από την ημερομηνία που είχε γίνει σχεδιασμός για ένταξη στο Ευρώ και το κλείδωμα της ισοτιμίας με την Κυπριακή Λίρα. Η μισθολογική φούσκα στη Δημόσια Υπηρεσία συνετέλεσε και στη φούσκα των ακινήτων.

χώρας απώλεσαν περίπου €4,5 δισεκατομμύρια, ποσό το οποίο αντιστοιχούσε περίπου με το 25% του ΑΕΠ. Αξίζει να τονισθεί το τεράστιο δανειακό χαρτοφυλάκιο των δύο τραπεζών (Λαϊκής Τράπεζας και Τράπεζας Κύπρου) στην Ελλάδα που αναλογούσε περίπου στα €23,6 δισεκατομμύρια και η δυσανάλογη επένδυση που έγινε σε ελληνικά ομόλογα.

Επιπρόσθετα, η φθίνουσα ανταγωνιστικότητα βασικών τομέων της οικονομίας όπως του τουρισμού, του δευτερογενούς τομέα και της γεωργίας δυσχέραιναν ακόμη περισσότερο το οικονομικό περιβάλλον της Κύπρου. Στην ήδη επιβαρυσμένη κυπριακή οικονομία ήρθε να προστεθεί η διεθνής οικονομική κρίση η οποία είχε ξεκινήσει το 2008 από τις ΗΠΑ. Η ανεπαρκής αντιμετώπιση της κρίσης από τους ηγέτες της Ευρωζώνης οδήγησε στην εδραίωση και εξάπλωση της στις χώρες της Ευρωπαϊκής περιφέρειας. Κάτω από αυτά τα δεδομένα, η Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη με την κρίση χρέους το 2009.

Η κυπριακή κυβέρνηση τελικά αναγκάστηκε να προσφύγει στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης τον Ιούνιο του 2012. Ήταν αναμενόμενο να υπάρχουν διαφωνίες για τη σκληρότητα των μέτρων που εισηγείτο η Τρόικα. Η ουσία όμως είναι ότι δεν μπορούσαν να συνεχίσουν τα πράγματα ως είχαν. Είναι προφανές ότι λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα δεδομένα και τις εξελίξεις, τελικά η απραξία οδήγησε στα χειρότερα.

Έχοντας αναφέρει τα λάθη και τις παραλείψεις που συνετέλεσαν στην κρίση σημειώνεται ότι η Κύπρος δεν είναι η μοναδική χώρα που έσφαλε. Για παράδειγμα, η διερευνητική επιτροπή που καταρτίστηκε στην Ιρλανδία για να διερευνήσει την εκεί κρίση κατέληξε στο συμπέρασμα ότι διαπράχθηκαν σφάλματα από δημόσιους και ιδιωτικούς οργανισμούς όπως οι διοικήσεις των τραπεζών, η Κεντρική Τράπεζα της χώρας, οι χρηματοοικονομικές εποπτικές αρχές και τα ελεγκτικά γραφεία³ καταδεικνύοντας ελλείψεις και αδυναμίες και σε άλλες χώρες της Ευρωζώνης. Λαμβάνοντας όλα τα δεδομένα υπ' όψιν

³ Misjudging Risk: Causes of the Systemic Banking Crisis in Ireland, Report of the Commission of Investigation into the Banking Sector in Ireland, March 2011.

μπορεί να λεχθεί ότι η τιμωρία της Κύπρου ήταν πολύ μεγαλύτερη σε σχέση με τα λάθη της.

Οι προτάσεις της Τρόικα αρχικά διακατέχοντο από μια φιλοσοφία σκληρής λιτότητας και περισσότερο από μια λογιστική αντί οικονομική προσέγγιση. Με την αλλαγή της κυβέρνησης και την άνοδο του κ. Αναστασιάδη στην Προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας οι θέσεις της Τρόικα έγιναν ακόμα πιο σκληρές. Στην πορεία η Τρόικα επέφερε θανάσιμα πλήγματα στον χρηματοπιστωτικό τομέα και στην οικονομία γενικότερα. Πάρα ταύτα, η κυβέρνηση Αναστασιάδη ακολουθεί τη φιλοσοφία της Τρόικα ως μονόδρομο και χωρίς προβληματισμό για την ορθότητά της. Και τούτο παρά τις προειδοποιήσεις και τα παραδείγματα άλλων χωρών ότι εάν υλοποιηθούν οι προτάσεις της Τρόικας και της κυβέρνησης η χώρα θα οδηγηθεί σε μια πολύ βαθιά κρίση.

Στην περίπτωση που η κυβέρνηση δεν αντιμετωπίσει με ουσιαστικό τρόπο τα προβλήματα της οικονομίας, τα αποτελέσματα θα είναι ασφαλώς περισσότερο οδυνηρά. Μια τέτοια περίπτωση συνεπάγεται αποπληθωρισμό, συνεχείς μειώσεις μισθών και μια βαθιά παρατεταμένη κρίση. Πέραν της οικονομικής δυσπραγίας, οι προεκτάσεις σε εθνικό και κοινωνικό επίπεδο θα είναι ολέθριες.

Οι αποφάσεις του Eurogroup και οι επιπτώσεις

Η κυπριακή κοινωνία βρέθηκε το πρωί του Σαββάτου 16 Μαρτίου 2013 έκπληκτη μπροστά στην πρωτοφανή απόφαση του Eurogroup για κούρεμα των καταθέσεων στο τραπεζικό σύστημα ως μέρος της λύσης στην προσπάθεια διάσωσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος της χώρας. Έκπληκτη τόσο για την απρονοησία της πολιτικής ηγεσίας – της νυν αλλά και της προηγούμενης – όσο και για τον αυταρχισμό των εταίρων μας. Η απόφαση αυτή δεν είχε μόνο οικονομική διάσταση. Είναι προφανές ότι τελικά αποδυναμώνει ουσιαστικά την Κύπρο με απρόβλεπτες γεωπολιτικές και άλλες συνέπειες. Η απόφαση του Eurogroup εάν υλοποιήτο ως είχε θα δημιουργούσε πολύ περισσότερα προβλήματα στην κυπριακή οικονομία απ' όσα θα επέλυε. Ούτως ή άλλως είναι προφανές ότι ο θόρυβος και οι ζημιές σε ευρύτερο επίπεδο που δημιούργησαν

οι αποφάσεις του Eurogroup είναι πολύ μεγαλύτερες από οποιεσδήποτε ανάγκες της κυπριακής οικονομίας.

Αναμφίβολα, οι αποφάσεις του Eurogroup στις 16 Μαρτίου 2013 αποτέλεσαν ένα θανάσιμο πλήγμα για τον χρηματοπιστωτικό τομέα της Κύπρου και κατ' επέκταση για την κυπριακή οικονομία. Η Κυπριακή Βουλή απέρριψε την απόφαση αυτή στις 19 Μαρτίου 2013. Αλλά, στη Σύνοδο του Eurogroup στις 24 Μαρτίου λήφθηκαν ακόμη πιο σκληρές αποφάσεις. Οι εν λόγω αποφάσεις έδωσαν το χαριστικό πλήγμα στη Λαϊκή Τράπεζα, τραυμάτισαν βαθύτατα την Τράπεζα Κύπρου αλλά πολύ περισσότερο έπληξαν την εμπιστοσύνη ντόπιων και ξένων καταθετών και επενδυτών στην αξιοπιστία του κυπριακού χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Οι συναλλαγματικοί περιορισμοί που ισχύουν είναι ενδεικτικοί. Δεν θα είναι υπερβολή να λεχθεί ότι ήδη η Κύπρος βρίσκεται de facto εκτός Ευρωζώνης. Σημειώνεται χαρακτηριστικά ότι οι συναλλαγματικοί περιορισμοί που ίσχυαν το 1974 αφορούσαν τις εξωτερικές συναλλαγές και ήταν σαφώς αναλογικά αλλά και συγκριτικά πιο μικροί.

Η περίπτωση της Κύπρου είναι μοναδική καθ' ότι το πλήγμα το οποίο επήλθε είναι σαρωτικό. Είναι πραγματικά αδύνατο να επέλθει ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας κάτω απ' αυτά τα δεδομένα. Τα κτυπήματα της Τρόικα καθώς και το Μνημόνιο δεν μπορούν να οδηγήσουν στην εξυγίανση της κυπριακής οικονομίας. Αντίθετα οδηγούν στην εμβάθυνση της ύφεσης μετατρέποντας την σε μεγάλη κρίση (από recession σε depression).

Η ΕΕ με τις απαιτήσεις για νέες φορολογίες και νομοθετήματα ενεργεί ως να είναι πλήρης δημοσιονομική και τραπεζική ένωση. Όμως, στην ουσία δεν είναι αφού στερείται τους απαραίτητους μηχανισμούς. Η Κύπρος επομένως δεν μπορεί, όσο πιεστικά και να είναι τα δεδομένα, να υλοποιήσει πρόνοιες οι οποίες θα δημιουργήσουν πολύ περισσότερα προβλήματα απ' όσα θα επιλύσουν.

Η Κύπρος εισηγήθηκε να δώσει η Τρόικα τα €10 δισεκατομμύρια όπως προνοείτο και τα υπόλοιπα €7 δισεκατομμύρια να εξευρεθούν από άλλες πηγές και ενέργειες. Μεταξύ άλλων, προτάθηκε η εθελοντική εμπλοκή ντόπιων και ξένων καταθετών και επενδυτών με την αγορά μετοχών για ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών καθώς και έκδοση ομολόγων συνδεδεμένων με την ενέργεια. Επίσης διερευνήθηκε, επιφανειακά, η προοπτική επενδυτικής εμπλοκής τρίτης χώρας (Ρωσίας) στην όλη προσπάθεια. Επιπλέον, θα μπορούσε να διερευνηθεί επενδυτική εμπλοκή και τρίτων χωρών ούτως ώστε στα πλαίσια αυτά ο εταιρικός φόρος καθώς και ο φόρος των επιτοκίων να παραμείνει ως έχει. Θα έπρεπε επίσης να είχε υποδειχθεί με μεγαλύτερη πειστικότητα ότι η Κύπρος έχασε από το ελληνικό κούρεμα το 2011 περίπου €4.5 δισεκατομμύρια – που αναλογούσε περίπου στο 25% του ΑΕΠ – και να ζητηθεί κάποιας μορφής αποζημίωση από την ΕΕ. Η άρνηση της Τρόικας στις όποιες προσπάθειες απεγκλωβισμού από δυσβάστακτες πρόνοιες του Μνημονίου όπως το κούρεμα των καταθέσεων χαρακτηρίζεται από άνευ προηγουμένου σκληρότητα και βαναυσότητα. Επιπρόσθετα, και πάνω απ' όλα, φαίνεται ότι η Κύπρος χρησιμοποιήθηκε ως πειραματόζωο.⁴

Τονίζεται ότι δεν δόθηκε ο απαιτούμενος χρόνος για μια έντιμη και συμβιβαστική πρόταση και λύση. Τελικά, υπήρξε κατάληξη σε ένα Μνημόνιο πέραν των €20 δισεκατομμυρίων. Τα €10 δισεκατομμύρια αποτελούν δάνειο (bail out) και τα υπόλοιπα από κουρέματα καταθέσεων, μετοχών, μισθών, συντάξεων, ωφελημάτων καθώς και ιδιωτικοποιήσεων και επιπρόσθετων φορολογιών (bail in). Επιπρόσθετα, φορτώθηκε στην Τράπεζα Κύπρου ένα ποσό πέραν των €9 δισεκατομμυρίων του ΕΛΑ που είχε δανειστεί η Λαϊκή Τράπεζα, χωρίς να ληφθούν υπόψη οι ευθύνες της ίδιας της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) για τη μετατροπή ενός μηχανισμού επείγουσας ρευστότητας σε μακροχρόνια ενίσχυση κάτω από διαφορετική στρατηγική από αυτή που τελικά εφαρμόστηκε.⁵ Η κυβέρνηση δεν ήρθη στο ύψος των

⁴ Τη θέση αυτή εξέφρασαν αξιωματούχοι της κυπριακής κυβέρνησης περιλαμβανομένου του Προέδρου Αναστασιάδη καθώς και πολλοί αναλυτές.

⁵ Αξίζει να τονισθεί ότι ο ΕΛΑ δίνεται σε φερέγγυα τραπεζικά ιδρύματα για να καλυφθούν έκτακτες ανάγκες όπως η εκροή κεφαλαίων. Το τραπεζικό ίδρυμα που βρισκόταν σε αυτή τη θέση (Λαϊκή Τράπεζα) προσέφυγε στον Μηχανισμό μέσω της Κεντρικής Τράπεζας. Το ζητούμενο ποσό παρέχεται από τις 17 Κεντρικές Τράπεζες των χωρών της Ευρωζώνης έναντι επαρκών

περιστάσεων αποδεχόμενη όλους τους επαχθείς όρους της Τρόικα. Εξ ορισμού η κυβέρνηση παρουσιάζει σοβαρά ελλείμματα αξιοπιστίας καθώς κατ' επανάληψιν αυτοαναιρέθηκε. Ο Πρόεδρος Αναστασιάδης είχε υποσχεθεί όχι επιπρόσθετες φορολογίες, όχι επιπρόσθετες περικοπές μισθών, όχι κουρέματα. Απέτυχε να κρατήσει τις υποσχέσεις – δεσμεύσεις του. Πολύ χειρότερο είναι το γεγονός ότι η χώρα γίνεται όμηρος της Τρόικα.

Είναι αξιοσημείωτο ότι η Καγκελάριος Μέρκελ πανηγύρισε για τη συντριβή του χρηματοπιστωτικού τομέα της Κύπρου και για το τέλος του οικονομικού υποδείγματος της Μεγαλονήσου. Και τούτο αγνοώντας τις πολύ βαριές συνέπειες της μεγάλης κρίσης στην οποία εισήλθε η χώρα. Δεν είναι υπερβολή να λεχθεί ότι το οικονομικό μοντέλο της Κύπρου θα είχε στοχοποιηθεί για πολιτικούς λόγους ακόμη και εάν δεν βρισκόταν σε αυτή την άσχημη συγκυρία. Δεν υπάρχει καμία νομιμοποίηση του θανάσιμου πλήγματος που δέχθηκε η Κύπρος.

Η Megan Greene σε άρθρο της στο διαδικτυακό περιοδικό Bloomberg⁶ υποστηρίζει ότι η έξοδος από το Ευρώ αποτελεί επιλογή για την Κύπρο εάν μπορεί να εξασφαλίσει σχετική υποστήριξη από την Τρόικα. Εκτιμά ότι με την απόφαση του Eurogroup έχει στην ουσία καταστραφεί ο τραπεζικός τομέας της Κύπρου και ότι η πτώση του ΑΕΠ εντός του 2013 θα είναι μεγαλύτερη από το 9-13% που προβλέπει το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και η Κυπριακή Κυβέρνηση. Οι κίνδυνοι οποιασδήποτε χώρας που θα εγκατέλειπε το Ευρώ είναι χρεοκοπία τραπεζών, περιορισμοί στη διακίνηση κεφαλαίων και χρεοκοπία του κράτους αλλά, όπως αναφέρει, τα δύο πρώτα έχουν ήδη γίνει ενώ το τρίτο είναι πολύ πιθανό. Αναγνωρίζει τα προβλήματα εξόδου από το Ευρώ αλλά καταλήγει ότι είναι το μικρότερο κακό.

εξασφαλίσεων. Σε αυτό το σημείο εντοπίζονται και οι ευθύνες της ΕΚΤ που έχει δικαίωμα να σταματήσει την παροχή ΕΛΑ αφού η Λαϊκή Τράπεζα όπως διαφάνηκε δεν ήταν ούτε φερέγγυο τραπεζικό ίδρυμα ούτε επαρκείς εξασφαλίσεις είχε.

⁶ M. Greene, Cyprus Can Save Itself by Fleeing the Euro, 10 April, 2013, <http://www.bloomberg.com/news/2013-04-09/cyprus-can-save-itself-by-fleeing-the-euro.html>

Ο Matthew Lynn σε άρθρο του στο Market Watch,⁷ κάνει σφοδρή επίθεση εναντίον της απόφασης του Eurogroup την οποία αποκαλεί πανωλεθρία για την Κύπρο. Υποστηρίζει επίσης ότι η εν λόγω απόφαση θα προκαλέσει μεγάλη κρίση στην Ευρωζώνη. Μάλιστα, θεωρεί ότι τα ποσά για τη διάσωση των τραπεζών ήταν σχετικά μικρά και ότι το χρηματοοικονομικό μοντέλλο της Κύπρου θα μπορούσε χωρίς την απόφαση του Eurogroup να καταστεί και πάλι βιώσιμο και προσοδοφόρο. Υπενθυμίζει παράλληλα τις συναφείς αποφάσεις για το ελληνικό χρέος που συνέτειναν στην κυπριακή κρίση.

Η εικόνα της Κύπρου και οι προεκτάσεις

Είναι σημαντικό να υπογραμμισθεί ότι οι αποφάσεις της Τρόικα στερούνται οικονομικού ορθολογισμού καθώς και του ελάχιστου βαθμού αλληλεγγύης. Έτσι, είναι λοιπόν σημαντικό να κατανοήσουμε γιατί συνέβηκε αυτό. Αναμφίβολα υπήρχαν σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα στους πλείστους τομείς της οικονομίας. Πέραν τούτων, οι στρεβλώσεις στην κυπριακή οικονομία και η εντύπωση ότι η χώρα λειτουργούσε χωρίς αποτελεσματικό θεσμικό πλαίσιο ξοδεύοντας και καταναλώνοντας πέραν κάθε ορίου ήταν διάχυτη.

Αξιολογώντας διάφορες πρακτικές της οικονομίας της Κύπρου οι αξιωματούχοι της Τρόικα θεωρούσαν ότι στην Κύπρο είχε ξεπερασθεί κάθε όριο λαμβάνοντας υπ' όψιν τα τεκταινόμενα στον χρηματοπιστωτικό τομέα, τους όρους απασχόλησης στον ευρύτερο δημόσιο καθώς και στον τραπεζικό τομέα. Ο εκνευρισμός και η δυσφορία αυξανόταν όταν ο τέως Πρόεδρος Χριστόφιας μιλούσε για την Αυτόματη Τιμαριθμική Αναπροσαρμογή (ΑΤΑ) ως κόκκινη γραμμή ενώ το κράτος βάδιζε προς χρεοκοπία και το τραπεζικό σύστημα σε συντριβή.

Μέρος του όλου προβλήματος ήταν και η εικόνα που είχε δημιουργηθεί όλα αυτά τα χρόνια για την Κύπρο ως προορισμός ξεπλύματος βρώμικου χρήματος. Συστηματικά γινόταν λόγος για Ρώσους ολιγάρχες και για μια κατάσταση εκτός ελέγχου. Εκνευρισμό προκαλούσαν και τα ψηλά επιτόκια καθώς και οι χαμηλοί

⁷ M. Lynn, After Cyprus, euro zone will slip into depression, 27 March, 2013, http://articles.marketwatch.com/2013-03-27/commentary/38050831_1_euro-zone-euro-crisis-cyprus-debacle .

φορολογικοί συντελεστές τόσο σε σχέση με τον εταιρικό φόρο όσο σε σχέση και με τα επιτόκια. Οι επιθέσεις κατά της Κύπρου ήταν εν πολλοίς άδικες. Όχι πως δεν υπήρχαν ερωτηματικά σε κάποιες δραστηριότητες ή ότι δεν υπήρχαν περιπτώσεις που ενδεχομένως να γινόταν ξέπλυμα βρώμικου χρήματος. Η ουσία ήταν ότι στην Κύπρο είχε θεσπισθεί νομοθεσία και γινόταν ουσιαστική και συστηματική προσπάθεια για ελέγχους. Μπορεί επίσης να λεχθεί ότι η Κύπρος ήταν πιο μπροστά από τη Γερμανία καθώς και άλλες πολλές χώρες.⁸

Είναι επίσης καθοριστικής σημασίας να σημειωθεί ότι η Κύπρος είχε γίνει παλαιότερα στόχος επίθεσης όταν Γερμανία, ΗΠΑ και η Δύση γενικότερα είχαν ταχθεί εναντίον της Σερβίας και του πρώην ηγέτη της Σλόποταν Μιλόσεβιτς. Η Κύπρος όπως και η Ελλάδα για τους δικούς τους λόγους επέδειξαν αλληλεγγύη έναντι του Σερβικού λαού. Υπήρξαν και τότε μεμψιμοιρίες αλλά και κατηγορίες για ξέπλυμα βρώμικου χρήματος.

Σημειώνεται συναφώς ότι υπήρχε επίσης μια δυσφορία για το ότι η Κύπρος εντάχθηκε στην ΕΕ με άλυτο το κυπριακό πρόβλημα. Ταυτόχρονα καλλιεργήθηκε η εντύπωση ότι το 2004 η Κύπρος εξαπάτησε την ΕΕ απορρίπτοντας τα Σχέδια του ΟΗΕ για το Κυπριακό. Αναφέρεται συναφώς ότι αντί η ΕΕ να κατανοήσει ότι η ουσία του προβλήματος είναι η μη αναγνώριση του δικαιώματος ύπαρξης της Κυπριακής Δημοκρατίας και η κατοχή, επικεντρώνεται στη διακοινοτική διάσταση του Κυπριακού. Η τουρκική πλευρά εκμεταλλευόμενη τη θέση αυτή περνά την άποψη ότι οι Ελληνοκύπριοι δεν θέλουν να μοιραστούν μαζί με τους Τουρκοκύπριους τα αγαθά της ΕΕ, την ευημερία και τη διακυβέρνηση στην Κύπρο.

Οι εξελίξεις έδειξαν ότι η ΕΕ έχει τεράστια ελλείμματα αλληλεγγύης και άνισης μεταχείρισης τα οποία πληρώνει μια μικρή χώρα. Έτσι, θα πρέπει η Κύπρος να

⁸ Σημειώνεται πως στο Μνημόνιο γίνεται αναφορά ότι η Κύπρος έλαβε θετική αξιολόγηση το 2011 για καταπολέμηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες (AML) από την MONEYVAL (παράγραφος 1.17). Όπως προκύπτει μέσα από την έρευνα του Κέντρου Basel Institute of Governance η Κύπρος έχει χαμηλότερη βαθμολογία από πολλές ευρωπαϊκές χώρες όπως η Γερμανία που βρίσκεται στην 68^η θέση στον σχετικό κατάλογο για τον δείκτη AML ενώ η Κύπρος στη θέση 114 ανάμεσα σε 144 χώρες. Δηλαδή, η Γερμανία αντιμετωπίζει μεγαλύτερα προβλήματα στα θέματα αυτά σε σχέση με την Κύπρο. <http://index.baselgovernance.org/Index.html#ranking> .

σταθμίσει τα δεδομένα, να δει πως αναβαθμίζει τον επαγγελματισμό της, πως αξιοποιεί τα καλύτερα μυαλά και πως διαφοροποιεί την εικόνα της στα βασικά κέντρα αποφάσεων. Αυτό που, μεταξύ άλλων, απαιτείται άμεσα είναι η εκπόνηση μιας νέας αφηγηματικής επεξήγησης η οποία θα μας βοηθήσει να επανενταχθούμε στο ευρύτερο Ευρωπαϊκό και γεωπολιτικό χάρτη.

Οι προεκτάσεις των αποφάσεων πέραν της Κύπρου

Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι η στάση του Eurogroup τον Μάρτη του 2013 έναντι της Κύπρου ήταν υπερβολικά σκληρή. Το πλήγμα το οποίο δέχθηκε το χρηματοπιστωτικό σύστημα είναι πραγματικά θανάσιμο. Μεταξύ άλλων, οι συναλλαγματικοί περιορισμοί που υφίστανται – εσωτερικοί και εξωτερικοί – είναι σκληρότεροι από αυτούς του 1974. Ως εκ τούτου, η Κύπρος είναι ήδη *de facto* εκτός Ευρωζώνης όπως έχει κατ' επανάληψιν υποδειχθεί από διάφορους αναλυτές. Είναι προφανές ότι η προσπάθεια εξυγίανσης της Κυπριακής οικονομίας μέσα από το Μνημόνιο θα είναι πολύ δύσκολη. Θα ήταν πιο ορθολογιστικό αν είχε ακολουθηθεί μια πιο σταδιακή προσέγγιση. Άλλο είναι η περισυλλογή, ακόμα και η λιτότητα, και άλλο να ριχθεί μια χώρα απότομα σε μια πολύ βαθιά κρίση.

Πέραν τούτου, οι ενέργειες του Eurogroup έπληξαν την αξιοπιστία του Ευρωπαϊκού Τραπεζικού Συστήματος στο σύνολό του καθώς και της Ευρωζώνης. Δεν είναι τυχαίο που ήδη παρατηρούνται εκροές εκατομμυρίων Ευρώ από ευρωπαϊκές τράπεζες. Οι συνέπειες των ενεργειών του Eurogroup δεν μπορούν να αξιολογηθούν επαρκώς στο παρών στάδιο. Το μεγάλο πρόβλημα είναι ότι έχει δημιουργηθεί ένας επικίνδυνος πονοκέφαλος τόσο για τις τράπεζες όσο και για τους καταθέτες. Το τραπεζικό σύστημα βασίζεται σε ένα πολύ μεγάλο βαθμό στην εμπιστοσύνη. Αυτή έχει καταστραφεί στην Κύπρο. Οι σαρωτικοί συναλλαγματικοί περιορισμοί είναι ενδεικτικοί. Και είναι αμφίβολον εάν είναι δυνατό να επανέλθουμε στην ομαλότητα χωρίς εθνικό νόμισμα.

Πέραν τούτων, υπάρχουν ήδη διάφορες ανησυχίες και πέραν της Κύπρου. Αποτέλεσε η Κύπρος ένα πειραματόζωο για την επίλυση προβλημάτων στον

τραπεζικό τομέα σε διάφορες χώρες;⁹ Είναι επίσης σημαντικό να κατανοηθεί ότι τίθεται επίσης και θέμα συστημικών κινδύνων για την ίδια την Ευρωζώνη. Η γερμανική πολιτική σκληρής λιτότητας και δημοσιονομικής πειθαρχίας δεν μπορεί να επιλύσει τα προβλήματα δημόσιου χρέους και ύφεσης των χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου.

Εάν όντως η Γερμανία και το Eurogroup αντιμετώπισαν την Κύπρο ως ένα πείραμα, αυτό αποτελεί πολύ μεγάλο πρόβλημα για την ίδια την Ένωση καθώς αρχές οι οποίες διακηρύττοντο υποσκάπτονται. Υπογραμμίζεται, μεταξύ άλλων, ότι στην Κύπρο παραβιάσθηκαν οι αρχές της ισοτιμίας, της αλληλεγγύης, της δημοκρατίας και της διαφάνειας. Θα μπορούσε επίσης να λεχθεί ότι το κούρεμα που επιχειρήθηκε παραβιάζει ευρύτερους κανόνες του τραπεζικού συστήματος. Πέραν τούτου, εύλογα τίθεται το ερώτημα κατά πόσον η Γερμανία θα προχωρούσε σε ανάλογη πράξη αν είχε παρόμοιο πρόβλημα μια μεγάλη τράπεζα της ή άλλης μεγάλης χώρας μέλους της Ευρωζώνης.

Τα χρήματα που απαιτούντο για την κυπριακή οικονομία δεν δικαιολογούσαν τις ενέργειες του Eurogroup. Η ηγέτιδα χώρα Γερμανία ενήργησε με τρόπο που μακροπρόθεσμα ενδεχομένως να έχει και η ίδια υποσκάψει τα συμφέροντά της. Μεταξύ άλλων, επισημαίνεται ότι εξ ορισμού η διαιώνιση της κρίσης στην Κύπρο θα αναγκάσει τη χώρα να προχωρήσει προς εθνικό νόμισμα. Μια τέτοια εξέλιξη αναπόφευκτα θα έχει ευρύτερες προεκτάσεις.

Πέραν τούτου, ενισχύεται περαιτέρω ο Ευρωσκεπτισμός. Οι κοινωνίες των χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου αναρωτιούνται κατά πόσον είναι δυνατό να προσβλέπουν στην επίλυση των προβλημάτων τους στα πλαίσια της υφιστάμενης πολιτικής της Γερμανίας. Η επίσπευση της δημιουργίας Τραπεζικής Ένωσης δεν αρκεί. Απαιτείται μια Δημοσιονομική Ένωση αλλά και αλλαγή φιλοσοφίας της γερμανικής πολιτικής. Ταυτόχρονα δεν πρέπει να

⁹ Όπως δήλωσε ο Υπουργός Οικονομικών της Γερμανίας Βόλφγκανγκ Σόιμπλε στις 21 Απριλίου 2013 σε συνέντευξη που παραχώρησε στο οικονομικό περιοδικό Wirtschaftswoche «Το μοντέλο της συμμετοχής των μετόχων, πιστωτών και μη εγγυημένων τοποθετήσεων πρέπει να είναι η συνήθης πρακτική στην περίπτωση που ένα χρηματοπιστωτικό ίδρυμα εμφανίζει προβλήματα». <http://www.wiwo.de/politik/europa/reaktionen-schaeuble-interview-in-wirtschaftswoche-schockt-boerse/8098476.html> .

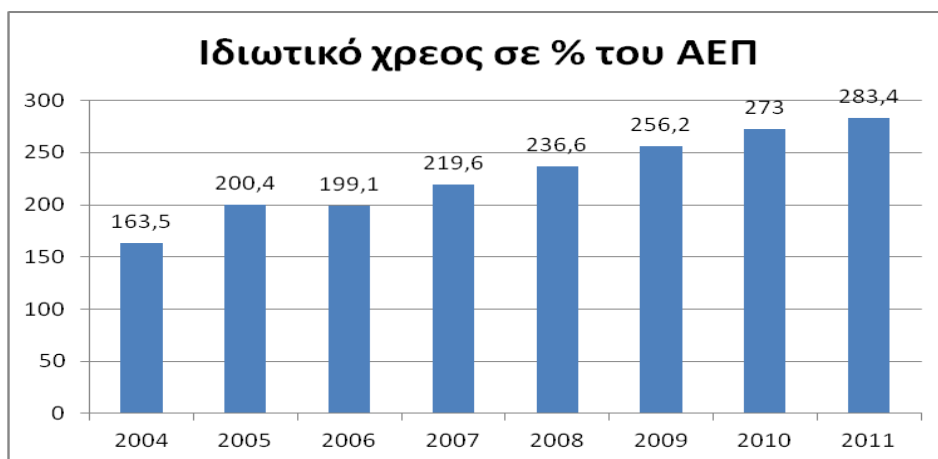
εκπλήττει το γεγονός ότι εύλογα πολλοί Ευρωπαίοι ακαδημαϊκοί και πολίτες διερωτούνται κατά πόσον η Γερμανία άντλησε επαρκή διδάγματα από την ιστορία της.

Δημόσιο και ιδιωτικό χρέος

Αντικατοπτρισμός μιας κοινωνίας που ζούσε πάνω από τα όρια της, ενός παθογενούς πολιτικού συστήματος, ενός σχεδόν μονοδιάστατου οικονομικού μοντέλου, της αδυναμίας κατανόησης των κανόνων της Ευρωζώνης και του αφιλόξενου Ευρώ-κλίματος είναι το αυξανόμενο δημόσιο και ιδιωτικό χρέος.

Το ποσοστό Ιδιωτικού χρέους/ΑΕΠ δείχνει την πλασματική ανάπτυξη και ευημερία των κυπριακών επιχειρήσεων και νοικοκυριών αντίστοιχα, αφού διαχρονικά αποθήκευαν τεράστια ποσά χρέους. Όπως φαίνεται στο πιο κάτω διάγραμμα κατά την περίοδο 2008-2012 υπήρξε αύξηση στο χρέος του ιδιωτικού τομέα περίπου 50% του ΑΕΠ. Σημειώνεται το γεγονός ότι το 2011 η Κύπρος κατείχε αρνητική πρωτιά στον συγκεκριμένο δείκτη ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ καταδεικνύοντας τη δυσμενή θέση επιχειρήσεων και νοικοκυριών.

Διάγραμμα Ι. 1

Πηγή: Eurostat (2013)

Στη συνέχεια παρουσιάζεται η δομή του ιδιωτικού χρέους, στο τέλος του 2012. Τα εταιρικά δάνεια έφτασαν τα €24,6 δισεκατομμύρια ενώ τα δάνεια σε νοικοκυριά τα €23,9 δισεκατομμύρια του συνόλου των δανείων. Οι πρόνοιες του Μνημονίου για μείωση των μισθών και αύξηση των φορολογιών με

ταυτόχρονη μείωση του ΑΕΠ οδηγούν με βεβαιότητα στο συμπέρασμα ότι το ιδιωτικό χρέος θα συνεχίσει την ανοδική του πορεία.

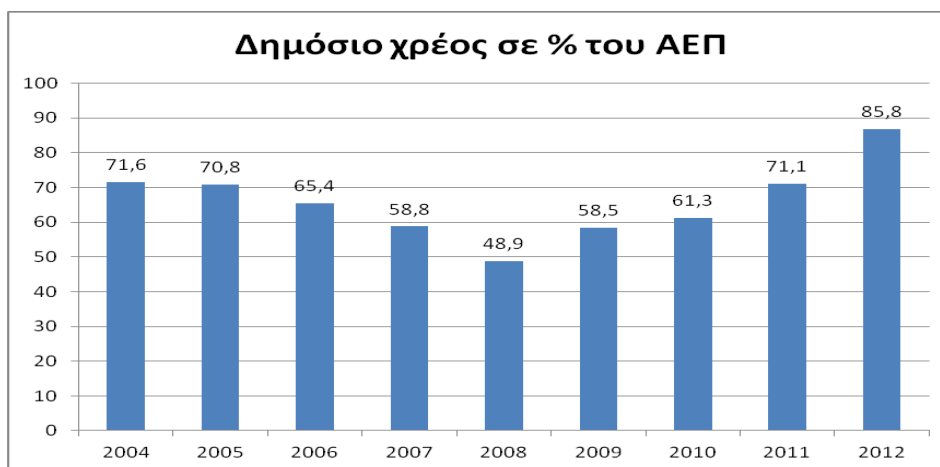
Πίνακας I. 1
Δομή ιδιωτικού χρέους στις 31.12.2012

	Σε δισεκατομμύρια ευρώ	% ΑΕΠ
Σύνολο δανείων ¹⁰	48,5	280,3
Δάνεια σε εταιρείες	24,6	142,4
Δάνεια σε νοικοκυριά	23,9	137,9
Στεγαστικά	12,7	73,3
Καταναλωτικά	11,2	64,6
Σύνολο ΑΕΠ	17,3	100,0

Από διάφορες πηγές

Το παρακάτω γράφημα παρουσιάζει το δημόσιο χρέος όπου ακολούθησε μια πτωτική πορεία από το 2004 φτάνοντας στο ναδίρ το 2008 όπου και αντιστοιχούσε στο 48,9% του ΑΕΠ. Αυτή ήταν και η χρονιά όπου το δημόσιο χρέος άρχισε να αναρριχείται φτάνοντας στο 85,8% του ΑΕΠ το 2012. Παρ' όλο που το δημόσιο χρέος είναι μικρότερο από τον μέσο όρο του δημοσίου χρέους των χωρών της ΕΕ το σημαντικό στοιχείο (στην προκειμένη περίπτωση) είναι ο ρυθμός αύξησης του δημοσίου χρέους και η όλη δυναμική. Μέσα σε τέσσερα μόλις χρόνια το δημόσιο χρέος αυξήθηκε κατά 38% του ΑΕΠ! Αυτή η ανοδική τάση είναι βέβαιο πως θα συνεχισθεί μετά τη δανειακή συμφωνία Κυβέρνησης και Τρόικας.

Διάγραμμα I. 2

Πηγή: ΚΤΚ (2013)

¹⁰ Τα στοιχεία του Πίνακα I.1 είναι προκαταρκτικά και το τελικό τους ύψος μπορεί να είναι μεγαλύτερο. Υπάρχουν ενδείξεις που παραπέμπουν στο ότι το ιδιωτικό χρέος προσέγγισε το 300% του ΑΕΠ στο τέλος του 2012.

Δημόσιο εσωτερικό και εξωτερικό χρέος

Στον πιο κάτω πίνακα φαίνεται η αναλογία του δημόσιου εσωτερικού και εξωτερικού χρέους. Μέχρι στιγμής το δημόσιο χρέος είναι περίπου ίσα κατανεμημένο ανάμεσα σε χρέος εσωτερικού και χρέος εξωτερικού. Το συνολικό δημόσιο χρέος σε δάνεια είναι €5.799,5 εκατομμύρια και σε αξιόγραφα €9.217 εκατομμύρια.

Πίνακας Ι. 2
Δομή Δημόσιου Χρέους¹¹ 2012

Χρέος Κεντρικής Κυβέρνησης ¹²	€15.047 εκ
Χρέος εσωτερικού	48,4%
Χρέος εξωτερικού	51,6%

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών (2013)

Το χρέος εσωτερικού αναφέρεται σε δάνεια εσωτερικού και σε αξιόγραφα εσωτερικού. Στα δάνεια εσωτερικού πιστωτές είναι κατά κύριο λόγο η Κεντρική Τράπεζα Κύπρου (ΚΤΚ) και η Συνεργατική Κεντρική Τράπεζα. Το συνολικό ποσό σε δάνεια εσωτερικού αντιστοιχεί σε €1.866,0 εκατομμύρια. Τα αξιόγραφα εσωτερικού αποτελούνται από τρεις κατηγορίες:

- (α) γραμμάτια δημοσίου,
- (β) κρατικά ονομαστικά χρεόγραφα αναπτύξεως και
- (γ) πιστοποιητικά αποταμιεύσεως.

Το συνολικό εσωτερικό χρέος σε αξιόγραφα αναλογεί σε € 5.388 εκατομμύρια.

Το χρέος εξωτερικού αναφέρεται και αυτό σε δάνεια εξωτερικού και σε αξιόγραφα. Για τα δάνεια εξωτερικού πιστωτές είναι:

- (α) Κυβέρνηση Ρώσικης Ομοσπονδίας,
- (β) Τράπεζα Αναπτύξεως του Συμβουλίου της Ευρώπης,
- (γ) Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων,
- (δ) Γαλλικό Θησαυροφυλάκιο και
- (ε) Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας.

Το σύνολο χρέους σε δάνεια εξωτερικού είναι €3.933,5 εκατομμύρια. Τα αξιόγραφα εξωτερικού αναφέρονται εξ ολοκλήρου σε Ευρωπαϊκά Μεσοπρόθεσμα Χρεόγραφα (EMTN) αξίας €3.829 εκατομμυρίων.

¹¹ Τα στοιχεία που αναφέρονται είναι μέχρι και την 31η Δεκεμβρίου 2012.

¹² Προσωρινά στοιχεία. Δεν περιλαμβάνονται ενδοκυβερνητικές υποχρεώσεις της Κεντρικής Κυβέρνησης.

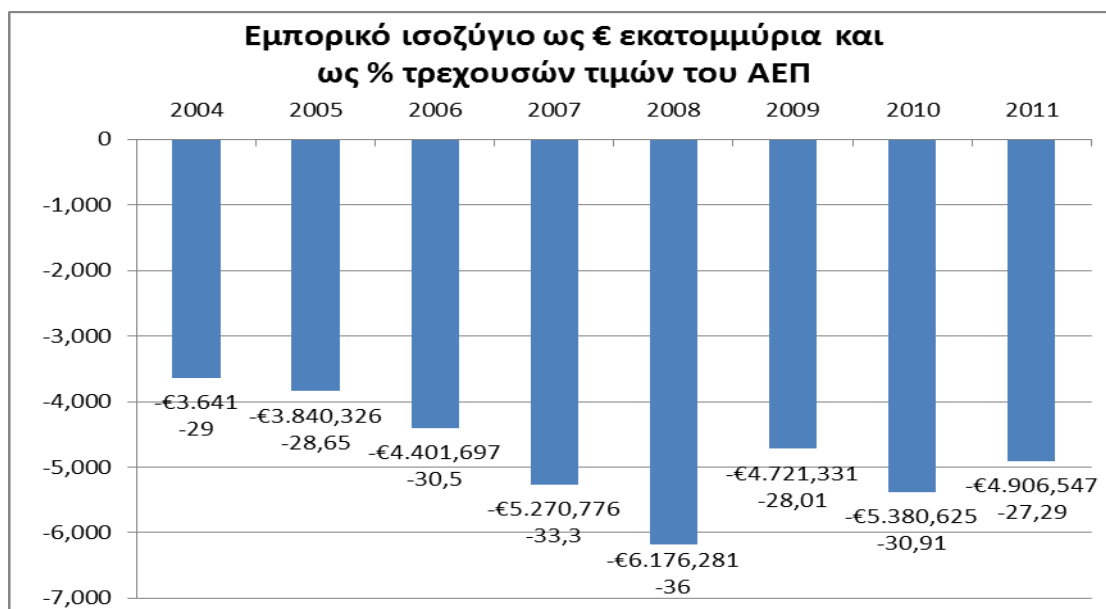
Οι ευρύτεροι οικονομικοί δείκτες

Η αναφορά στους κυριότερους οικονομικούς δείκτες αποκαλύπτει την οικονομική κατάσταση την οποία έχει περιέλθει η χώρα τα τελευταία χρόνια με αποτέλεσμα την αναζήτηση οικονομικής βοήθειας από την Τρόικα για να καλυφθούν οι άμεσες οικονομικές ανάγκες. Οι οικονομικοί δείκτες που εξετάζονται είναι το εμπορικό ισοζύγιο, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, το ισοζύγιο πληρωμών, κυβερνητικά ελλείμματα και πλεονάσματα, ανεργία, μοναδιαίο κόστος εργασίας (ULC), αύξηση/μείωση Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) και πληθωρισμός.

1) Εμπορικό Ισοζύγιο

Όπως φαίνεται στην πιο κάτω γραφική παράσταση διαχρονικά το κυπριακό κράτος είχε πολύ περισσότερα έξοδα σε εισαγωγές εν αντιθέσει με τα έσοδα των εξαγωγών καταγράφοντας αρνητικά δεδομένα στον δείκτη εμπορικού ισοζυγίου. Αυτό αντικατοπτρίζει μια ελλειμματική στρατηγική και την εξάρτηση σε εισαγόμενα αγαθά.

Διάγραμμα Ι. 3

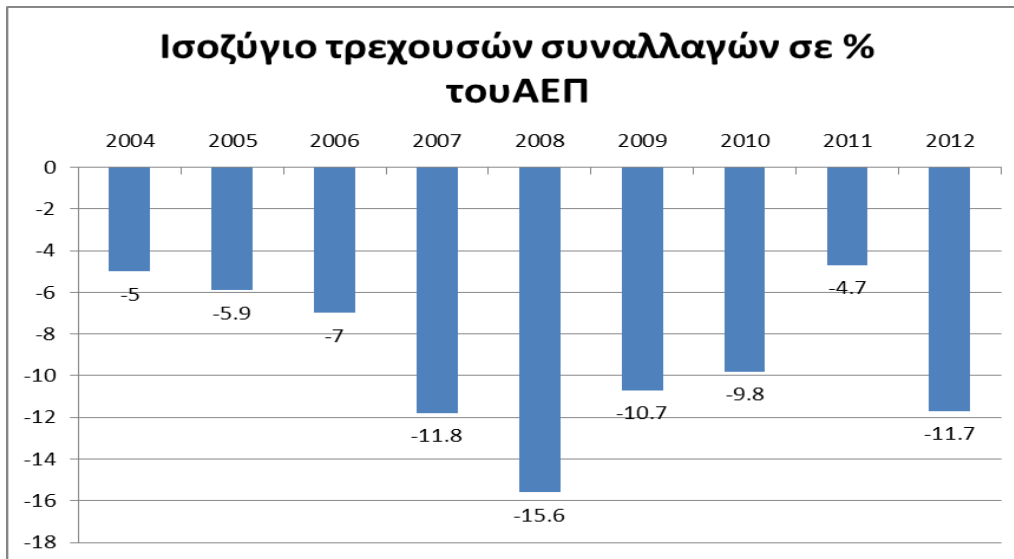

Πηγή: Cystat (2013)

2) Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών

Το πιο κάτω διάγραμμα φανερώνει ότι η κυπριακή οικονομία καταγράφει διαχρονικά αρνητικά ισοζύγια τρεχουσών συναλλαγών¹³ αντικατοπτρίζοντας την αναποτελεσματικότητα της οικονομίας.

Διάγραμμα Ι. 4

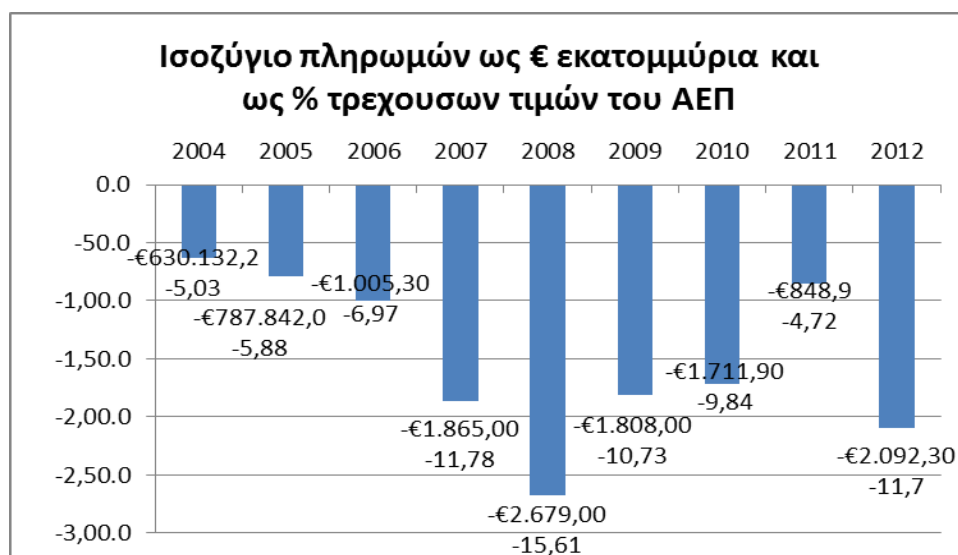
Πηγή: Eurostat (2013)

3) Ισοζύγιο πληρωμών

Όπως φαίνεται στο πιο κάτω διάγραμμα διαχρονικά η Κύπρος κατάγραφε αρνητικό ισοζύγιο πληρωμών. Η αύξηση του δημόσιου χρέους το 2012 είχε αρνητική επίδραση στο ισοζύγιο πληρωμών το οποίο εκτοξεύτηκε σε σχέση με το 2011. Η αύξηση του δημοσίου χρέους τα επόμενα χρόνια θα έχει αρνητικές προεκτάσεις στον συγκεκριμένο δείκτη. Από την άλλη η μείωση των εισαγωγών θα έχει θετική επίδραση.

¹³ Το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών φανερώνει το πλεόνασμα της αξίας των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών, της απόδοσης των επενδύσεων από μη κατοίκους στην Κύπρο και των τρεχουσών μεταβιβάσεων από κατοίκους προς τον υπόλοιπο κόσμο έναντι της αξίας των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών, της απόδοσης των επενδύσεων των κατοίκων στο εξωτερικό και των τρεχουσών μεταβιβάσεων από τον υπόλοιπο κόσμο στην Κύπρο (ΚΤΚ, 2013).

Διάγραμμα Ι. 5

Πηγή: ΚΤΚ (2013)

4) Κυβερνητικά ελλείμματα (-) και πλεονάσματα (+)

Στον πιο κάτω πίνακα παρουσιάζεται ο μεγάλος κατήφορος του δημοσιονομικού ελλείμματος που ξεκίνησε το 2009 και είχε αποκορύφωμα το 2011 όπου το δημοσιονομικό έλλειμμα έφτασε το κατώτατο του σημείο, -6,3% του ΑΕΠ όπου και παρέμεινε στα ίδια επίπεδα το 2012.

Πίνακας Ι. 3

Κυβερνητικά ελλείμματα (-) και πλεονάσματα (+) (ως ποσοστό % του ΑΕΠ)

Έτος	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Κύπρος	-4,1	-2,4	-1,2	3,5	0,9	-6,1	-5,3	-6,3	-6,3

Πηγή: Eurostat (2013)

Ως συνέπεια των ψηλών αρνητικών ισοζυγίων τρεχουσών συναλλαγών και των μεγάλων δημοσιονομικών ελλειμμάτων είναι η συσσώρευση μεγάλων ποσών δημοσίου χρέους.

5) Ανεργία

Η ανεργία έχει μια δυναμική σχέση με την οικονομική ανάπτυξη. Σε καιρούς ύφεσης τα νούμερα της ανεργίας εκρήγνυνται ενώ σε καιρούς ευμάρειας και ανάπτυξης η ανεργία συρρικνώνεται. Νέοι άνθρωποι που αντιμετωπίζουν παρατεταμένες περιόδους ανεργίας αντιμετωπίζουν αρνητικές συνέπειες στην

επαγγελματική ανέλιξη, τον ψυχολογικό τομέα, αλλά και στη δημιουργία οικογένειας. Αυτό με τη σειρά του διακυβεύει την επένδυση που έγινε στην εκπαίδευση και κατάρτισή τους, δημιουργώντας αποδημητικές τάσεις στους νέους και δημογραφικά προβλήματα στη κοινωνία. Το ποσοστό της ανεργίας υπέρ-τριπλασιάστηκε από το 3,8% το 2008, που ήταν η δεύτερη καλύτερη επίδοση ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ, σε 12,1% το 2012 με συνεχείς αυξητικές τάσεις. Χαρακτηριστικό είναι και το διάγραμμα που ακολουθεί. Η πραγματική διάσταση του προβλήματος είναι εμφανής όταν κάποιος αναλογιστεί ότι ο μέσος όρος ανεργίας του 2008 αναλογούσε σε 11.541 άτομα ενώ τον Δεκέμβρη του 2012 οι άνεργοι ανήλθαν σε 41.625. Το πρώτο τρίμηνο του 2013 οι άνεργοι έχουν φτάσει σε μέσο όρο τους 45.442 συνεχίζοντας την ανοδική πορεία των τελευταίων ετών.¹⁴

Διάγραμμα Ι. 6

Πηγή: Cystat (2013)

6) Μοναδιαίο κόστος εργασίας (ULC)

Ο επόμενος πίνακας παρουσιάζει το μοναδιαίο κόστος εργασίας (ULC),¹⁵ ο οποίος είναι ένας ευρέως διαδεδομένος δείκτης που αντικατοπτρίζει την ανταγωνιστικότητα. Σύμφωνα με τον πιο κάτω πίνακα η Κύπρος είναι σε ευθυγράμμιση με τον μέσο όρο των χωρών της ΕΕ μέχρι το 2008, χρονιά ένταξης της στην Ευρωζώνη. Δεν μπορεί να αναχθούν ακριβή συμπεράσματα, επειδή πολλοί παράγοντες επηρέασαν το οικονομικό περιβάλλον του νησιού,

¹⁴ Σημαντική είναι η αύξηση και της νεανικής ανεργίας. Κατά το πρώτο τρίμηνο του 2013 οι νέοι άνεργοι ηλικίας 20-29 ανήλθαν στους 12.198 με αυξητικές τάσεις (Cystat, 2013).

¹⁵ Ο δείκτης μοναδιαίο κόστος εργασίας συγκρίνει το ποσό των χρημάτων που λαμβάνει κάθε εργαζόμενος και την αξία που παράγει από τη δουλειά του.

αλλά ως κύρια αιτία για το αυξανόμενο μοναδιαίο κόστος εργασίας μπορεί να θεωρηθεί η υιοθέτηση του Ευρώ η οποία επιδείνωσε τη θέση της Κύπρου στην κούρσα της ανταγωνιστικότητας. Σημειώνεται ότι, εν πολλοίς, συνεχιζόταν η καταβολή αυξήσεων, προσαυξήσεων και ΑΤΑ ανεξαρτήτως οικονομικών δεδομένων. Εάν η Κύπρος ήταν εκτός Ευρωζώνης η πρακτική των αυξήσεων ανεξαρτήτως οικονομικών συνθηκών θα οδηγούσε σε διορθωτική υποτίμηση της Λίρας.

Πίνακας Ι. 4
Μοναδιαίο κόστος εργασίας

Έτος	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Κύπρος	98,4	100,0	100,9	102,1	104,0	108,2	109,3	112,8	112,7
EU-27	98,5	100,0	101,0	102,8	104,1	105,8	106,6	107,5	110,6

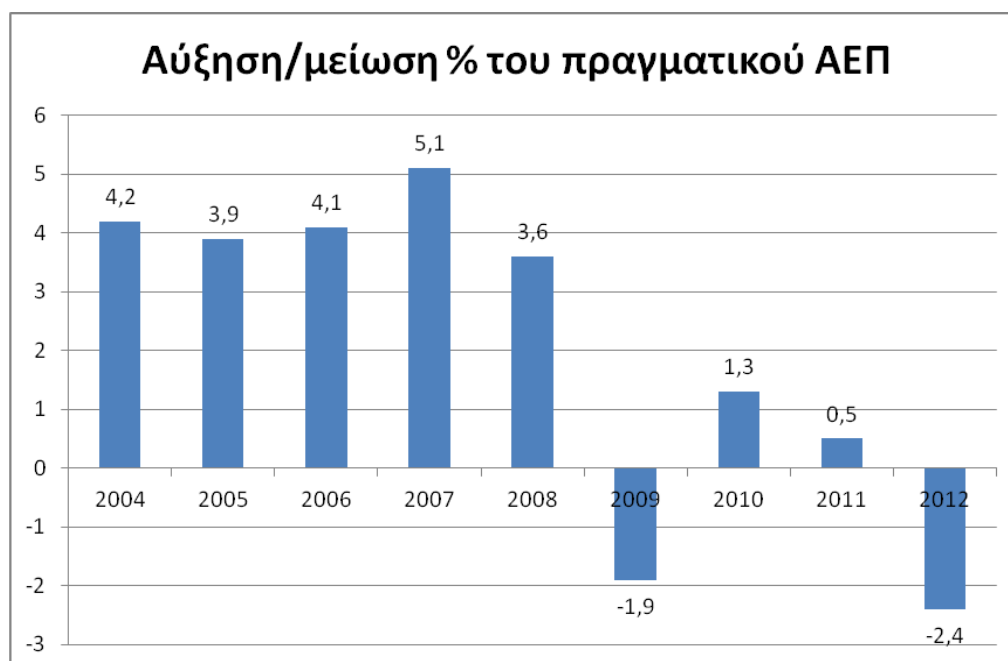
Πηγή: Eurostat (2013)

7) Αύξηση/Μείωση Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ)

Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) αποτελεί ένα από τους κυριότερους δείκτες οικονομικής δραστηριότητας. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα που ακολουθεί η Κύπρος διαχρονικά παρουσίαζε αυξανόμενο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (εξαιρουμένου του 2009) απεικονίζοντας έτσι μια οικονομική μεγέθυνση. Το 2012 στα πλαίσια της οικονομικής κρίσης, το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 2,4 %.¹⁶ Οι υπολογισμοί για τη διακύμανση του ΑΕΠ το 2013 είναι δυσσιώνιοι με το ποσοστό του ΑΕΠ να θεωρείται δεδομένο πως θα είναι κατά πολύ πιο μειωμένο από το 2012. Θεωρείται βέβαιο ότι η μείωση του ΑΕΠ θα ξεπεράσει το 10%. Σημειώνεται συναφώς ότι έχουν εκφρασθεί φόβοι ότι η μείωση θα προσεγγίσει το 20%.

¹⁶ Το τελευταίο τρίμηνο του 2012 η Κύπρος κατέγραψε τη δεύτερη μεγαλύτερη μείωση του ΑΕΠ σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο του έτους βρισκόμενη πίσω μόνο από την Πορτογαλία. (Eurostat,2013).

Διάγραμμα Ι. 7

Πηγή: Eurostat (2013)

8) Πληθωρισμός

Όπως φαίνεται από τον πιο κάτω πίνακα η Κύπρος διαχρονικά δεν κατέγραφε μεγάλες διακυμάνσεις όσο αφορά πληθωριστικές πιέσεις. Μετά το 2008 και την ένταξη της Κύπρου στη ζώνη του Ευρώ υπήρξε εναρμόνιση με τις οδηγίες της ΕΚΤ η οποία ορίζει την σταθερότητα των τιμών και τη διατήρηση του πληθωρισμού σε σταθερά επίπεδα. Στην περίπτωση που η Κύπρος ήταν εκτός Ευρωζώνης θα υπήρχαν μεγαλύτερες πληθωριστικές πιέσεις.

Πίνακας Ι. 5

Έτος	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Πληθωρισμός (%)	2,3	2,6	2,5	2,4	4,7	0,3	2,4	3,3	2,4

Πηγή: Cystat (2013)

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα οικονομικά δεδομένα της μεγάλης κρίσης αναμένεται να υπάρξει αποπληθωρισμός. Στην περίπτωση υιοθέτησης νέου εθνικού νομίσματος είναι δυνατό να υπάρξουν πληθωριστικές πιέσεις.

II. ΟΙ ΒΑΣΙΚΟΙ ΠΥΛΩΝΕΣ ΤΗΣ ΜΝΗΜΟΝΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ

Αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης και προεκτάσεις

Η δημιουργία της Ευρωζώνης ήταν αποτέλεσμα διαφόρων παραγόντων μεταξύ των οποίων και η συνειδητοποίηση ότι η προώθηση μιας νομισματικής ένωσης ήταν φυσιολογική εξέλιξη της εσωτερικής αγοράς αλλά και στρατηγικός μονόδρομος καθ' ότι, μεταξύ άλλων, με την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίου εγκυμονούσε πάντοτε ο κίνδυνος συναλλαγματικών κρίσεων. Σημειώνεται επίσης ότι η θεωρία για τις νομισματικές ενώσεις τονίζει ότι πέραν από την ονομαστική σύγκλιση είναι καθοριστικής σημασίας να επέρχεται και η ουσιαστική σύγκλιση των οικονομιών. Ένας από τους λόγους της υφιστάμενης κρίσης στην Ευρωζώνη είναι ότι ενώ οι εμπλεκόμενες χώρες εντάχθηκαν στην ΟΝΕ, πληρώντας εκ πρώτης όψευς τα ονομαστικά κριτήρια, δεν είχε γίνει επαρκής προσπάθεια ούτως ώστε η πορεία σύγκλισης και ενοποίησης να συνεχισθεί. Παράλληλα θα έπρεπε να είχε συνεχισθεί και η πορεία περαιτέρω εμβάθυνσης της ΕΕ: στα πλαίσια αυτά θα ήταν δυνατό να προωθηθεί αρχικά έστω και μια μορφή χαλαρής δημοσιονομικής ένωσης. Επιπρόσθετα, θα έπρεπε να δοθεί ακόμα μεγαλύτερη σημασία σε διαρθρωτικές αλλαγές των οικονομιών. Όλα αυτά δεν έγιναν και ως εκ τούτου η κρίση είχε/έχει σοβαρότερες συνέπειες. Εκ των υστέρων ανακαλύπτεται ότι απαιτείται και μια τραπεζική ένωση.

Σε θεωρητικό επίπεδο είχε επισημανθεί για πολλαπλούς λόγους ότι θα ήταν προτιμότερο να υπάρξει μια ενοποιημένη πολιτική οντότητα για την αποτελεσματική λειτουργία της νομισματικής ένωσης. Τονιζόταν ταυτόχρονα ότι σε περιόδους κρίσεων θα ήταν δυνατόν να υπάρξουν σοβαρές αναταράξεις και εντάσεις. Μεταξύ άλλων, οι ασύμμετροι κύκλοι οικονομικής διακύμανσης δημιουργούσαν σοβαρά προβλήματα καθώς οι εμπλεκόμενες χώρες ήταν δυνατόν να έχουν διαφορετικές ανάγκες.

Υποτιμήθηκαν επίσης οι σοβαρές διαρθρωτικές διαφορές των κοινωνιών και οικονομιών του Ευρωπαϊκού Βορρά και Νότου. Ως εκ τούτου, όταν η Γερμανία υιοθέτησε μια πολύ σκληρή δημοσιονομική πολιτική οι χώρες του Ευρωπαϊκού

Νότου δεν μπόρεσαν να ακολουθήσουν για διάφορους λόγους (μεταξύ των οποίων και η ύπαρξη ενός διαφορετικού κοινωνικού μοντέλου). Ιδανικά θα έπρεπε οι χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου να είχαν ακολουθήσει μια πολιτική σταδιακού δημοσιονομικού εξορθολογισμού και αναδιάρθρωσης των οικονομιών τους. Ανάλογα οι χώρες του Ευρωπαϊκού Βορρά θα έπρεπε να είχαν επιδείξει κατανόηση και αλληλεγγύη επιτρέποντας κάποια χαλάρωση όπως έγινε παλαιότερα και στην περίπτωση Γαλλίας και Γερμανίας που πρώτες παραβίασαν τους κανονισμούς που διέπουν το Stability and Growth Pact χωρίς να τους επιβληθούν οποιεσδήποτε κυρώσεις από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.¹⁷ Αυτό δεν έγινε και η περιφέρεια της Ευρωζώνης αντιμετωπίζει σήμερα μια βαθιά κρίση – ανεργία, φτώχεια, ψηλό δημόσιο χρέος, τραπεζικά προβλήματα κλπ - με απρόβλεπτο το μέλλον. Η Κύπρος λόγω κυρίως του μικρού της οικονομικού μεγέθους που αντιστοιχούσε στο 0,2% της Ευρωζώνης αντικρίστηκε ως αναλώσιμη χώρα και χρησιμοποιήθηκε ως πειραματόζωο.

Στην περίπτωση που η Κύπρος δεν εντασσόταν στην ΟΝΕ το 2008, η προσαρμογή θα γινόταν de facto με την υποτίμηση της λίρας. Και τούτο επειδή οι τιμές και οι μισθοί ήταν ανελαστικοί. Η ουσία είναι ότι η ένταξη στην Ευρωζώνη όχι μόνο διέσωσε αλλά και αναβάθμισε την αγοραστική δύναμη των μισθών των Κυπρίων. Όμως δεν κατανοήθηκε ότι υπήρχαν στοιχειώδη υποχρεώσεις από τη συμμετοχή στην Ευρωζώνη. Η ουσιαστική σύγκλιση της αποδοτικότητας και άλλων δεικτών της οικονομίας με τις σημαντικές χώρες της Ευρωζώνης δεν έγινε. Ούτε η χώρα προχώρησε προς τη δημοσιονομική εξυγίανση: αντίθετα, τα τελευταία χρόνια η ευρύτερη δημοσιονομική κατάσταση επιδεινώθηκε.

Η σύγκλιση της πραγματικής οικονομίας απαιτούσε συνεχείς προσπάθειες για βελτίωση της ανταγωνιστικότητας καθώς και περαιτέρω διεύρυνση της παραγωγικής βάσης. Η αναβάθμιση και αναδόμηση του τουριστικού προϊόντος και η περαιτέρω εμβάθυνση κυρίως στους τομείς των χρηματοοικονομικών και επαγγελματικών υπηρεσιών θα διεδραμάτιζαν σημαντικό ρόλο στην ευρύτερη

¹⁷ The Economist, Loosening those bonds, 17 July 2003, <http://www.economist.com/node/1928604> .

προσπάθεια αναδιάρθρωσης. Η παιδεία, οι ιατρικές υπηρεσίες, η έρευνα και καινοτομία εμπερικλείαν επίσης μια σημαντική προοπτική.

Η οικονομική πολιτική θα έπρεπε επίσης να επικεντρώνεται στην ενδυνάμωση της εσωτερικής και εξωτερικής σταθερότητας. Ο περιορισμός του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μπορούσε να επιτευχθεί με την εκλογίκευση των δημοσίων οικονομικών και την περαιτέρω ανάπτυξη των τομέων της οικονομίας με εξαγωγικό χαρακτήρα.

Η σταθερότητα και η μακροοικονομική πειθαρχία που συνεπαγόταν η εισαγωγή του Ευρώ θα δημιουργούσαν ένα νέο χρηματοοικονομικό περιβάλλον το οποίο θα ήταν υποστηρικτικό της επενδυτικής δραστηριότητας και βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας. Η ενδυνάμωση του τραπεζικού συστήματος από πλευράς κανονισμών και εποπτείας αποτελούσε σταθερή και αναγκαία προϋπόθεση για την αξιοπιστία της οικονομικής πολιτικής.

Η συμμετοχή στην Ευρωζώνη προϋπέθετε επίσης οικονομική υπευθυνότητα και σοβαρότητα, στοιχεία τα οποία πρέπει να αντικατοπτρίζονται σε όλα τα φάσματα του δημόσιου βίου. Πολλές φορές στην Κύπρο λαμβάνονται αποφάσεις με γνώμονα είτε βραχυπρόθεσμους ορίζοντες είτε σκοπιμότητες μιας συγκεκριμένης περιόδου. Έπρεπε να είχαμε υπερβεί την πρακτική αυτή. Ήταν ουσιαστικής σημασίας σε θέματα όπως το κρατικό μισθολόγιο και το πολυσυζητημένο όριο αφυπηρέτησης να μην παραγνωρίζοντο βασικά οικονομικά δεδομένα. Ούτε και θα έπρεπε να είχαν παραγνωρισθεί οι εμπειρίες άλλων χωρών.

Ιδιαίτερη σημασία θα έπρεπε να είχε δοθεί και στο θέμα της πραγματικής σύγκλισης οικονομικών δεικτών. Η σύγκλιση της αποδοτικότητας / παραγωγικότητας με τις οικονομίες των άλλων χωρών της ΕΕ θα ήταν καθοριστικής σημασίας για την περαιτέρω πορεία της οικονομίας. Στα πλαίσια αυτά με οικονομικό ορθολογισμό αλλά και κοινωνική ευαισθησία θα έπρεπε επίσης να αντικρίσουμε και την πρόκληση της σύγκλισης των όρων απασχόλησης και της αποδοτικότητας μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.

Δεν κατανοήθηκε επίσης ότι για την πορεία της Ευρωζώνης και για την όλη διαχείριση των προβλημάτων εξ ορισμού τον πρώτο λόγο είχε και έχει η ισχυρότερη χώρα, η Γερμανία. Στη σημερινή συγκυρία υπάρχει ένα τεράστιο χάσμα μεταξύ των χωρών του Ευρωπαϊκού Βορρά και Νότου. Δεν αρκεί η πολιτική της σκληρής λιτότητας για να επιλυθούν τα προβλήματα χρέους και ύφεσης της Ιρλανδίας, Ιταλίας, Ισπανίας, Πορτογαλίας, Ελλάδας και Κύπρου. Η σύγκρουση που παρατηρείται μεταξύ των αντικειμενικών δεδομένων των διαφόρων χωρών και της ακολουθούμενης φιλοσοφίας της Γερμανίας δεν μπορεί να διαιωνισθεί.

Ενδεχομένως η θλιβερή περίπτωση της Κύπρου να αποτελέσει την απαρχή ενός ευρύτερου προβληματισμού για τα τεκταινόμενα στην Ευρωζώνη και την ΕΕ γενικότερα. Η Κύπρος παρά την πικρία της είναι σημαντικό να επεξηγήσει το τι έλαβεν χώρα και να καταθέσει ολοκληρωμένες προτάσεις για τη δική της έξοδο από την κρίση. Παράλληλα θα είναι σημαντικό να εμβολιάσει τον διάλογο για τις ευρύτερες προκλήσεις.

Ένα άλλο ερώτημα που εγείρεται είναι πως θα τροchioδρομηθούν οι εξελίξεις μετά τις Γερμανικές εκλογές του Σεπτεμβρίου 2013. Είναι δυνατόν να επιδείξει κάποια δημοσιονομική χαλαρότητα η Γερμανία της Μέρκελ; Και αυτό τι θα σημαίνει; Ή θα πιέσει για μια δημοσιονομική ένωση με μεγαλύτερη προσήλωση στους ισοζυγισμένους προϋπολογισμούς αγνοώντας άλλες διαστάσεις μιας δημοσιονομικής πολιτικής όπως η αναπτυξιακή και η κοινωνική; Πέραν τούτου, μπορεί η Κύπρος να ακολουθήσει εάν η Γερμανία επιζητήσει περισσότερη σύγκλιση των φορολογικών συστημάτων; Σε μια τέτοια κατάσταση η Κύπρος θα απολέσει ακόμα ένα από τα λίγα συγκριτικά πλεονεκτήματα τα οποία της έχουν απομείνει. Η Κύπρος θα πρέπει, εν ολίγοις, να προβληματισθεί για τις επιλογές της.

Η φιλοσοφία του Μνημονίου

Σε ένα γενικό επίπεδο η φιλοσοφία των Μνημονίων στηρίζεται στη δρακόντια δημοσιονομική πειθαρχία και την αυστηρή λιτότητα. Εν ολίγοις, η Τρόικα «βοηθά»/δανείζει τη χώρα που αντιμετωπίζει προβλήματα αλλά ταυτόχρονα

επιβάλλει εκβιαστικούς και πολύ σκληρούς όρους οι οποίοι βασίζονται σε μια συγκεκριμένη φιλοσοφία.

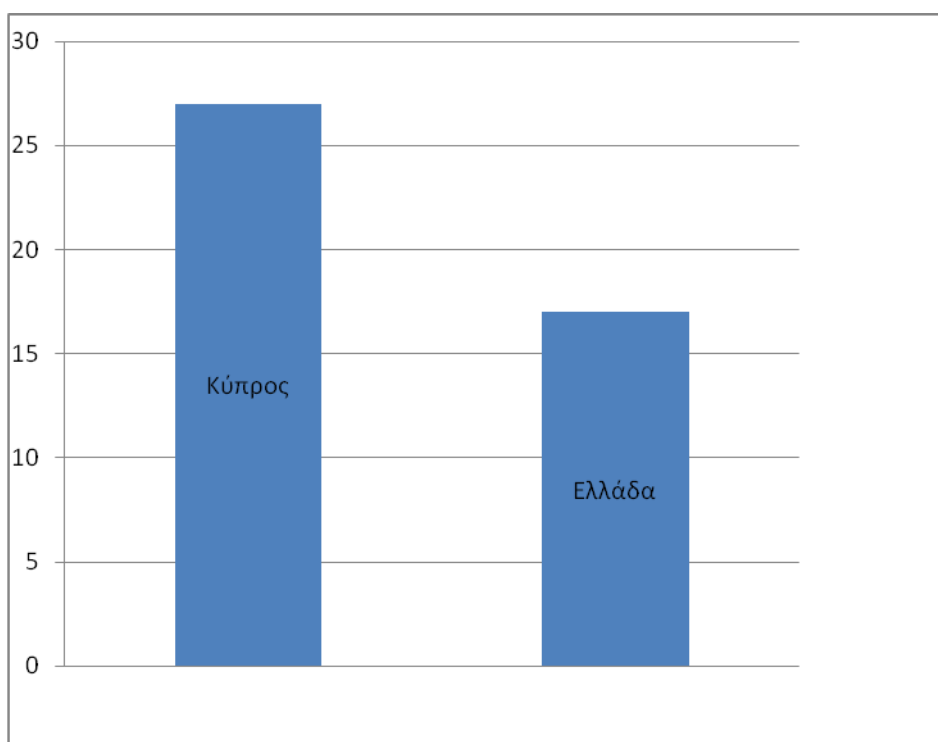
Στην περίπτωση της Κύπρου η μνημονιακή φιλοσοφία στα θέματα τραπεζικών διασώσεων μετεξελίχθηκε: εκτός από “Bail out” θα υπήρχε τώρα και το “Bail in”, δηλαδή, εκτός από τα χρήματα που η ίδια η Τρόικα θα δάνειζε και η συγκεκριμένη χώρα θα «συμμετέχει» στην προσπάθεια διάσωσης. Υπογραμμίζεται ότι στην Κύπρο η όλη προσπάθεια θα επικεντρωνόταν στην εξυγίανση του χρηματοπιστωτικού συστήματος καθώς και του δημοσιονομικού τομέα.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Γερμανός Υπουργός Οικονομικών δικαιολογώντας το κούρεμα αναφέρθηκε και σε ευθύνες καταθετών και επενδυτών οι οποίοι «πρέπει να αναλαμβάνουν τις ευθύνες τους όταν εισπράττουν ψηλά επιτόκια». Ενώ η δήλωση αυτή εμπεριέχει κάποια σωστά στοιχεία δεν εμπεριέχει όλη την αλήθεια. Με μια παραλλαγή της φιλοσοφίας του κ. Σόιμπλε και της διάλυσης της Λαϊκής Τράπεζας θα μπορούσε να λεχθεί ότι και ο ELA που δάνεισε στη Λαϊκή πέραν των €9 δισεκατομμυρίων δικαιούται να εισπράξει μόνο €100.000. Και τούτο επειδή ακριβώς ήταν γνωστή η κατάσταση της Λαϊκής Τράπεζας.

Ούτως ή άλλως, είναι γεγονός ότι στην Κύπρο, όπως και στην Ελλάδα, τα κύρια αίτια της κρίσης ήταν ενδογενή. Δεν μπορεί όμως να παραγνωρισθεί το γεγονός ότι υπάρχουν και εξωγενή αίτια. Για την Κύπρο ήταν μοιραίο το κούρεμα του ελληνικού χρέους που στοίχισε στη Λαϊκή Τράπεζα και στην Τράπεζα Κύπρου περίπου €4,5 δισεκατομμύρια, ποσό που αντιστοιχούσε με περισσότερο από το 25% του ΑΕΠ της χώρας. Και όμως το γεγονός ότι οι δύο μεγαλύτερες κυπριακές τράπεζες θυσιάστηκαν για να συμβάλουν στη διάσωση της Ελλάδας δεν λήφθηκε υπ’ όψιν από την Τρόικα. Χαρακτηριστικό και το πιο κάτω διάγραμμα που δείχνει ότι η Κύπρος κατ’ αναλογία κατείχε περισσότερα ελληνικά κυβερνητικά ομόλογα από ότι η ίδια η Ελλάδα. Αξίζει να σημειωθεί ότι στις ελληνικές τράπεζες δόθηκε κάποια μορφή αποζημίωσης μετά το κούρεμα του ελληνικού χρέους ενώ οι συγκεκριμένες κυπριακές τράπεζες που συγκριτικά κατείχαν περισσότερα ελληνικά ομόλογα δεν αποζημιώθηκαν.

Διάγραμμα ΙΙ. 1

Κάτοχοι ελληνικών κυβερνητικών ομολόγων (ως % του ΑΕΠ)

Πηγή: ΔΝΤ (2011)

Πέραν τούτου, είναι σημαντικό να κατανοηθεί ότι η αξιολόγηση αυτή λαμβάνει χώρα σε ένα συγκεκριμένο πολιτικοκοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο. Η κρίση χρέους της Ευρωζώνης επηρεάζει όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής περιφέρειας (Ελλάδα, Ιρλανδία, Πορτογαλία, Ισπανία και Κύπρο) ρίχνοντας τις σε παρατεταμένες περιόδους ύφεσης. Τον δρόμο αυτό ίσως ακολουθήσουν η Σλοβενία και η Ιταλία.

Η κρίση φανέρωσε με στεγνή ωμότητα, τη στενή διασύνδεση τραπεζών και κρατών. Η συνταγή θεραπείας που τέθηκε σε εφαρμογή από Ευρωπαίους ηγέτες απέτυχε. Μέχρι στιγμής το πακέτο βοήθειας περιλαμβάνει μέτρα σκληρής λιτότητας, αυστηρή δημοσιονομική πολιτική, μαζί με ιδιωτικοποιήσεις στην προβληματική περιφέρεια. Οι μνημονιακές πολιτικές έχουν κατακλυσμιαίες κοινωνικές επιπτώσεις, όπως η μείωση των κατώτατων μισθών, αύξηση των φόρων, περιορισμό των κοινωνικών παροχών και η συρρίκνωση του κράτους προνοίας.

Τα Μνημόνια στηρίζονται σε συγκεκριμένες φιλοσοφίες. Στο Ευρωπαϊκό πολιτικοοικονομικό στερέωμα επικρατεί η προσέγγιση ότι πηγή της κρίσης είναι τα ατίθασα δημόσια οικονομικά: ως εκ τούτου, η δημοσιονομική λιτότητα είναι επιτακτική ανάγκη. Δεδομένου ότι το πρόβλημα θεωρείται ότι είναι ενδογενές, και η θεραπεία πρέπει να είναι ανάλογη. Έτσι, η λύση που προκρίνεται για αντιμετώπιση της κρίσης είναι η σκληρή λιτότητα με αυστηρή δημοσιονομική πολιτική. Η συνταγή «επιτυχίας» είναι ο περιορισμός των κυβερνητικών δαπανών, οι αποκοπές στις συντάξεις και επιδόματα μαζί με τον περιορισμό του κοινωνικού διάλογου που θα μπορούσε να προκαλέσει περαιτέρω καθυστερήσεις στη λήψη μέτρων. Τα μέτρα λιτότητας έχουν διαβρώσει τον κοινωνικό χαρακτήρα των κρατών όπου εφαρμόστηκαν και σύμφωνα με αρκετούς οικονομολόγους οδηγούν σε βαθιά ύφεση. Σε Ελλάδα και Ισπανία η ανεργία έχει ξεπεράσει το 26% ενώ το 2008 βρισκόταν στο 7,7% και 11,3%, αντίστοιχα. Οι πολιτικές του Μνημονίου τις οποίες εκτελεί η ελληνική κυβέρνηση οδήγησαν 4 εκατομμύρια Έλληνες στη φτώχεια, στο κλείσιμο χιλιάδων μικρομεσαίων επιχειρήσεων και στη μετανάστευση πέραν των 120.000 επιστημόνων από τη χώρα. Στην Πορτογαλία η ανεργία ξεπέρασε το 16% ενώ οι μισθοί και συντάξεις προσγειώθηκαν στα 200 ευρώ τον μήνα. Η Ιρλανδία που παρουσιάζεται ως «επιτυχημένη περίπτωση» καταγράφει ποσοστό ανεργίας τάξεως του 14,7%, με γενική μείωση των μισθών πέραν του 20% και με αποδημητική τάση χιλιάδων Ιρλανδών.

Επιπλέον, η φιλοσοφία των Μνημονίων συμβάλλει στην απώλεια εμπιστοσύνης στον οικονομικό φιλελευθερισμό, δημιουργεί αμφιβολίες για τη δημοκρατία με συνολικό αρνητικό αντίκτυπο στην ανθρώπινη ευημερία. Τα Μνημόνια ενισχύουν τη θεσμική λειτουργία του κράτους ως εγγυητή της εφαρμογής της φιλοσοφίας τους, ενώ ταυτόχρονα αποδυναμώνουν και δαιμονοποιούν το κράτος πρόνοιας. Όσο πιο απαιτητικό το Μνημόνιο τόσο η ευθεία αντιστοίχιση του με την κοινωνική και οικονομική αποσάθρωση. Τα Μνημόνια υποχρεώνουν τους ανθρώπους να προσαρμόζονται στους αριθμούς με ό, τι αυτό συνεπάγεται για την ανθρώπινη και κοινωνική προοπτική. Ο Νομπελίστας οικονομολόγος Paul Krugman ασκώντας κριτική στα Μνημόνια σημειώνει ότι οδηγούν στην λεγόμενη παγίδα ρευστότητας (liquidity trap), καθότι ενώ υπάρχουν οι

προϋποθέσεις για εξαιρετικά χαμηλού κόστους επενδύσεις, λόγω ανεπαρκούς ζήτησης ελέω πολιτικών περιορισμού των δαπανών και λιτότητας, δεν παρουσιάζονται πρόθυμοι οι επενδυτές, όπως αναφέρει, ή αυτοί οι οποίοι είναι επιφορτισμένοι με την άσκηση πολιτικής δεν κατανοούν το εξής απλό «η δική σου δαπάνη είναι το εισόδημα μου και η δική μου δαπάνη το εισόδημα σου». Σε ένα κλίμα ανησυχίας και αβεβαιότητας, κατά τον ίδιο, απαιτούνται δαπάνες δεδομένου ότι ο ιδιωτικός τομέας προσπαθεί να δαπανήσει λιγότερα από τα έσοδα του, η ευθύνη αυτή παραμένει στο δημόσιο.¹⁸

Με βάση το Κυπριακό Μνημόνιο¹⁹ η διακηρυγμένη φιλοσοφία του προσανατολίζεται σε τρεις άξονες:

«η αποκατάσταση της ευρωστίας του τραπεζικού τομέα της Κύπρου και η ανάκτηση της εμπιστοσύνης των καταθετών και της αγοράς με τη διεξοδική αναδιάρθρωση, εξυγίανση και συρρίκνωση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, την ενίσχυση της εποπτείας και την αντιμετώπιση των αναμενόμενων κεφαλαιακών τους αναγκών,

η συνέχιση της εν εξελίξει διαδικασίας δημοσιονομικής εξυγίανσης, προκειμένου να υπάρξει διόρθωση του υπερβολικού δημοσιονομικού ελλείματος, κυρίως μέσω μέτρων μείωσης των τρεχουσών πρωτογενών δαπανών και διατήρησης της μεσοπρόθεσμης δημοσιονομικής εξυγίανσης τα οποία θα υλοποιηθούν μέσα από λήψη μέτρων για αύξηση της αποτελεσματικότητας των δημοσίων δαπανών στο πλαίσιο ενός μεσοπρόθεσμου δημοσιονομικού πλαισίου, και βελτίωσης της είσπραξης των εσόδων και της λειτουργίας του δημόσιου τομέα, και

η εφαρμογή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και τη βιώσιμη και ισορροπημένη ανάπτυξη, επιτρέποντας την αντιμετώπιση των μακροοικονομικών ανισορροπιών, ιδίως με τη μεταρρύθμιση του συστήματος τιμαριθμικής αναπροσαρμογής των μισθών και την άρση των εμποδίων για την ομαλή λειτουργία της αγοράς υπηρεσιών».

Προκαλεί εντύπωση ότι το προοίμιο του Κυπριακού Μνημονίου παραμένει πανομοιότυπο με αυτό που υπήρχε στο πρώτο Μνημόνιο που συμφωνήθηκε κατ' αρχήν τον Νοέμβριο του 2012 με εξαίρεση την πρώτη παράγραφο που προηγουμένως αναφερόταν στην εξασφάλιση της χρηματοοικονομικής

¹⁸ P. Krugman, *And this depression now!*, W. W. Norton & Company, United States, 2012.

¹⁹ Μνημόνιο Συναντίληψης (με επίσημη μετάφραση KPMG), 2013, σελίδα 2.

σταθερότητας. Με τη διασφάλιση κατάλληλης ρευστότητας για τον τραπεζικό τομέα, αντιμετωπίζοντας τις αναμενόμενες ελλείψεις κεφαλαίων και τη διατήρηση της ευρωστίας των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων συμπεριλαμβανομένης της αναδιάρθρωσης και της σμίκρυνσης όπου αυτό απαιτείται.

Ξαναδιαβάζοντας εκ των υστέρων την πρώτη παράγραφο του προοιμίου του Νοεμβρίου του 2012, θα μπορούσε κάποιος να συμπεράνει με την εκ των υστέρων σοφία ότι αυτό προδιέγραφε τις αποφάσεις του Eurogroup τον Μάρτη του 2013. Ωστόσο, η εξάρθρωση και η καταστροφή του τραπεζικού συστήματος και σε μεγάλο βαθμό του τομέα υπηρεσιών που έλαβε χώρα τον Μάρτιο του 2013 απέχει κατά πολύ από την αναδιάρθρωση και σμίκρυνση ορισμένων τραπεζικών ιδρυμάτων με τις όποιες προϋποθέσεις και χρονοδιαγράμματα που υπονοούσε το πρώτο Μνημόνιο.

Είναι εξαιρετικά αποθαρρυντικό ότι η φιλοσοφία του Μνημονίου που αφορά αυστηρή δημοσιονομική λιτότητα και φορολογίες όλων των κατηγοριών παραμένει ουσιαστικά αναλλοίωτη. Ενώ δηλαδή με την απόφαση του Eurogroup έχουν πληγεί οι δύο από τους βασικότερους τομείς της οικονομίας (τραπεζικός και υπηρεσίες), έχει εξαφανιστεί σχεδόν η ρευστότητα τόσο από τις τράπεζες όσο και από την οικονομία. Επιπλέον, δεν προτείνονται οποιαδήποτε αναπτυξιακά μέτρα ενώ παραμένει η αόριστη υπόσχεση ότι κάποτε θα σταθεροποιηθεί η οικονομία. Έτσι, η φιλοσοφία του Μνημονίου που αφορά τον τραπεζικό τομέα έχει προκαλέσει μια άνευ προηγουμένου τραπεζική κρίση παραλύοντας την οικονομική δραστηριότητα της Κύπρου.

Αξιολόγηση των προνοιών του Μνημονίου

Τραπεζικός τομέας

Η Τρόικα θεωρεί ότι κύριο πρόβλημα του οικονομικού μοντέλου της Κύπρου ήταν ο εγχώριος τραπεζικός τομέας οι καταθέσεις του οποίου αναλογούσαν περίπου στο 550% του ΑΕΠ. Έτσι, με την εφαρμογή της νομοθεσίας που ψήφισε η Βουλή στις 22 Μαρτίου 2013 λήφθηκαν τα πιο κάτω μέτρα:

- (α) πώληση των εργασιών των υποκαταστημάτων των τριών μεγάλων κυπριακών τραπεζών στην Ελλάδα,
- (β) διάλυση της Λαϊκής Τράπεζας Κύπρου και την απορρόφηση επιλεγμένων στοιχείων ενεργητικού και παθητικού από την Τράπεζα Κύπρου και
- (γ) ανακεφαλαιοποίηση της Τράπεζας Κύπρου μέσω του λεγόμενου bail-in (κουρέματος καταθέσεων όπου τα ακριβή ποσά ακόμη να καθοριστούν).

Ως αποτέλεσμα των ενεργειών αυτών ο τραπεζικός τομέας έχει συρρικνωθεί στο 350% του ΑΕΠ ενώ περαιτέρω σμίκρυνση θα προέλθει και από την αναδιάρθρωση του Συνεργατισμού.

Επιπρόσθετα, οι τράπεζες θα πρέπει να διατηρούν ενισχυμένη ρευστότητα (παράγραφος 1.2)²⁰ καθώς και δάνεια με υψηλή εξασφάλιση ενώ η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα θα παρακολουθεί στενά τη ρευστότητα των τραπεζικών ιδρυμάτων για διατήρηση επαρκούς ρευστότητας και να είναι έτοιμη να λάβει κατάλληλα μέτρα σύμφωνα με τους κανόνες του Ευρωσυστήματος.

Άλλα μέτρα περιλαμβάνουν την περίοδο των 90 ημερών χωρίς πληρωμή της δόσης για να θεωρούνται όλα τα δάνεια ως μη εξυπηρετούμενα, την περίοδο του 1,5 έτους για την κατάσχεση περιουσίας που ήταν υποθηκευμένη έναντι μη εξυπηρετούμενου δανείου (αυτό το διάστημα θα μπορούσε να επεκταθεί για περίοδο 2,5 ετών για την πρώτη κατοικία) από την έναρξη των δικαστικών ή διοικητικών διαδικασιών (παράγραφος 1.5) και τη δημιουργία κεντρικού αρχείου χρεωστών μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2014. Ενώ το τραπεζικό σύστημα θα λειτουργεί υπό στενή παρακολούθηση και συχνή καταγραφή της επίδρασης της αξίας της υποθηκευμένης περιουσίας στα βιβλία των τραπεζών (παράγραφος 1.8). Τέλος, θα δοθεί μια περίοδος χάριτος 60 ημερών για να επιτραπεί στα τραπεζικά ιδρύματα και δανειολήπτες να αναδιαρθρώσουν τα δάνεια τους και θα καθιερωθούν διαδικασίες για την αναδιάρθρωση των χρεών περιλαμβανομένης της καθιέρωσης συγκεκριμένης διαμεσολαβητικής

²⁰ Όπου αναφέρεται «παράγραφος» εννοούνται οι συγκεκριμένες παράγραφοι του Μνημονίου Συναντίληψης.

διαδικασίας, ενώ θα πρέπει να δημιουργηθεί σχετική νομοθεσία για τους μηχανισμούς εκποιήσεων και της αναδιοργάνωσης των χρεών μέχρι τον Ιούνιο του 2013 (παράγραφος 1.16).²¹

Σε ξεχωριστές παραγράφους οι συντάκτες του Μνημονίου προβλέπουν αυξημένα όρια κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζικών ιδρυμάτων και τη διεξαγωγή ελέγχων αντοχής των τραπεζικών ιδρυμάτων (παράγραφοι 1.19-1.22). Ενώ στην παράγραφο 1.29 προβλέπεται ότι οι εμπορικές τράπεζες με προβλήματα κεφαλαιακής επάρκειας θα πρέπει να ζητήσουν ανακεφαλαιοποίηση από το κράτος. Προς τον σκοπό αυτό θα πρέπει να υποβάλουν σχετικά σχέδια αναδιάρθρωσης μέχρι των Νοέμβριο του 2013 ενημερώνοντας την ΕΚΤ και το ΔΝΤ. Ενώ στις παραγράφους 1.31 μέχρι 1.35 γίνεται ειδική αναφορά στην αναδιάρθρωση και ανακεφαλαιοποίηση των συνεργατικών πιστωτικών ιδρυμάτων, τα οποία πρέπει να επιδιώξουν συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα η οποία θα αποφασίζεται από την Κεντρική Τράπεζα σε συνεννόηση με την Τρόικα και όπου υπάρχει η επιπλέον απαίτηση για κρατική βοήθεια προς αυτά να υπόκειται στους κανονισμούς της ΕΕ για τις κρατικές επιδοτήσεις.

Από τα πιο πάνω συνάγεται ότι θα υπάρχει μια συνεχής λογιστική αποτίμηση των ισολογισμών των τραπεζικών ιδρυμάτων σχεδόν σε πραγματικό χρόνο ενώ προδιαγράφεται μια συνεχής διαδικασία διάλυσης τραπεζικών ιδρυμάτων, χρεοκοπίας ιδιωτών και διαγραφής καταθέσεων. Είναι φανερό ότι το τραπεζικό σύστημα θα υπόκειται ακόμη και σε παροδικές διακυμάνσεις της αξίας των

²¹ Η φιλοσοφία της σχετικής νομοθεσίας που αναμένεται να καταρτιστεί θα είναι εξαιρετικής σημασίας για τα χρέη που στο τέλος θα καταστούν μη βιώσιμα και θα οδηγήσουν σε πτωχεύσεις. Για παράδειγμα, στην Ισλανδία όπου επίσης κατέρρευσε το τραπεζικό σύστημα, πάρθηκαν εκ διαμέτρου αντίθετες αποφάσεις αντιμετώπισης του προβλήματος. Η Ισλανδία προέκρινε ένα μοντέλο που μειώνει τις κοινωνικές επιπτώσεις και περιλαμβάνει α) τη διαγραφή χρεών άνω του 110% του "fair value" της υποθηκευμένης περιουσίας, β) προσωρινή επιδότηση σε νοικοκυριά που είχαν χαμηλά εισοδήματα και χαμηλή αξία περιουσιακών στοιχείων και γ) οι εταιρείες μπορούσαν να υποβάλουν αίτηση για ανακούφιση από μέρους των χρεών εάν ήταν βιώσιμες. Οι Thorolfsur Matthiasson και Peadar Kirby υποστηρίζουν ότι τα πιο πάνω μέτρα αποτελούν μια κατάσταση που όλοι επωφελούνται, οι τράπεζες, τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις καθ' ότι στο τέλος θα εισπραχθούν περισσότερα χρέη ενώ αυτά τα μέτρα θα αποτελούν και μοχλό ανάπτυξης, παράλληλα εισηγούνται την εφαρμογή παρόμοιων μέτρων και στην Ιρλανδία (Iceland's Debt write downs cleared a path to recovery, Irish Times, 19 April 2013), <http://www.irishtimes.com/business/economy/iceland-s-debt-write-downs-cleared-a-path-to-recovery-1.1364994> .

ακινήτων, των εισοδημάτων και της ανεργίας. Πιθανό ενδεχόμενο είναι τραπεζικά ιδρύματα και μεγάλος αριθμός ιδιωτών να εξωθούνται σε διάλυση ή χρεοκοπία ενώ ενδεχομένως μακροχρόνια να ήταν βιώσιμα. Οι ρυθμίσεις αυτές για τον τραπεζικό τομέα περισσότερο προδιαγράφουν μια πορεία συνεχούς χρεοκοπίας πολιτών, εταιρειών και τραπεζικών ιδρυμάτων και συνεπακόλουθα κουρέματα καταθέσεων παρά ένα σχέδιο αναδιάρθρωσης και εξισορρόπησης του τραπεζικού συστήματος. Είναι φανερό ότι ο τραπεζικός τομέας, στον οποίο προηγουμένως η εποπτεία ήταν ανεπαρκής, θα εισέλθει σε μια περίοδο εποπτείας που αντιστοιχεί περισσότερο σε μια σχεδιασμένη οικονομία παρά σε οικονομία της αγοράς και όπου σημαντικότερες αποφάσεις θα λαμβάνονται από τη γραφειοκρατία της Τρόικας. Ο δαιδαλώδης τρόπος διαχείρισης του τραπεζικού συστήματος σε συνδυασμό με τους πολλαπλούς περιορισμούς στη διακίνηση κεφαλαίων που ισχύουν θέτουν σε αμφιβολία την ύπαρξη φυσιολογικής νομισματικής μονάδας στην Κύπρο, ενώ το τραπεζικό σύστημα θα είναι συνεχώς απορροφημένο στη σταδιακή του αποσύνθεση χωρίς να μπορέσει να αποτελέσει μοχλό ανάπτυξης.

Δημοσιονομική πολιτική

Σε σχέση με το Μνημόνιο που συμφωνήθηκε στις 23 Νοεμβρίου 2012 η Τρόικα ζητά να παρθούν πρόσθετα μέτρα από αυτά που ψηφίστηκαν στη Βουλή στις 20 Δεκεμβρίου του 2012 για τον κρατικό προϋπολογισμό του 2013²² αξίας €351 εκατομμυρίων (2,1 % του ΑΕΠ) και τα οποία θα πρέπει να θεσπιστούν πριν από την εκταμίευση της πρώτης δόσης. Ανάμεσα στα μέτρα που πρέπει να παρθούν για αύξηση των κρατικών εσόδων είναι ο φόρος ακίνητης περιουσίας, τάξεως τουλάχιστο των €75 εκατομμυρίων που θα προέρχεται από:

- (i) την ενημέρωση των τιμών του 1980 μέσω της εφαρμογής του δείκτη CPI/Δείκτη Τιμών Καταναλωτών (ΔΤΚ) για την περίοδο 1980-2012, και / ή
- (ii) την τροποποίηση των φορολογικών συντελεστών ή / και
- (iii) για την τροποποίηση των ζωνών αξιών (παράγραφος 2.2),
- (iv) Αύξηση του εταιρικού φόρου στο 12,5% (παράγραφος 2.3) και

²² Τα πρόσθετα μέτρα αξίας €351 εκατομμύρια θα έχουν αναδρομική ισχύ και αφορούν τον κρατικό προϋπολογισμό του 2013.

- (iv) αύξηση του φορολογικού συντελεστή στα έσοδα από τόκους κατά 30% (παράγραφος 2.4).

Σημειώνεται πως αφήνεται ανοικτό το ενδεχόμενο επιπλέον μέτρων μέσα από την αύξηση στα ετήσια τέλη κυκλοφορίας, τους ειδικούς φόρους κατανάλωσης, συμπεριλαμβανομένων των δασμών για τα καύσιμα με στόχο την αύξηση των πρόσθετων εσόδων (παράγραφος 2.6).

Επιπλέον, θα πρέπει να θεσπιστούν μέτρα για τη μείωση των κρατικών δαπανών που θα περιλαμβάνουν αποκοπές των δαπανών για διάφορα στεγαστικά σχέδια κατά τουλάχιστον €36 εκατομμύρια μέσα από την ενοποίηση και τον εξορθολογισμό των συστημάτων και το Συνολικό Στεγαστικό Σχέδιο για τους πρόσφυγες. Προκρίνεται επίσης η κατάργηση της ειδικής επιδότησης για την απόκτηση πρώτης κατοικίας και η παύση της παροχής δανείων και εγγυήσεων δανείων που σχετίζονται με την απόκτηση και κατασκευή κατοικιών στο πλαίσιο όλων των κυβερνητικών προγραμμάτων στέγασης (παράγραφος 2.9). Προβλέπεται επίσης πρόσθετη κλιμακωτή μείωση στις απολαβές συνταξιούχων και εργαζομένων του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα, ως εξής: μηδέν έως €2,000: 0,8%, €2,001 έως €3,000: 1%, €3,001 έως €4,000: 1,5%, άνω των €4001: 2,0%(παράγραφος 2.11). Δηλαδή, οι συνολικές μειώσεις που θα επέλθουν σε μισθούς και συντάξεις του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα είναι οι πιο κάτω:

Πίνακας ΙΙ. 1

Συνολικές περικοπές σε μισθούς δημοσίου και ευρύτερου δημοσίου τομέα και συντάξεις για το 2013

0-€1000	(0,8%)
€1001-€1500	(7,3%)
€1501-€2000	(9,3%)
€2001-€3000	(10,5%)
€3001-€4000	(13,0%)
€4001+	(14,5%)

Στο Μνημόνιο αναγνωρίζεται πως κατά τα τελευταία έτη του προγράμματος θα παρθούν πρόσθετα μέτρα, ιδίως για τη συγκράτηση της αύξησης των δαπανών, το μισθολογικό κόστος του δημόσιου τομέα, των κοινωνικών παροχών και των έκτακτων δαπανών. Ο στόχος που τέθηκε από τους εταίρους στο πρόγραμμα στήριξης της Κύπρου είναι η επίτευξη πρωτογενούς πλεονάσματος²³ 3% του ΑΕΠ το 2017, 4% του ΑΕΠ το 2018 και η μετέπειτα διατήρηση του τουλάχιστον σε τέτοιο επίπεδο. Αυτό στηρίζεται εν πολλοίς σε υπολογισμούς πριν την καταστροφή του τραπεζικού συστήματος οι οποίοι αναμένεται να καταρριφθούν.

Η δημιουργία Δημοσιονομικού Συμβουλίου που προβλέπεται από την παράγραφο 3.3 και οι άλλες πρόνοιες της παραγράφου για λειτουργία δημοσιονομικών πλαισίων υπάρχουν ακριβώς γιατί δεν έγιναν οι προβλέψεις για τη διαμόρφωση των μακροοικονομικών μεγεθών σύμφωνα με το πρόγραμμα, και για αυτό προβλέπονται μηχανισμοί για περαιτέρω διορθώσεις όποτε αυτό απαιτηθεί. Το παράδειγμα της Ελλάδας, όπου το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο είχε σοβαρά υποεκτιμήσει τον δημοσιονομικό πολλαπλασιαστή, δηλαδή την αρνητική επίδραση της μείωσης των δαπανών στην παραγωγή Εθνικού Προϊόντος και συνεπώς των φορολογικών εσόδων οδήγησε στην αύξηση του δημοσιονομικού ελλείμματος. Παρόμοιο φαινόμενο αναμένεται να αντιμετωπίσει και η Κύπρος, με συνεχή μείωση των δαπανών, όποτε απαιτηθεί, χωρίς να δίνεται καμία σημασία στην επίδραση στην οικονομία. Είναι βέβαιο ότι με τον προγραμματισμό που γίνεται θα υπάρχουν συνεχείς σημαντικές και απότομες μειώσεις τόσο μισθών όσο και άλλων δαπανών.²⁴

Συνταξιοδοτικό σύστημα

Στις πρόνοιες του Μνημονίου αναφέρεται ότι παρά τα σημαντικά μέτρα που πάρθηκαν από τις Κυπριακές Αρχές όσον αφορά την αναδιάρθρωση του συνταξιοδοτικού συστήματος πιθανόν να χρειαστούν επιπρόσθετα μέτρα για να αντιμετωπίσουν την προβλεπόμενη αύξηση στις δαπάνες συντάξεων. Ανάμεσα

²³ Το πρωτογενές πλεόνασμα του προϋπολογισμού μιας κυβέρνησης προκύπτει από την αφαίρεση των δημοσίων δαπανών από τα δημόσια έσοδα εξαιρούμενων των πληρωμών τόκων για το χρέος της.

²⁴ Οι προδιαγραφόμενες μειώσεις μισθών και δημοσίων δαπανών μπορεί να είναι πολύ μεγαλύτερες απ' ό,τι είχαν αρχικά υπολογισθεί.

στα μέτρα που οι αρχές έχουν εφαρμόσει / συμφώνησαν να εφαρμόσουν για να επιτύχουν τη βιωσιμότητα των ταμείων συντάξεων είναι η εισαγωγή ποινής πρόωρης συνταξιοδότησης του 0,5% για κάθε μήνα πρόωρης συνταξιοδότησης καθώς και η εισαγωγή αυτόματης ρύθμισης της νόμιμης ηλικίας συνταξιοδότησης κάθε 5 έτη σε συνάρτηση με τις αλλαγές στο προσδόκιμο ζωής (παράγραφο 3.1.).

Επίσης, αναμένεται να ολοκληρωθεί μια αναλογική μελέτη για το Γενικό Σύστημα Κοινωνικών Ασφαλίσεων περί τα τέλη Ιουλίου 2013 η οποία θα παρέχει επιπρόσθετες επιλογές για μεταρρυθμίσεις στο εθνικό συνταξιοδοτικό σύστημα ώστε μακροπρόθεσμα να καταστεί βιώσιμο. Τα πιο πάνω μέτρα που αφορούν το συνταξιοδοτικό σύστημα αποκαλύπτουν και επιβεβαιώνουν τη μνημονιακή φιλοσοφία για αποκοπές στις συντάξεις και αυξήσεις στην ηλικία συνταξιοδότησης. Αυτά τα μέτρα θα έχουν άμεση επίπτωση στην αποσάθρωση της ποιότητας ζωής ευπαθών ομάδων πληθυσμού όπως οι συνταξιούχοι. Στην περίπτωση της Κύπρου και λαμβάνοντας υπ' όψιν το ευρύτερο περιβάλλον η όλη κατάσταση είναι δυνατό να συνοδευθεί με περαιτέρω αύξηση και της νεανικής ανεργίας.

Δαπάνες υγείας

Στο πρόγραμμα αναδιάρθρωσης της δημόσιας υγείας ως πρώτο βήμα προς ένα σύστημα υποχρεωτικής εισφοράς υγείας για τους δημοσίους υπαλλήλους και συνταξιούχους δημόσιους υπάλληλους είναι η καταβολή του 1,5% των ακαθάριστων μισθών και των συντάξεων τους. Τονίζεται ότι το μέτρο αυτό θα επανεξεταστεί το δεύτερο τρίμηνο του 2014, μαζί με τους εταίρους του προγράμματος. Επιπλέον, θεσμοθετείται η αύξηση των τελών για τις ιατρικές υπηρεσίες προς μη δικαιούχους κατά 30% για την επίσκεψη σε ιατρούς γενικής ιατρικής, καθώς και η αύξηση των τελών για τη χρήση πιο εξειδικευμένων σταδίων περίθαλψης για όλους τους ασθενείς ανεξάρτητα από την ηλικία (παράγραφος 3.2).

Η αύξηση του κόστους για τις ιατρικές υπηρεσίες αναμένεται να πιέσει ακόμη περισσότερο τις ευπαθείς ομάδες πληθυσμού. Παράλληλα, παραμένει ανοικτό το ενδεχόμενο ακόμη μεγαλύτερης συνεισφοράς από μέρους των δημοσίων υπαλλήλων και συνταξιούχων δημόσιων υπαλλήλων στη δημόσια υγεία προκαλώντας περαιτέρω μείωση του εισοδήματός τους.

Τα δεδομένα που προκύπτουν παραπέμπουν σαφώς στην ανάγκη για την ολοκληρωμένη και γρηγορότερη υλοποίηση του Γενικού Σχεδίου Υγείας (ΓΕΣΥ). Το θέμα αυτό θα πρέπει να αντικριστεί επίσης στα πλαίσια της κοινωνικής δικαιοσύνης αλλά και της οικονομικής αποδοτικότητας. Επιπρόσθετα είναι δυνατόν να ληφθεί υπ' όψιν και η προοπτική της μετατροπής της Κύπρου σε ιατρικό κέντρο.

Κρατικές επιχειρήσεις και ιδιωτικοποιήσεις

Ξεκάθαρες είναι οι αναφορές του Μνημονίου για τα βήματα που πρέπει να ακολουθήσει η κυβέρνηση σε σχέση με τις κρατικές επιχειρήσεις και τις ιδιωτικοποιήσεις: ξεκινώντας με την απογραφή των περιουσιακών στοιχείων που ανήκουν στην κυβέρνηση, τους δήμους και τις επαρχιακές διοικήσεις, συμπεριλαμβανομένης της ακίνητης περιουσίας. Ως πρώτο βήμα, θα δοθεί προτεραιότητα στην καταγραφή περιουσιακών στοιχείων με τη μεγαλύτερη εμπορική αξία, εμπερικλείοντας τουλάχιστον το ένα τρίτο των κρατικών επιχειρήσεων μέχρι και το δεύτερο τρίμηνο του 2013. Στην απογραφή θα αναφέρεται ποιές κρατικές επιχειρήσεις θα μπορούσαν να υπόκεινται σε εκποίηση ή αναδιάρθρωση ή εκκαθάριση (παράγραφος 3.5). Στις πρόνοιες του Μνημονίου αναφέρεται ότι οι αρχές πρέπει να ξεκινήσουν ένα σχέδιο ιδιωτικοποιήσεων το οποίο να συμβάλει στη βελτίωση της οικονομικής αποτελεσματικότητας μέσω αυξημένου ανταγωνισμού και την ενθάρρυνση των εισροών κεφαλαίων, καθώς και για την αποκατάσταση της βιωσιμότητας του χρέους. Το σχέδιο αυτό θα πρέπει να εξετάσει τις προοπτικές ιδιωτικοποίησης κρατικών και ημικρατικών επιχειρήσεων συμπεριλαμβανομένων, μεταξύ άλλων, της ΑΤΗΚ, της ΑΗΚ, της Αρχής Λιμένων, καθώς και ακίνητη περιουσία. Υπογραμμίζεται πως το σχέδιο ιδιωτικοποιήσεων πρέπει να δημιουργηθεί σε συνεργασία με τους εταίρους του προγράμματος μέχρι και το τρίτο τρίμηνο του

2013. Από το σχέδιο ιδιωτικοποιήσεων αναμένεται να εισέλθουν στα ταμεία του κράτους €1,4 δισεκατομμύρια μέχρι και το 2018 (παράγραφος 3.6).

Πιστές στη συνταγή των άτακτων ιδιωτικοποιήσεων και του ξεπουλήματος κρατικής περιουσίας οι πρόνοιες του Μνημονίου προκρίνουν ένα βραχυπρόθεσμο κέρδος από την πώληση κρατικών και ημικρατικών επιχειρήσεων, ακόμα και αυτών των κερδοφόρων, παρά ένα σχέδιο αναδιάρθρωσής τους και στρατηγικής συνεργασίας με τον ιδιωτικό τομέα που θα πρόσφερε σταθερό μακροπρόθεσμο κρατικό εισόδημα βοηθώντας στην ανάπτυξη της οικονομίας. Επιπλέον, αυτό το μέτρο θα καταργήσει τον κοινωνικό ρόλο αυτών των οργανισμών προκαλώντας κοινωνική αναταραχή, ενώ σε ορισμένους τομείς ενδέχεται να δημιουργηθούν και μονοπωλιακές καταστάσεις.

Φορολογικά μέτρα

Στο Μνημόνιο (παράγραφος 3.7) περιλαμβάνεται η ετοιμασία από την κυβέρνηση μέχρι το τέλος του 2013 σχεδίου για αύξηση της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας είσπραξης φορολογικών εσόδων, την απόδοση προσωπικής ευθύνης για την καταβολή των φόρων εταιρείας σε όσους, στην περίπτωση μη εισηγμένων εταιρειών, έχουν πραγματικά και αποτελεσματικά τον έλεγχο της εταιρείας. Για την καταχώρηση ψευδών στοιχείων στις φορολογικές αρχές, ενδυνάμωση των εξουσιών των φορολογικών αρχών με τη δυνατότητα κατάσχεσης εταιρικής περιουσίας και τραπεζικών λογαριασμών. Προνοεί επίσης την ποινικοποίηση της μη πληρωμής φόρων και την εναλλαξιμότητα του προσωπικού όλων των φορολογικών αρχών. Επιπρόσθετα προνοεί την καθιέρωση σαφών στόχων απόδοσης από τις φορολογικές υπηρεσίες, την ενδυνάμωση των συστημάτων πληροφορικής για ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των φορολογικών αρχών και τη δυνατότητα ηλεκτρονικής πληρωμής, βελτίωση της διαδικασίας υποβολής δηλώσεων και μείωση του διοικητικού κόστους, ενδυνάμωση των συστημάτων διερεύνησης φορολογικής απάτης και υποβολής ενστάσεων, ενδυνάμωση της ικανότητας του Τμήματος Εσωτερικών Προσόδων για την απόκτηση πληροφοριών από βάσεις δεδομένων άλλων κρατικών υπηρεσιών και κατάργηση των προνομίων του

Διευθυντή Τμήματος Εσωτερικών Προσόδων σε σχέση με την εφαρμογή διατάξεων του νόμου και την ανάκληση νομικής δίωξης για απλήρωτους φόρους.

Στην παράγραφο 3.9 του Μνημονίου προβλέπεται ότι οι Κυπριακές Αρχές θα εξασφαλίζουν την έγκαιρη ανταλλαγή πληροφοριών με ξένες φορολογικές αρχές, σε άλλα κράτη της ΕΕ. Στα πλαίσια αυτά προνοείται η πλήρης εφαρμογή σχετικών Κοινοτικών Οδηγιών για την αντιμετώπιση της απάτης στον Φόρο Προστιθέμενης Αξίας, τη διασφάλιση εντοπισμού των κατεπιστευματοδεκτών, και της καθιέρωσης της υποχρέωσης για τα εμπιστεύματα που είναι κάτω από το Κυπριακό Δίκαιο να υπάρχει ένας τουλάχιστον κατεπιστευματοδέκτης μόνιμος κάτοικος Κύπρου. Τη δημιουργία αρχείου εγγραφής κατεπιστευματοδεκτών και την υποχρέωση της εγγραφής των επαγγελματιών του τομέα, καθώς και την υποχρέωση αυτών να παρέχουν πληροφορίες στις ελεγκτικές αρχές καθώς και τη διακήρυξη της σχέσης τους με τα τραπεζικά ιδρύματα.

Όσον αφορά τις εταιρείες, θα πρέπει οι εξουσιοδοτημένοι διευθύνοντες σύμβουλοι μεριδιούχοι να ρυθμιστούν ώστε να αποκαλύπτουν τους εξουσιοδοτούντες τους στις εταιρείες και στα μητρώα τους ούτως ώστε να υπάρχει διαφάνεια με βάση τη σχετική νομοθεσία, ανταλλαγή πληροφοριών με αρχές του εξωτερικού για τις αποταμιεύσεις κατοίκων Κύπρου και νομικών προσώπων αλλά και μητρικών εταιρειών ή καταπιστευματοδόχων που βρίσκονται σε χώρες της ΕΕ καθώς και άλλα μέτρα που αφορούν την διαφάνεια και την ανταλλαγή πληροφοριών για εταιρικά θέματα. Τέλος, οι αρχές του κράτους θα πρέπει να παρέχουν ετήσιες πληροφορίες στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή που να αφορούν τις καταθέσεις και τα εισοδήματα από τόκους ειδικά και των κατοίκων του εξωτερικού, ανά τομέα δραστηριότητας και χώρα προέλευσης καθώς και τα αποτελέσματα σχετικών ελέγχων που θα γίνονται σε σχέση με την κοινοτική οδηγία για τη φορολογία των εισοδημάτων από αποταμιεύσεις.

Ενώ πολλά από τα μέτρα που αναφέρονται πιο πάνω είναι προς τη σωστή κατεύθυνση, καθίσταται φανερό ότι στόχος των μέτρων που αφορούν τις εταιρείες είναι ο ρόλος της Κύπρου σαν χρηματοοικονομικό κέντρο ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποκτά σημαντικό έλεγχο στο εταιρικό σύστημα της Κύπρου. Όσον αφορά τα μέτρα πάταξης της φοροδιαφυγής, είναι σημαντικό να παρατηρήσουμε ότι από μόνα τους δεν μπορούν να επαυξήσουν τα φορολογικά έσοδα χωρίς να υπάρχει πραγματική οικονομική δραστηριότητα, πλούτος, κέρδη και εισοδήματα που να φορολογούνται.

Μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης

Τα μέτρα της Τρόικα περιλαμβάνουν αύξηση της κινητικότητας και της εναλλαξιμότητας στον Δημόσιο Τομέα, αλλαγή του ωραρίου και των συστημάτων βάρδιας, και την ετοιμασία έκθεσης που θα εξετάζει την συγχώνευση τμημάτων ή δημοσίων οργανισμών καθώς και τοπικών αρχών, αλλαγή του τρόπου αξιολόγησης των δημοσίων υπαλλήλων καθώς και αναθεώρηση του μισθολογίου και άλλα μέτρα που θα συζητηθούν με την Τρόικα και θα επιβληθούν στο τελευταίο τετράμηνο του 2014. Ενώ η αναδιοργάνωση του κράτους ήταν από χρόνια επιβεβλημένη, είναι λυπηρό που απαιτείται η παρέμβαση της Τρόικα για τον εκσυγχρονισμό του. Στον τομέα αυτό θα πρέπει να αναληφθούν πρωτοβουλίες και να αξιολογηθούν ιδέες από δεξαμενές σκέψης τόσο για την αναδιοργάνωση του κράτους όσο και για τη συνεχή συνεργασία ανεξάρτητων επιστημονικών δομών και των επιχειρήσεων με την κρατική μηχανή.

Παραμένουν οι αμφιβολίες κατά πόσον η γραφειοκρατία της Τρόικα στα πλαίσια ενός καθεστώτος υποτελούς κρατικής μηχανής και με στόχο αποκλειστικά τη δημοσιονομική εξοικονόμηση θα ενεργήσει στη λήψη των καλύτερων αποφάσεων σε ένα ζήτημα που αφορά τη διαφάνεια και την αποτελεσματικότητα της κρατικής μηχανής. Για παράδειγμα, στο Μνημόνιο δεν γίνεται αναφορά στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση και τις αναπτυξιακές προεκτάσεις. Στον τομέα αυτό η Κύπρος υστερεί ενώ θα έπρεπε να πρωτοπορεί. Ούτε και γίνεται αναφορά σε μέτρα για πάταξη της διαφθοράς στη Δημόσια Υπηρεσία (που θα μπορούσε να ήταν η επέκταση του πόθεν έσχες σε

κατηγορίες υπαλλήλων και αξιωματούχων, νομοθετικές ρυθμίσεις, δημιουργία ειδικής υπηρεσίας κλπ). Αίτιο της βραδυκίνησας στις μεταρρυθμίσεις στη δημόσια υπηρεσία υπήρξε και η έλλειψη πολιτικής βούλησης και στρατηγικής παρά εγγενής αδυναμία.

Ενέργεια

Παρ' όλο που στο Μνημόνιο δεν υπάρχει σαφής πρόνοια για υποθήκευση ή συνεκμετάλλευση του φυσικού αερίου, υπογραμμίζεται η σημασία της εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων για να εισέλθει το δημόσιο χρέος της Κύπρου σε μια σταθερή πτωτική πορεία (παράγραφος 5.6).

Στην περίπτωση που επέλθει όμως εμβάθυνση της κρίσης και απαιτηθούν και άλλα μνημόνια, εκ των πραγμάτων τα δεδομένα θα διαφοροποιηθούν. Άλλωστε και, μεταξύ άλλων, σε μια τέτοια περίπτωση το δημόσιο χρέος θα ανέλθει σημαντικά.

Η παραμονή στο Ευρώ και οι προεκτάσεις

Κατ' αρχήν είναι πολύ σημαντικό να κατανοηθεί ότι ήδη η Κύπρος είναι de facto εκτός Ευρωζώνης. Οι εξωτερικοί αλλά και οι εσωτερικοί περιορισμοί στη διακίνηση κεφαλαίου²⁵ παραπέμπουν σε μια πολύ ιδιόμορφη κατάσταση. Η κυβέρνηση επιμένει ότι λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα δεδομένα δεν μπορεί να διανοηθεί Σχέδιο Β. Εν ολίγοις, υπάρχει μια ιδεολογικοθηρησκευτική προσκόλληση στη φιλοσοφία της Τρόικα και του Μνημονίου.

Για αυτή τη σχολή σκέψης εξ ορισμού η επιστροφή στο εθνικό νόμισμα θα ήταν καταστροφή. Πέραν τούτου, η κρίση και οι συνέπειές της θα είναι ακόμη μεγαλύτερες. Οι θέσεις αυτές παραπέμπουν στην ανάγκη όπως η Κύπρος λειτουργήσει στα πλαίσια της Ευρωζώνης έστω και με αβάσταχτες δυσκολίες. Επιπρόσθετα εγείρεται το ζήτημα πιθανών πολιτικών συνεπειών από τυχόν έστω

²⁵ Μια από τις θεμελιώδεις αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως αναφέρεται στο άρθρο 1-4 της Συνθήκης της ΕΕ (Συνθήκη της Λισαβόνας) εγγυάται την ελεύθερη διακίνηση των ανθρώπων, αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίου στην Ένωση (οι τέσσερις ελευθερίες) και απαγορεύει αυστηρά τη διάκριση στη βάση εθνικότητας. Μέσα από τους κεφαλαιακούς ελέγχους που επιβλήθηκαν στην Κύπρο καταπατούνται τα πιο πάνω. (Πηγή: Europa/Constitution for Europe, 2013), http://europa.eu/scadplus/constitution/objectives_en.htm .

και προσωρινή έξοδο από την Ευρωζώνη. Οι υποστηρικτές της πολιτικής αυτής θεωρούν ότι αυτό πιθανό να οδηγήσει την Κύπρο εκτός ΕΕ.

Προφανώς υπάρχει κάποια υπερβολή στις θέσεις αυτές. Ούτως ή άλλως ακόμα και στην περίπτωση που προκριθεί η προσωρινή έξοδος από την Ευρωζώνη αυτή είναι δυνατό να γίνει σε συνεργασία με τους Ευρωπαίους εταίρους.

Η ουσία είναι ότι θα πρέπει να κατανοηθεί ότι η συζήτηση για προσωρινή έξοδο από την Ευρωζώνη γίνεται ακριβώς επειδή θα είναι πολύ δύσκολο εάν όχι αδύνατο να εξέλθει η χώρα από τη βαθειά κρίση. Η φιλοσοφία της Τρόικα και η αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης δεν επιτρέπουν στη χώρα να χρησιμοποιήσει όλα τα εργαλεία οικονομικής πολιτικής για έξοδο από την κρίση.²⁶

Προοπτικές αναθέρμανσης της οικονομίας

Με τη φιλοσοφία της Τρόικα και του Μνημονίου οι προοπτικές αναθέρμανσης της οικονομίας είναι από ελάχιστες έως ανύπαρκτες. Ήδη, οι προβλέψεις για το μέλλον είναι δυσοίωνες: η μείωση του ΑΕΠ αναθεωρείται συνεχώς προς τα πάνω. Κάτω από αυτές τις συνθήκες η ανεργία αναμένεται να αυξηθεί και να ξεπεράσει τα επίπεδα του 1974.

Είναι καθοριστικής σημασίας να κατανοηθεί ότι δομικά υφίστανται προβλήματα τα οποία καθίστανται γόρδιοι δεσμοί που λειτουργούν με τρόπο που εμβαθύνουν την κρίση. Στο νομισματοπιστωτικό πεδίο οι εσωτερικοί περιορισμοί στη διακίνηση συναλλάγματος πνίγουν την αγορά και δεν της επιτρέπουν να λειτουργήσει απρόσκοπτα, με συνακόλουθο την αποθάρρυνση της οικονομικής δραστηριότητας. Η δαιώνιση των συναλλαγματικών

²⁶ Σε άρθρο του στο ιστολόγιο The New York Times, the Opinion Pages, 26.3.2013, ο βραβευμένος με Νόμπελ Οικονομικών Πωλ Κρουγκμαν, υποστηρίζει ότι η Κύπρος θα πρέπει να φύγει από το Ευρώ τώρα διαφορετικά θα υποστεί μια εξαιρετικά σοβαρή κρίση που θα διαρκέσει για πολλά χρόνια. Ο Κρουγκμαν θεωρεί ότι η δημοσιονομική λιτότητα που επιβάλλει η Τρόικα εν μέσω κρίσης και η ονομαστική πτώση μισθών που θα επέλθει με την παραμονή στο Ευρώ θα είναι εξαιρετικά επώδυνες ενώ καταλήγει ότι η χρήση εθνικού νομίσματος είναι ο μόνος τρόπος για τη δημιουργία νέων τομέων της οικονομίας. Ο Κρουγκμαν αναγνωρίζει επίσης ότι η έξοδος από το Ευρώ αποτελεί λύση απελπισίας αλλά καταλήγει ότι η ίδια η κατάσταση είναι απελπιστική εφ' όσον η Κύπρος θα εφαρμόσει ένα πρόγραμμα λιτότητας, ξεκινώντας με θεμέλια χειρότερα από αυτά που υπήρχαν στην Ελλάδα, <http://krugman.blogs.nytimes.com/2013/03/26/cyprus-seriously/> .

περιορισμών ιδίως στην εσωτερική αγορά δεν επιτρέπουν την αναθέρμανση της οικονομικής δραστηριότητας.

Επιπρόσθετα τα γεγονότα του Μαρτίου 2013 σε σχέση με το θανάσιμο πλήγμα του χρηματοπιστωτικού τομέα δημιούργησαν μια τεράστια αρνητική επίδραση πλούτου. Αυτό το γεγονός οδηγεί αλυσιδωτά σε μεγαλύτερη αβεβαιότητα καθώς και ουσιαστική μείωση της κατανάλωσης και της επενδυτικής δραστηριότητας. Θα ανέμενε κανείς κάτω από τέτοιες συνθήκες μια επεκτατική δημοσιονομική πολιτική με έμφαση τη μακροοικονομική, την αναπτυξιακή και κοινωνική διάσταση. Αντί τούτου, η μνημονιακή πολιτική ρίχνει την Κύπρο σε ένα βαθύτατο δημοσιονομικό κρημνό από τον οποίο δεν θα μπορεί να εξέλθει. Το Μνημόνιο ζητά επιπρόσθετες φορολογίες, επιπρόσθετες περικοπές μισθών και δρακόντεια δημοσιονομική πειθαρχία. Υπό αυτά τα δεδομένα οι προοπτικές ανάκαμψης της οικονομίας καθίστανται μηδαμινές.

Πληθωριστικές πιέσεις, αγοραστική δύναμη μισθών και επιτόκια

Η παραμονή στην υφιστάμενη κατάσταση πραγμάτων – δηλαδή τη φιλοσοφία της Τρόικα και στην Ευρωζώνη ως μέλος τετάρτης κατηγορίας²⁷ - θα εμβαθύνει τη μεγάλη κρίση. Ως εκ τούτου, η Κύπρος θα βιώσει, μεταξύ άλλων, έντονο αποπληθωρισμό. Μέχρι πρόσφατα η Κύπρος ήταν μια χώρα όπου οι μισθοί και οι τιμές δεν χαρακτηρίζοντο από ευελιξία: ήταν δύσκαμπτοι και ανεξαρτήτως συνθηκών τα περιθώρια μείωσης ήταν περιορισμένα.

Τα δεδομένα αυτά έχουν διαφοροποιηθεί άρδην. Οι τιμές αρκετών προϊόντων και υπηρεσιών έχουν αρχίσει να πιέζονται προς τα κάτω. Παράλληλα όμως πιέζονται και συνθλίβονται και οι μισθοί. Επισημαίνεται επίσης ότι λόγω της πολύ μεγάλης ανεργίας ένα αξιοσημείωτο μέρος των συμπατριωτών μας δεν θα έχει θέση απασχόλησης και ως εκ τούτου δεν θα έχει μισθό. Διαφαίνεται ότι οι μειώσεις μισθών θα είναι πολύ μεγαλύτερες από τις μειώσεις τιμών. Υπογραμμίζεται ότι η αγοραστική μείωση των μισθών θα μειωθεί περαιτέρω και

²⁷ Αναφέρομαι σε μέλος τετάρτης κατηγορίας επειδή οι περιορισμοί που ισχύουν είναι πρωτοφανείς. Δεν είναι μόνο οι συναλλαγματικοί περιορισμοί σε συναλλαγές με το εξωτερικό. Είναι και οι περιορισμοί στο εσωτερικό. Για παράδειγμα, με τα υφιστάμενα δεδομένα κάποιος καταθέτης δεν μπορεί να σπάσει ένα γραμμάτιο του.

από τις νέες φορολογίες που το Μνημόνιο θα εμπεριέχει. Προφανώς η κατάσταση αυτή εμπερικλείει πολύ σοβαρές επιπτώσεις.

Ταυτόχρονα είναι καθοριστικής σημασίας να υπογραμμισθούν και οι άλλες συναφείς διαστάσεις της μεγάλης κρίσης και του αποπληθωρισμού. Ενώ οι μισθοί θα συμπιέζονται σαρωτικά οι δόσεις των δανείων δεν θα κουρευθούν. Οι οποιοσδήποτε μειώσεις επιτοκίων δεν θα οδηγήσουν σε ουσιαστικές διαφοροποιήσεις των δόσεων καταστρώντας τις προεκτάσεις της κατάστασης αυτής οδυνηρές.

Αναγνωρίζεται όμως ότι η συγκεκριμένη φιλοσοφία οδηγεί σε πολύ χαμηλά επιτόκια τα οποία υπό ομαλές συνθήκες είναι ευεργετικά για την οικονομία. Σημειώνεται συναφώς ότι η Κύπρος είχε πολύ ψηλότερα επιτόκια από τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης. Ούτως ή άλλως το ερώτημα που εγείρεται είναι κατά πόσον τα πολύ χαμηλά επιτόκια αρκούν για την ανάκαμψη. Σε ένα κλίμα ύφεσης και αβεβαιότητας η επενδυτική δραστηριότητα παραμένει υποτονική. Όσον αφορά τα νοικοκυριά οι μειώσεις της αγοραστικής αξίας των μισθών θα είναι τόσο μεγάλη ως αποτέλεσμα των αποκοπών και των επιπρόσθετων φόρων που η μείωση στα επιτόκια δεν θα κάνει τη διαφορά.

Δημοσιονομικό έλλειμμα, μοναδιαίο κόστος εργασίας και ΑΕΠ

Δημοσιονομικό Έλλειμμα

Όπως φαίνεται πιο κάτω, η ανεπαρκής δημοσιονομική πολιτική της Κύπρου μετά την υιοθέτηση του Ευρώ συνέβαλε στα μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα με αποκορύφωμα το -6,3% του ΑΕΠ το 2011 και 2012.

Πίνακας ΙΙ. 2

Δημοσιονομικά ελλείμματα (-) και πλεονάσματα (+) (ως % του ΑΕΠ)

Έτος	2008	2009	2010	2011	2012
Κύπρος	0,9	-6,1	-5,3	-6,3	-6,3

Πηγή: Eurostat (2013)

Η στρατηγική που επιλέχθηκε στην περίπτωση της Κύπρου για εξισορρόπηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων δεν διάφερε από τις περιπτώσεις των υπόλοιπων χωρών της Ευρωπαϊκής περιφέρειας που αναγκάστηκαν να ζητήσουν οικονομική στήριξη από την Τρόικα. Δηλαδή, η επιβολή ακραίας δημοσιονομικής αυστηρότητας για να επιτευχθεί πρωτογενές πλεόνασμα το συντομότερο δυνατό για να εξευμενίσει τις αγορές ομολόγων. Σύμφωνα με τους μνημονιακούς υπολογισμούς με την εφαρμογή του προγράμματος θα υπάρξει άμεση μείωση του ελλείμματος και το 2017 θα καταγραφεί πρωτογενές πλεόνασμα της τάξεως του 3% του ΑΕΠ και τουλάχιστο 4% του ΑΕΠ τα επόμενα χρόνια. Αυτοί οι υπολογισμοί χαρακτηρίζονται με άπλετη δόση αισιοδοξίας αφού:

- (α) σε περιόδους ύφεσης τα φορολογικά έσοδα που προβλέπονται να εισπραχθούν θα είναι μειωμένα,
- (β) τα προβλήματα που προκάλεσε η αποσύνθεση του τραπεζικού τομέα δεν έχουν επαρκώς υπολογιστεί (ακόμη είναι πολύ νωρίς για ακριβή συμπεράσματα), ενώ επίσης
- (γ) αναμένεται περαιτέρω αύξηση της ανεργίας.

Παρ' όλα αυτά, με τη λογική του Μνημονίου, η μείωση του ελλείμματος, αν και με χρονική καθυστέρηση, αναμένεται ότι θα επιτευχθεί σταδιακά. Όμως, αυτό θα γίνει όχι μέσω της ανάπτυξης αλλά μέσα από μειώσεις μισθών και συντάξεων (εσωτερική υποτίμηση όπως πολλές φορές ονομάζεται), αποκοπές επιδομάτων, αύξηση φορολογιών και μια άνευ προηγουμένου πίεση στην κοινωνία. Είναι όμως αμφίβολο κατά πόσον ακόμα και με τα δρακόντεια μέτρα θα καταστεί αυτό εφικτό. Αντίθετα η κρίση θα εμβαθυνθεί και οι δημοσιονομικοί δείκτες θα επιδεινωθούν.

Μοναδιαίο κόστος εργασίας (ULC)

Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Eurostat το μοναδιαίο κόστος εργασίας στην Κύπρο αναμένεται να μειωθεί το 2013 και το 2014 σε αντίθεση με τον μέσο όρο του μοναδιαίου κόστους εργασίας των υπόλοιπων χωρών της Ευρωζώνης.

Πίνακας ΙΙ. 3
Μοναδιαίο κόστος εργασίας

	2012	2013	2014
Ευρωζώνη (17 χώρες)	112,6	114,0	115,1
Κύπρος	112,7	110,2	109,7

Πηγή: Eurostat (2013)

Αυτό είναι συνακόλουθο των μνημονιακών προνοιών οι οποίες μεταφέρουν το πρόβλημα στους εργαζόμενους, καταδεικνύοντας ακόμη μια φορά τη δυσμενή θέση των πολιτών της Κύπρου σε σχέση με τον μέσο όρο των πολιτών της Ευρωζώνης τα επόμενα χρόνια. Με την υπόθεση ότι οι μακροοικονομικοί δείκτες της Κύπρου θα συνεχίσουν να καταγράφουν αρνητική πορεία και μετά το 2014 ο δείκτης μοναδιαίου κόστους εργασίας αναμένεται να έχει περαιτέρω πτώση, χωρίς όμως αυτό να προϋποθέτει την αύξηση των εξαγωγών. Το επιχείρημα που προβάλλεται είναι ότι η συρρίκνωση του κόστους αυτού θα οδηγήσει στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας στα εμπορεύσιμα αγαθά μεγάλωνοντας τη ζήτησή τους από τρίτες χώρες. Επιπλέον, το φθηνό εργατικό θα δημιουργήσει κίνητρα για επενδύσεις σε κλάδους με εξαγωγικό προσανατολισμό. Όμως, αυτό το επιχείρημα καταρρίπτεται από τον δείκτη του εμπορικού ισοζυγίου. Αν το σχετικό μοναδιαίο κόστος εργασίας διαδραμάτιζε καιρίο ρόλο στα τελικά νούμερα των επιδόσεων της χώρας στο εμπορικό ισοζύγιο, τότε θα έπρεπε τα δύο μεγέθη να έχουν αρνητική σχέση (Δαφερμός και Νικολαΐδη, 2012). Κάτι τέτοιο, εντούτοις, δεν προκύπτει από τον επόμενο πίνακα αφού παρατηρούνται αυξομειώσεις στο εμπορικό ισοζύγιο ενώ το μοναδιαίο κόστος εργασίας έχει σταθερά ανοδική πορεία στην Κύπρο.

Πίνακας ΙΙ. 4
Μοναδιαίο κόστος εργασίας σε σχέση με το εμπορικό ισοζύγιο

	2008	2009	2010	2011
Μοναδιαίο κόστος εργασίας	104,0	108,2	109,3	112,3
Εμπορικό Ισοζύγιο ως % του ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές αγοράς	-35,99	-28,01	-30,91	-27,29

Πηγή: Eurostat και Cystat (2013)

Εν μέρει αυτό συμβαίνει γιατί πιθανή μείωση του μοναδιαίου κόστους εργασίας μπορεί να αυξήσει τα περιθώρια κέρδους χωρίς να προκαλέσει οποιαδήποτε αλλαγή στις τιμές των εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών.

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ)

Δραματικές αναμένεται να είναι οι επιπτώσεις στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) με την υιοθέτηση του Μνημονίου και την παράλληλη συνέχιση της παρουσίας της Κύπρου στην Ευρωζώνη. Η αποσάθρωση του χρηματοοικονομικού τομέα που ήταν ο κύριος αιμοδότης της κυπριακής οικονομίας και σημαιοφόρος της κυπριακής ανάπτυξης τα προηγούμενα χρόνια θα έχει ανυπολόγιστες συνέπειες. Οι μειωμένες δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις, οι αυξήσεις φόρων σε εταιρείες και νοικοκυριά, οι αποκοπές επιδομάτων, όπως αυτό της πρώτης κατοικίας, θα συρρικνώσουν ακόμα περισσότερο το ΑΕΠ και θα οδηγήσουν την κυπριακή οικονομία σε βαθιά κρίση και όχι απλή ύφεση για το 2013. Τα επόμενα χρόνια αναμένεται να συρρικνωθεί σημαντικά το ΑΕΠ οδηγώντας έτσι σε ένα φαύλο κύκλο με περισσότερα μέτρα μειώσεις μισθών και αυξήσεις φόρων. Ένα από τα αποτελέσματα των εξελίξεων αυτών θα είναι η αλλοίωση του κοινωνικού ιστού.

Το ΑΕΠ το 2011 αυξήθηκε οριακά (0,5%) ενώ το 2012 κατέγραψε αρνητικούς ρυθμούς της τάξεως του 2,4%. Αρχικοί υπολογισμοί ΔΝΤ και κυβέρνησης αναφέρουν πως το ΑΕΠ του 2013 θα καταγράψει μείωση της τάξεως του 9-13%, πράγμα που σημαίνει ότι η Κύπρος θα φύγει από την περίοδο ύφεσης και θα εισέλθει σε μια περίοδο βαθιάς κρίσης με ανυπολόγιστες κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες.

Οι προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο έγγραφο *Assessment of the Public Debt Sustainability of Cyprus* συνοψίζονται στην πτώση του ΑΕΠ κατά -8,7 το 2013, -3,9% το 2014 και σταθεροποίηση το 2015. Ο αναλυτής Yves Smith στον διαδικτυακό χώρο *Ecomonitor* θεωρεί τις προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής υπερβολικά συντηρικές: δηλαδή προβλέπει πολύ μεγαλύτερες μειώσεις. Είναι ενδεικτικό ότι το ίδιο το ΔΝΤ, ενώ συμμετέχει στην Τρόικα η οποία συνέβαλλε στην κατάρτιση του προγράμματος σταθερότητας της

Κύπρου με βάση τις πιο πάνω προβλέψεις, στο δελτίο του World Economic Outlook του Απριλίου του 2014 παραλείπει να προβεί σε προβλέψεις για την Κύπρο λόγω της συνεχιζόμενης κρίσης.

Εν ολίγοις, οι συναφείς προβλέψεις δεν συγκλίνουν ενώ το έγγραφο της ΕΕ δεν δίνει πλήρη στοιχεία για τις μακροοικονομικές υποθέσεις των προβλέψεων του, ειδικά όσον αφορά τον δημοσιονομικό πολλαπλασιαστή που χρησιμοποιείται. Εάν αναλογισθούμε το φαινόμενο της Ελλάδας, όπου αξιωματούχοι του ΔΝΤ παραδέχτηκαν ότι ο δημοσιονομικός πολλαπλασιαστής που θα έπρεπε να χρησιμοποιηθεί ήταν κοντά στο 1,5 και όχι το 0,5²⁸ θα αναμέναμε από αυτό και μόνο τον παράγοντα η πτώση του ΑΕΠ για το 2013 να είναι κατά πολύ μεγαλύτερη,²⁹ εφ' όσον η δημόσια κατανάλωση θα μειωθεί περίπου κατά 10%. Σε μία τέτοια περίπτωση θα ανατραπούν οι προβλέψεις και για το 2014 με αποτέλεσμα οι τελικοί αριθμοί να είναι ακόμα πιο αρνητικοί κατά τα έτη 2013-2015, σε ποσοστά που δεν μπορεί να αντέξει μια οικονομία εντός του Ευρώ.

Προεκτάσεις στο δημόσιο και ιδιωτικό χρέος

Οι σημαντικότεροι δείκτες από τους οποίους θα εξαρτηθεί η επιτυχία οποιουδήποτε οικονομικού προγράμματος είναι το ποσοστό του Δημοσίου χρέους/ΑΕΠ και του Ιδιωτικού χρέους/ΑΕΠ. Το ποσοστό ιδιωτικού χρέους/ΑΕΠ είναι ιδιαίτερα σημαντικό καθ' ότι καταδεικνύει τη δυνατότητα των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών να αποπληρώσουν τα χρέη τους. Μια οικονομία με σχετικά χαμηλό ποσοστό ιδιωτικών χρεών μπορεί να ελπίζει ακόμη και σε περίοδο ύφεσης ότι είναι δυνατόν να διατηρηθεί σχετική ισορροπία. Στην Κύπρο ενώ με την πολιτική που ακολουθείται έχει μειωθεί σημαντικά ο τραπεζικός τομέας, αυτό έγινε μόνο σε ό,τι αφορά τις καταθέσεις αντίθετα τα χρέη επιχειρήσεων και νοικοκυριών εξακολουθούν να βρίσκονται στα ίδια ύψη.

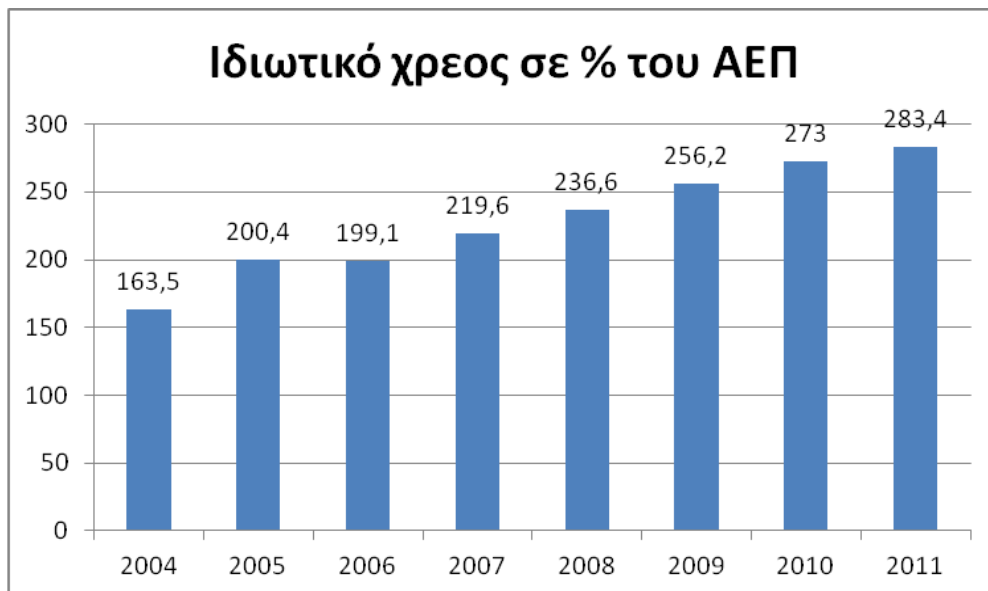
²⁸ M. Whitehouse, IMF Officials: We Were Wrong About Austerity, Bloomberg, 4 January, 2013 <http://www.bloomberg.com/news/2013-01-04/imf-officials-we-were-wrong-about-austerity.html> .

²⁹ Η πτώση της δημόσιας κατανάλωσης κατά 9% του ΑΕΠ φαίνεται να συντείνει στο έγγραφο της ΕΕ με πτώση 4,5% του ΑΕΠ, ενώ το άλλο 4,4% θα προέλθει από πτώση της εγχώριας ιδιωτικής κατανάλωσης μείον τα αποτελέσματα από τον τουρισμό, αλλά οι αριθμοί και οι υποθέσεις δεν εξηγούνται επαρκώς.

Ο σημαντικότερος παράγοντας που θα επηρεάσει τα ιδιωτικά χρέη είναι το ΑΕΠ όπως αυτό σχετίζεται με τη ζήτηση και τα εισοδήματα. Συνακόλουθα με τη σημαντική μείωση του ΑΕΠ που αναμένεται στην Κύπρο, το ποσοστό Ιδιωτικού χρέους/ΑΕΠ της Κύπρου είναι δυνατό να εκτιναχθεί στο 350% μέχρι το τέλος του 2014 ή και νωρίτερα. Αυτό θα είναι πολύ ψηλότερο συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης.

Στο πιο κάτω διάγραμμα φαίνονται τα διαχρονικά υψηλά ποσοστά του ιδιωτικού χρέους στην Κύπρο.

Διάγραμμα ΙΙ. 2

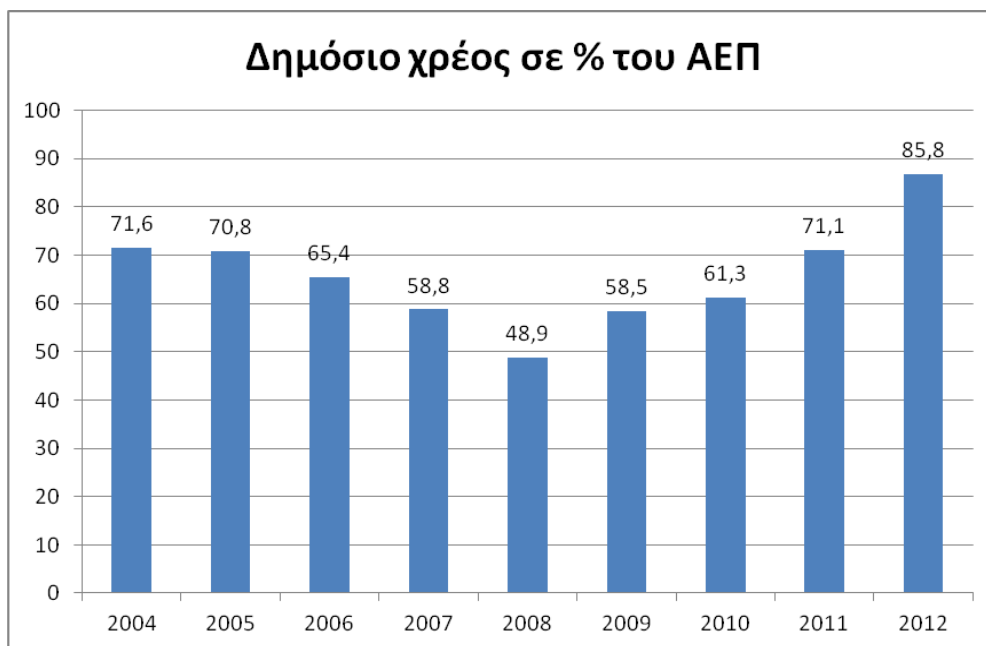
Πηγή: Eurostat (2013)

Η πτώση της ζήτησης με τη συνεπακόλουθη μείωση της κερδοφορίας των επιχειρήσεων θα προκαλέσει ολοένα και μεγαλύτερα ποσοστά μη εξυπηρετούμενων χρεών των επιχειρήσεων με αποτέλεσμα πολλές από αυτές να χρεοκοπούν με άμεσο αποτέλεσμα την αύξηση της ανεργίας και επιπρόσθετη πτώση του ΑΕΠ. Ταυτόχρονα η μείωση των εισοδημάτων και η αυξανόμενη ανεργία θα προκαλέσει τη χρεοκοπία μεγάλου αριθμού νοικοκυριών. Αυτό θα δημιουργήσει ένα ανατροφοδοτούμενο φαύλο κύκλο όπου τα ολοένα και αυξανόμενα μη εξυπηρετούμενα χρέη θα προκαλούν περεταίρω μείωση των τιμών των ακινήτων και θα θέτουν σε συνεχή πίεση τους ισολογισμούς όσων τραπεζικών ιδρυμάτων δεν έχει μέχρι σήμερα αμφισβητηθεί η βιωσιμότητα

τους. Με βάση τα πιο πάνω δεδομένα, θεωρείται αμφίβολο εάν θα είναι δυνατόν να αποφευχθούν οι διαλύσεις επιπρόσθετων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων.

Η συνεχιζόμενη αύξηση του δημοσίου χρέους υποδηλώνει μια οικονομία η οποία νοσεί και δεν παράγει ικανοποιητικό αριθμό αγαθών και υπηρεσιών ώστε τα πιθανά περισσεύματα να είναι επαρκή ώστε να αρχίσει να ξεπληρώνει τα χρέη της. Σύμφωνα με το Μνημόνιο και τη δεδομένη πτώση του ΑΕΠ το ποσοστό Δημόσιο Χρέος/ΑΕΠ θα ξεπεράσει το φράγμα του 100%. Όπως φαίνεται στο πιο κάτω διάγραμμα στα πλαίσια της Ευρωζώνης η Κύπρος αύξησε το δημόσιο χρέος της περίπου 40% και μέσα σε ένα χρόνο το 2011-2012 περίπου 16%.

Διάγραμμα ΙΙ. 3

Πηγή: ΚΤΚ (2013)

Επιπλέον, το εξωτερικό περιβάλλον ήταν σημαντικός παράγοντας σε προσπάθειες μείωσης του δημοσίου χρέους στο παρελθόν. Οι σημερινές εμπειρίες είναι απογοητευτικές: μέτρα λιτότητας, σκληρή δημοσιονομική πολιτική, ψηλά ποσοστά ανεργίας, δυσμενείς δημογραφικές τάσεις και η κοινωνική αναταραχή κυρίως στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, καταστούν σχεδόν απίθανο να αλλάξουν τα δεδομένα και να έχουμε ένα ευνοϊκό εξωτερικό περιβάλλον. Είναι προφανές πως μέσα από τις πρόνοιες του Μνημονίου αλλά

και την ευρύτερη αντιμετώπιση που έτυχε η Κύπρος από τους Ευρωπαίους εταίρους μας, η προσκόλληση μας σε ένα πακέτο «διάσωσης» στα πλαίσια του Ευρώ θα εκτινάξει το δημόσιο χρέος στα ύψη.

Ένας από τους κυριότερους σκοπούς του προγράμματος στήριξης είναι να επαναφέρει το δημόσιο χρέος σε βιώσιμα επίπεδα. Παρ' όλα αυτά, τα μέτρα τα οποία προτείνονται με την υιοθέτηση του Μνημονίου προβλέπεται να έχουν καταστροφικές συνέπειες στην αύξηση τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού χρέους. Η υπόθεση εργασίας που γίνεται σε αυτό το σημείο είναι ότι όλοι οι παράγοντες που επηρεάζουν δημόσιο και ιδιωτικό χρέος μένουν σταθεροί (π.χ. μη απόκτηση επιπρόσθετου χρέους) και μειώνεται μόνο το ΑΕΠ κατά 15% για το 2013. Με αυτά τα δεδομένα το ποσοστό δημόσιου χρέους/ΑΕΠ θα ανέλθει στο 102,2% και το ποσοστό ιδιωτικού χρέους/ΑΕΠ στο 352,9%. Τα αποτελέσματα αναμένεται να είναι ακόμη χειρότερα για δημόσιο και ιδιωτικό χρέος αν συνυπολογίσουμε το χρέος που θα απορροφήσει η Κυπριακή Δημοκρατία μετά τη δανειακή σύμβαση. Επιπλέον, για πολλούς αναλυτές θα υπάρξει μεγαλύτερη πτώση στο ΑΕΠ από το 15% για το 2013 που χρησιμοποιήσαμε στους πιο πάνω υπολογισμούς.

Συγκεκριμένα, ο κατακερματισμός του τραπεζικού τομέα σε μία νύκτα θα έχει ανυπολόγιστες επιπτώσεις στη μεταβολή του ιδιωτικού και του δημόσιου χρέους. Η επιλογή του κουρέματος καταθέσεων όχι μόνο στερείται οικονομικής λογικής, αντίθετα εδραιώνει την αστάθεια στο οικονομικό σύστημα. Οι κεφαλαιακοί έλεγχοι που επικρατούν διατυμπανίζουν την αφερέγγυότητα που επικρατεί γύρω από το χρηματοοικονομικό τομέα στραγγαλίζοντας την εγχώρια αγορά. Η επιλογή αύξησης των κεφαλαιακών αναγκών από το 8% στο 9%³⁰ εν καιρώ άνευ προηγουμένου κρίσης οδήγησε στην αύξηση των δανειακών αναγκών του κράτους και την πρόσθετη αύξηση του δημόσιου χρέους. Το πλήγμα στην αξιοπιστία του τραπεζικού συστήματος και του ευρύτερου χρηματοοικονομικού τομέα, που αποτελούσε την κινητήρια δύναμη της κυπριακής οικονομίας θα προκαλέσει μεγαλύτερη και βαθύτερη κρίση από ότι

³⁰ Η αύξηση των κεφαλαιουχικών αναγκών των τραπεζών θα έπρεπε να γίνει σταδιακά και αφού η οικονομία είχε πρώτα μπει σε σταθερούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης.

αρχικά υπολογίστηκε συσσωρεύοντας τεράστια ποσά δημόσιου και ιδιωτικού χρέους.

Ένα αβέβαιο οικονομικό περιβάλλον το οποίο ενισχύεται από τα πολλά ενδεχόμενα και τις θελημένες ασάφειες που αφήνονται να αιωρούνται στις πρόνοιες του Μνημονίου για επιπλέον φορολογήσεις, αποκοπές κοινωνικών παροχών, περαιτέρω μείωση στις απολαβές συνταξιούχων και εργαζομένων του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα, συνθέτουν ένα αρνητικό οικονομικό κλίμα και αναπόφευκτη μείωση της εγχώριας ζήτησης. Ως συνέπεια των πιο πάνω μέτρων, προβλέπεται σημαντική μείωση του ΑΕΠ της Κύπρου και η αναρρίχηση στα ύψη του ποσοστού του Δημοσίου χρέους/ΑΕΠ και του Ιδιωτικού χρέους/ΑΕΠ. Εάν συνυπολογιστεί και η συντριβή του ιδιωτικού τομέα τα δεδομένα καθίστανται πολύ πιο αρνητικά.

Ανεργία, απασχόληση και μετανάστευση

Παρά τις προθέσεις και τις εξαγγελίες της κυβέρνησης, η φιλοσοφία της Τρόικας καθώς και η δομή της αρχιτεκτονικής της Ευρωζώνης δεν θα οδηγήσουν στην ουσιαστική επανεκκίνηση της οικονομίας. Επαναλαμβάνεται ότι οι αυστηροί περιορισμοί στη διακίνηση κεφαλαίων αποτελούν αποτρεπτικό παράγοντα στην επαναθέρμανση της οικονομίας. Με το ίδιο σκεπτικό, ο βαθύς δημοσιονομικός κρημνός – με τις επιπρόσθετες φορολογίες, επιπρόσθετες περικοπές μισθών και της σμίκρυνσης του χρηματοοικονομικού τομέα – οδηγούν αναπόφευκτα στο πνίξιμο της οικονομικής δραστηριότητας. Ως εκ τούτου, η απασχόληση και οι προοπτικές της θα πληγούν καίρια με την ανεργία να συνεχίσει να εκτοξεύεται στα ύψη με απρόβλεπτες συνέπειες. Δυστυχώς η ανεργία αναμένεται ότι θα ξεπεράσει όχι μόνο το 20% αλλά και τα χειρότερα επίπεδα του 1974.

Η φεουδαρχική προσέγγιση στις πρόνοιες του Μνημονίου που είναι στραμμένες στην είσπραξη φόρων με ταυτόχρονη μείωση μισθών και επιδομάτων μόνο αρνητική επίπτωση μπορεί να έχει στην οικονομική παραγωγή, και στην εγχώρια ζήτηση σκοτώνοντας τις όποιες προσπάθειες ανάκαμψης. Οι πρόνοιες του Μνημονίου που αφορούν την αύξηση του εταιρικού φόρου κατά 2,5% θα προσθέσουν επιπλέον βάρος στις ήδη υπερχρεωμένες επιχειρήσεις βάζοντας

εμπόδια στις όποιες σκέψεις αύξησης του κύκλου των εργασιών τους και στην κάθοδο νέων εταιρειών στο νησί. Ο στόχος εισπράξεων €75 εκατομμυρίων από φορολογικές αυξήσεις ακίνητης περιουσίας για το 2013 είναι δύσκολος ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί αντικίνητρα στους επιχειρηματίες ανάπτυξης γης από την άλλη. Η οικονομική δραστηριότητα (κυρίως ο κατασκευαστικός τομέας) θα επιβραδυνθεί ακόμη περισσότερο με τις προτεινόμενες αποκοπές των δαπανών σε διάφορα στεγαστικά σχέδια που αντιστοιχούν τουλάχιστον σε €36 εκατομμύρια και την κατάργηση της ειδικής επιδότησης για την απόκτηση πρώτης κατοικίας. Η καλπάζουσα ανεργία και η μεταναστευτική τάση ανάμεσα στους νέους επιστήμονες μόνο ζημιογόνα μπορεί να χαρακτηριστεί σε σχέση με την δυνατότητα παραγωγής οικονομικής δραστηριότητας. Η διαδικασία ιδιωτικοποίησης κρατικών και ημικρατικών επιχειρήσεων συμπεριλαμβανομένων, μεταξύ άλλων, της ΑΤΗΚ, της ΑΗΚ και της Αρχής Λιμένων θα συρρικνώσει τόσο το ΑΕΠ της Κύπρου όσο και τα έσοδα του κράτους.

Κάτω από αυτά τα δεδομένα αναπόφευκτα θα υπάρξει ένα ισχυρό μεταναστευτικό ρεύμα. Διαχρονικά υπήρχε ένα ποσοστό νέων Κυπρίων που δεν επέστρεφαν μετά από τις σπουδές τους καθώς συγκρίνοντας τις ευκαιρίες στην Κύπρο και στο εξωτερικό περιβάλλον δεν επέλεγαν τη γενέτειρα. Σήμερα το ρεύμα αυτό θα ενισχυθεί πολύ. Πέραν τούτου, πολλοί Κύπριοι επαγγελματίες που για χρόνια κατοικούν στην Κύπρο θα αναζητήσουν θέσεις εργασίας σε άλλες χώρες καθώς βρίσκονται ήδη ενώπιον του φάσματος της ανεργίας. Το κόστος για την Κύπρο – πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά – από τη δημογραφική αιμορραγία θα είναι ανυπολόγιστο.

Δάνεια επιχειρήσεων και νοικοκυριών

Στο μηνιαίο δελτίο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας Monthly Bulletin April 2013, δημοσιεύονται τα προκαταρκτικά αποτελέσματα έρευνας για το χρέος των νοικοκυριών στην Ευρωζώνη και παρουσιάζονται στον πιο κάτω πίνακα. Στο χρέος των νοικοκυριών περιλαμβάνεται τόσο το καταναλωτικό όσο και το στεγαστικό. Η έρευνα διεξήχθη κατά την περίοδο 2008-2011 και ήταν δειγματοληπτική.

Πίνακας ΙΙ. 5
Οι δείκτες της οικονομικής επιβάρυνσης και αστάθειας ανά χώρα
(μέσος όρος, ποσοστά)

Χώρα	Χρέος ως προς περιουσιακά στοιχεία	Χρέος ως προς ετήσιο εισόδημα νοικοκυριών	Αναλογία εξυπηρέτησης χρέους ως προς ετήσιο εισόδημα
Βέλγιο	18,2	79,8	15,1
Γερμανία	28,4	37,3	10,9
Ελλάδα	14,8	47,2	14,7
Ισπανία	17,9	113,5	19,9
Γαλλία	18,9	50,4	14,7
Ιταλία	11,7	50,3	13,2
Κύπρος	17,0	157,0	25,0
Λουξεμβούργο	18,2	86,9	16,6
Μάλτα	6,2	52,0	11,5
Ολλανδία	41,3	194,1	14,5
Αυστρία	16,7	35,6	5,6
Πορτογαλία	25,7	134,0	17,3
Σλοβενία	3,9	26,6	15,8
Σλοβακία	6,6	22,7	12,5
Φιλανδία	34,6	64,3	M
Ευρωζώνη	21,8	62,0	13,9

Πηγή: ΕΚΤ (2013)

Στον πίνακα τα στοιχεία είναι διαφωτιστικά και καταδεικνύουν τη δυσχερέστατη θέση της Κύπρου. Στην πρώτη στήλη εμφανίζεται η ποσοστιαία αναλογία χρέους προς περιουσιακά στοιχεία, ο μόνος δείκτης στον οποίο η Κύπρος εμφανίζεται σε καλή θέση. Ωστόσο, η αναμενόμενη καθίζηση των τιμών των ακινήτων καθώς και οποιαδήποτε άλλη μείωση της περιουσίας των νοικοκυριών θα δυσχεράνει τον δείκτη. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο δείγμα λήφθηκαν υπ' όψιν και τα καταναλωτικά δάνεια, ως εκ τούτου, ο δείκτης αυτός σε ό,τι αφορά τα στεγαστικά δάνεια θα είναι κατά πολύ μεγαλύτερος.

Στη δεύτερη στήλη του πίνακα διακρίνουμε το ποσοστό χρέους ως προς το ετήσιο εισόδημα των νοικοκυριών, δείκτης στον οποίο η Κύπρος βρίσκεται με 157% σε εξαιρετικά δυσχερή θέση. Στην τρίτη στήλη εμφανίζεται ο δείκτης αναλογίας εξυπηρέτησης του χρέους προς το εισόδημα σύμφωνα με τον οποίο η Κύπρος με 25% είναι στη δυσχερέστερη θέση από όλες τις χώρες της Ευρωζώνης. Μια μείωση για παράδειγμα των εισοδημάτων κατά 25-50%, θα αύξανε την αναλογία χρέους /ετήσιο εισόδημα από 157% σε 209-314% και την αναλογία εξυπηρέτηση χρέους/ ετήσιο εισόδημα από 25% σε 33%-50%. Η

όλη πιο πάνω ανάλυση αφορά τον μέσο όρο στην Κύπρο και ως εκ τούτου είναι λογικό να υποθέσουμε ότι μεγάλος αριθμός νοικοκυριών με πτώση του εισοδήματος του από 25-50% θα καταστούν αναξιόχρεα. Τονίζουμε και πάλι ότι τα δάνεια των νοικοκυριών αποτελούν σημαντικό παράγοντα του ισοσκελισμού των τραπεζικών ιδρυμάτων, συνεπώς τα κακά χρέη που θα δημιουργηθούν πιθανό να εξωθήσουν σε περαιτέρω διαγραφή καταθέσεων.

Καταστροφικές θα είναι οι επιπτώσεις της παραμονής εντός Μνημονίου σε επιχειρήσεις και νοικοκυριά αφού θα τα οδηγήσει στην εξαθλίωση και πολλά από αυτά στη χρεοκοπία. Η λανθασμένη διαχρονικά πολιτική παραχώρησης δανείων χωρίς ικανοποιητικές εξασφαλίσεις από τις τράπεζες, η απουσία κεντρικού αρχείου χρεωστών, μη επαρκούς εποπτείας, συνείσφερε στην απόκτηση μεγάλων ποσών χρεών από επιχειρήσεις και νοικοκυριά. Αυτό έχει φέρει τα κυπριακά νοικοκυριά και επιχειρήσεις να είναι από τα πλέον καταχρεωμένα στην Ευρώπη με το ποσοστό ιδιωτικού χρέους/ΑΕΠ να υπολογίζεται περίπου στο 300% για το 2012.

Μέσα στα πλαίσια ενός αρνητικού εξωτερικού κλίματος που δημιουργήθηκε από τη διασύνδεση της κυπριακής με την ελληνική οικονομία, τις συνεχείς υποτιμήσεις από οίκους αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας, αναμενόμενες ήταν οι μειώσεις στις ιδιωτικές και δημόσιες επενδύσεις. Η στρόφιγγα παροχής δανείων έχει στερέψει τα τελευταία χρόνια ενώ αναμένεται να κλείσει εντελώς τα επόμενα αφού επικρατεί ανασφάλεια γύρω από τον τραπεζικό τομέα και οι επενδυτές δηλώνουν απρόθυμοι και το δημόσιο ανήμπορο να επενδύσει. Συνακόλουθα, θα υπάρξει αντίκτυπος στην κερδοφορία πολλών μικρομεσαίων επιχειρήσεων οι οποίες θα δυσκολεύονται να εξυπηρετούν τις δανειακές τους υποχρεώσεις και μαζί με την αλλαγή που επήλθε στο καθεστώς των μη εξυπηρετούμενων δανείων³¹ αναμένεται πολλές επιχειρήσεις να οδηγηθούν στην χρεοκοπία με άμεσο αντίκτυπο στα νοικοκυριά που θα αντιμετωπίσουν παρόμοιο πρόβλημα. Αξίζει να τονισθεί ότι μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση στις επιπτώσεις του Μνημονίου στα νοικοκυριά και

³¹ Μετά από περίοδο 90 ημερών χωρίς καταβολή δανειακής δόσης όλα τα δάνεια θα θεωρούνται ως μη εξυπηρετούμενα.

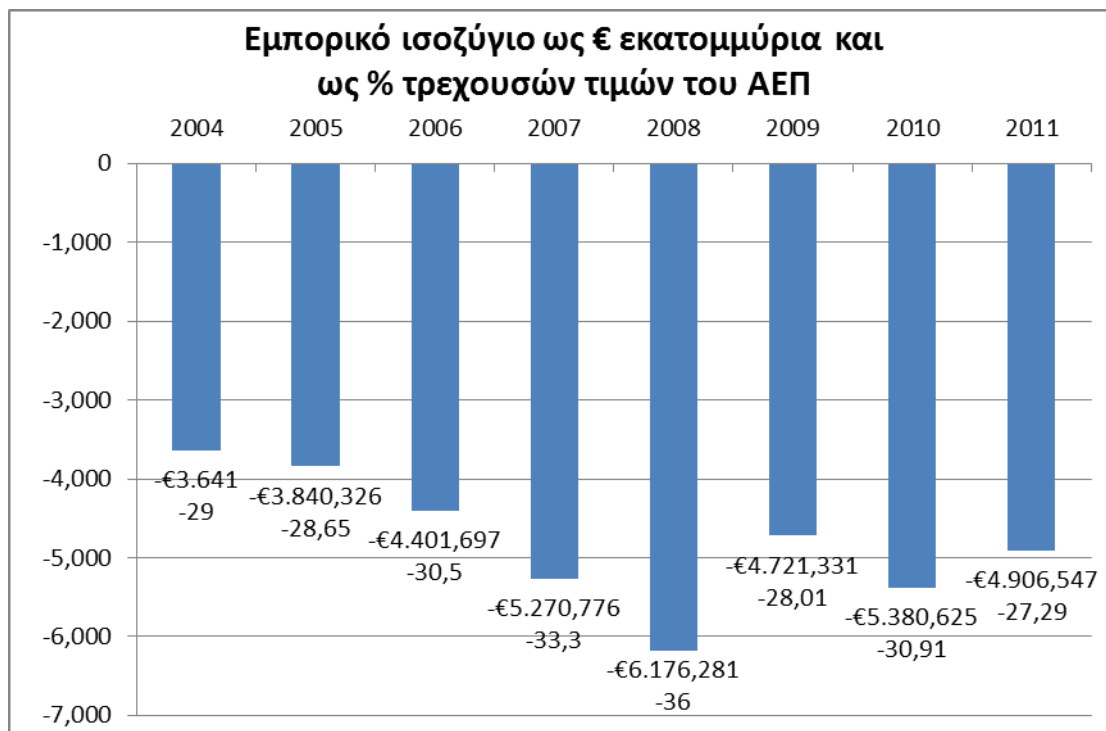
επιχειρήσεις θα είναι ο συνδυασμός σειράς από μέτρα που θα τα πλήξει όπως οι αυξήσεις σε φορολογίες (π.χ. ΦΠΑ, ακίνητης περιουσίας) και μειώσεις στα εισοδήματα τους (π.χ. μειώσεις σε συντάξεις και μισθούς, αποκοπές επιδομάτων, ανεργία) για να γίνει αντιληπτό το βάρος που θα επωμισθούν.

Το εμπορικό ισοζύγιο, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και το ισοζύγιο πληρωμών

Εμπορικό ισοζύγιο

Είναι φανερό από το πιο κάτω γράφημα που αφορά το εμπορικό ισοζύγιο ότι η Κύπρος διαχρονικά κατέγραφε τεράστια ελλείμματα.

Διάγραμμα ΙΙ. 4

Πηγή: Cystat (2013)

Οι μειώσεις των μισθών θα έχουν ως αντίκτυπο τη μείωση της ζήτησης. Συνεπακόλουθα, θα μειωθούν τα εισαγόμενα αγαθά επιφέροντας βελτίωση/μείωση στον δείκτη εμπορικού ισοζυγίου. Όμως στο Μνημόνιο δεν υπάρχουν μέτρα ανάπτυξης εξαγωγικών τομέων όπως η βιομηχανία, του γεωργοκτηνοτροφικού τομέα, ούτε μέτρα καινοτομίας και έρευνας ούτως ώστε να αντιστραφεί η σταθερά αρνητική τάση του δείκτη. Στα πλαίσια του Ευρώ είναι σχεδόν ακατόρθωτο οι μικρές κυπριακές βιομηχανίες να ανταγωνιστούν

τις βιομηχανίες του Ευρωπαϊκού πυρήνα με τα φτηνά εργατικά και τη μαζική παραγωγή.

Ως εκ τούτου, η μείωση στο εμπορικό ισοζύγιο τα επόμενα χρόνια θα είναι κυρίως το αποτέλεσμα της μείωσης της κατανάλωσης και των εισαγωγών. Ούτως ή άλλως, η μείωση του ελλείμματος εμπορικού ισοζυγίου θα αποτελέσει θετική εξέλιξη.

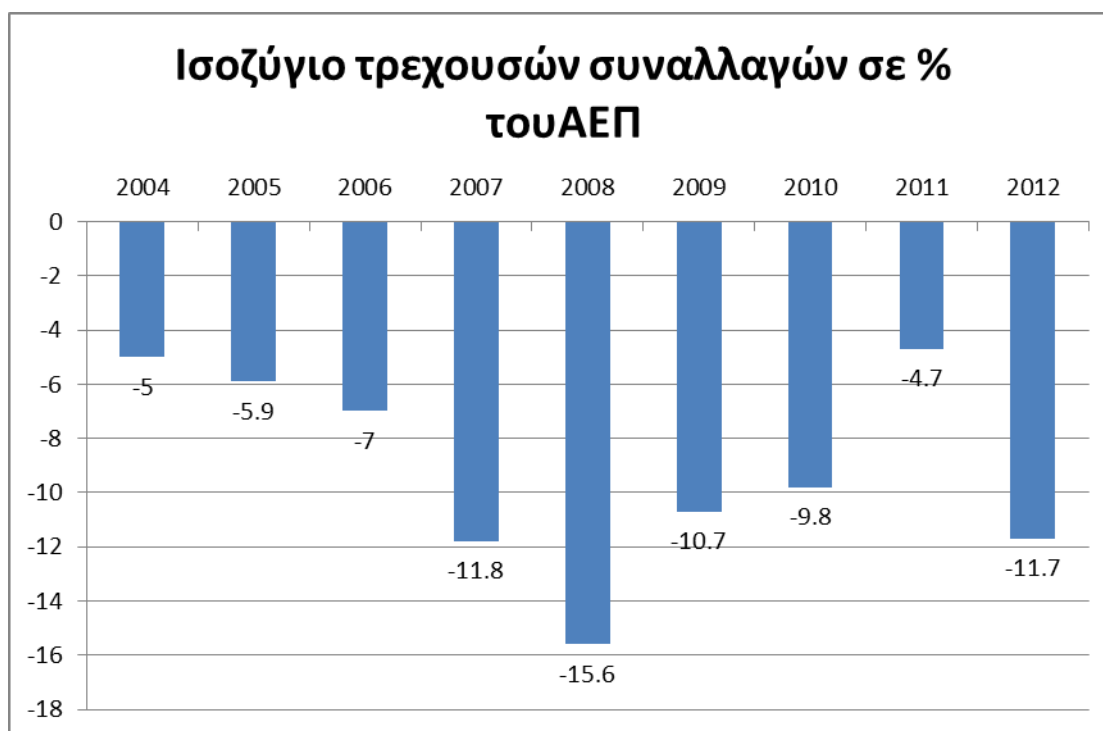
Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών καταγράφει τις συναλλαγές αγαθών, υπηρεσιών, εισοδημάτων³² και τρεχουσών μεταβιβάσεων. Το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών της Κύπρου αντικατοπτρίζει το πλεόνασμα της αξίας των εισαγόμενων αγαθών και υπηρεσιών, της απόδοσης των επενδύσεων από μη κατοίκους στην Κύπρο και των τρεχουσών μεταβιβάσεων από κατοίκους προς τον υπόλοιπο κόσμο έναντι της αξίας των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών, της απόδοσης των επενδύσεων των κατοίκων στο εξωτερικό και των τρεχουσών μεταβιβάσεων από τον υπόλοιπο κόσμο στην Κύπρο (ΚΤΚ, 2013). Η μειωμένη εισροή κεφαλαίων το 2012 από μη κατοίκους στο νησί και η αναμενόμενη αύξηση αυτής της τάσης μετά τον διαμελισμό του τραπεζικού συστήματος αλλά και της επιβολής κεφαλαιακών ελέγχων είναι σίγουρο πως θα απωθήσει τους όποιους πιθανούς επενδυτές στο νησί. Αυτό με τη σειρά του θα έχει αρνητική επίδραση στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Όμως όπως έχει λεχθεί προηγουμένως η μείωση του εμπορικού ελλείμματος θα έχει θετικό αντίκτυπο και στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Εάν πολλοί Κύπριοι που θα μεταναστεύσουν θα συντηρούν τις οικογένειές τους στέλνοντας χρήματα στην Κύπρο αυτό θα αποτελέσει επίσης θετική εξέλιξη για το εν λόγω ισοζύγιο. Όμως, η μετανάστευση Κυπρίων είναι γενικά αρνητική εξέλιξη.

³² Τα εισοδήματα αναφέρονται κυρίως σε διασυννοριακές ροές τόκων, κερδών, μερισμάτων και ενοικίων που προκύπτουν από περιουσιακά στοιχεία ή χρέος που διατηρούν οι κάτοικοι Κύπρου με μη κατοίκους (ΚΤΚ, 2013).

Διάγραμμα ΙΙ. 5

Πηγή: Eurostat (2013)

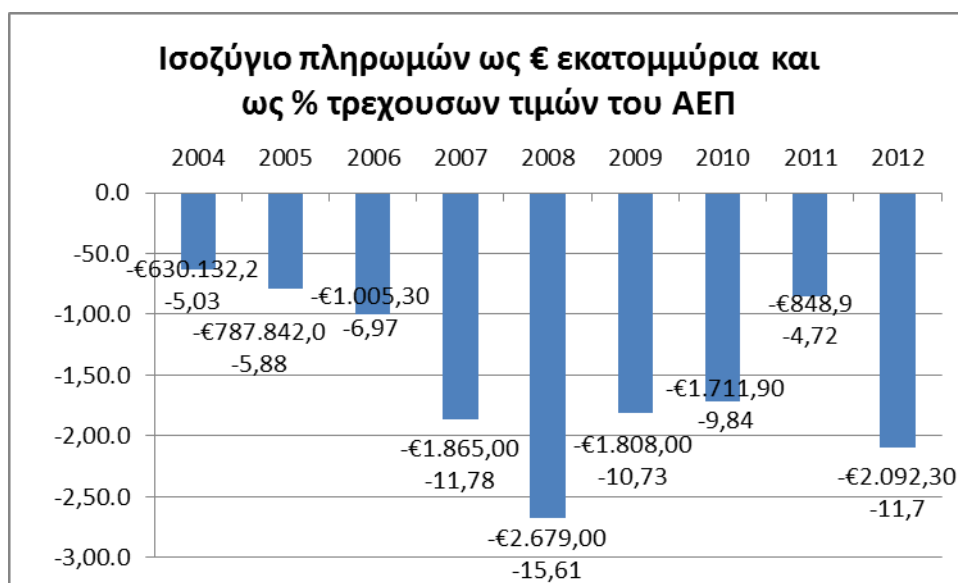
Το ισοζύγιο πληρωμών

Το ισοζύγιο πληρωμών³³ της Κύπρου καταγράφει τις συναλλαγές μεταξύ των κατοίκων Κύπρου με τον υπόλοιπο κόσμο. Συνεπακόλουθο ενός μεγάλου ελλειμματικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και αρνητικού εμπορικού ισοζυγίου το ισοζύγιο πληρωμών ακολουθούσε την ίδια πορεία.

Ως αποτέλεσμα των διαφόρων εξελίξεων – περιλαμβανομένων και αυτών που αναλύσαμε σε σχέση με το εμπορικό έλλειμμα και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών – αναμένεται ότι θα υπάρχει μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών. Το ερώτημα είναι κατά πόσον με τη μνημονιακή πολιτική μπορούμε να προσδοκούμε την επίτευξη πλεονάσματος και κάτω από συνθήκες ευημερίας. Δυστυχώς οι προβλέψεις είναι δυσοίωνες.

³³ Το ισοζύγιο πληρωμών αποτελείται από τρεις βασικούς επί μέρους λογαριασμούς: το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, τον λογαριασμό κίνησης κεφαλαίων και τον λογαριασμό χρηματοοικονομικών συναλλαγών. Τα στοιχεία που φαίνονται στο διάγραμμα για το 2010, 2011 και 2012 είναι προκαταρκτικά (Πηγή: ΚΤΚ 2013).

Διάγραμμα ΙΙ. 6

Πηγή: ΚΤΚ (2013)

Η διάσταση εξωτερικού και εσωτερικού χρέους και οι προεκτάσεις

Ο εξωτερικός δανεισμός μπορεί να βοηθήσει μια οικονομία στα αρχικά της στάδια αφού αυξάνει την πρόσβαση μιας χώρας σε πόρους. Όμως, τα €10 δισεκατομμύρια εξωτερικής δανειακής βοήθειας³⁴ που αναλογούν περίπου στο 55% του ΑΕΠ της Κύπρου αναμένεται να έχουν αλυσιδωτές επιπτώσεις κατά την αποπληρωμή του χρέους. Γενικά, η αποπληρωμή και η εξυπηρέτηση του εξωτερικού χρέους δημιουργεί ένα βάρος για τη χώρα οφειλέτη. Αυτό συμβαίνει γιατί περιλαμβάνει μεταφορά κεφαλαίων από τη χώρα οφειλέτη σε ξένους πολίτες. Όταν η κυβέρνηση ξοδεύει ένα σημαντικό μέρος των πόρων της για την πληρωμή του εξωτερικού χρέους μειώνει τις δαπάνες της κυβέρνησης που σε διαφορετική περίπτωση θα είχαν δαπανηθεί για τα προγράμματα του κράτους προνοίας και γενικής οικονομικής ευμάρειας.³⁵ Το μέγεθος του εξωτερικού χρέους σύμφωνα με τις πρόνοιες του Μνημονίου είναι προσανατολισμένο σε μη παραγωγικούς σκοπούς, και θα δημιουργήσει μια μεγαλύτερη επιβάρυνση και θυσία για τους πολίτες. Σύμφωνα με τα παραδείγματα των τελευταίων χρόνων υπάρχει ο κίνδυνος οι δανειστές να χρησιμοποιήσουν τη δυνατότητα δανεισμού ως μέσο για να εκμεταλλευτούν τις δανειζόμενες χώρες τόσο οικονομικά όσο και πολιτικά.

³⁴ Η αύξηση στο χρέος εξωτερικού δεν θα είναι της ίδιας αξίας αφού μέρος του ποσού θα είναι για εξόφληση δανειακών οφειλών χρέους εξωτερικού.

³⁵ C. Lapavitsas et.al., "Breaking Up? - A Route out of the Eurozone Crisis", Research on Money and Finance (RMF), November 2011.

Το χρέος εσωτερικού δεν αναμένεται να αυξηθεί αφού ήδη το κράτος απορρόφησε όλη σχεδόν τη ρευστότητα από την εγχώρια αγορά (π.χ. ταμεία συντάξεων) ενώ τα κυβερνητικά ομόλογα ανήκουν στην κατηγορία των σκουπιδιών.

Με την εφαρμογή του Μνημονίου αναμένεται να επέλθει μια πολύ σοβαρή επιδείνωση του δημόσιου χρέους. Η μείωση του ΑΕΠ σε συνδυασμό με τον δανεισμό θα οδηγήσει το χρέος σε πολύ ψηλά επίπεδα 120%-140% τα αμέσως επόμενα χρόνια. Στον πιο κάτω πίνακα παρουσιάζεται η δομή του δημόσιου χρέους σε σχέση με χρέος εσωτερικού και χρέος εξωτερικού το τέλος του 2012.

Πίνακας ΙΙ. 6
Δομή Δημόσιου Χρέους³⁶

Χρέος Κεντρικής Κυβέρνησης ³⁷	€15.047 εκ
Χρέος εσωτερικού	48,4%
Χρέος εξωτερικού	51,6%

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών (2013)

Εργασιακές σχέσεις, κοινωνική συνοχή και κοινωνικό συμβόλαιο

Εκ των πραγμάτων, η μεγάλη κρίση θα θέσει σε δοκιμασία τις εργασιακές σχέσεις. Ταυτόχρονα, η αρχή της κοινωνικής συνοχής θα δεχθεί καιρίο πλήγμα. Ακόμα και πριν την εκδήλωση της ύφεσης και της μεγάλης κρίσης, τα αντικειμενικά δεδομένα όπως η θεσμοθετημένη ανισότητα, οδηγούσαν σε πολίτες διαφόρων κατηγοριών και ως εκ τούτου σε ρωγμές στην κοινωνική συνοχή.

Στη σημερινή συγκυρία οι προκλήσεις θα είναι τεράστιες:

- (α) αυξανόμενος στρατός ανεργίας,
- (β) πολλαπλά προβλήματα των νοικοκυριών τα οποία δεν θα μπορούν να ανταποκριθούν επαρκώς στις υποχρεώσεις τους,
- (γ) συντριβή της μεσαίας και της εργατικής τάξης,
- (δ) αύξηση και εξάπλωση της φτώχειας,

³⁶ Τα στοιχεία που αναφέρονται είναι μέχρι και την 31η Δεκεμβρίου 2012.

³⁷ Προσωρινά στοιχεία. Δεν περιλαμβάνονται ενδοκυβερνητικές υποχρεώσεις της Κεντρικής Κυβέρνησης.

- (ε) αντιμετώπιση των ξεχωριστών προβλημάτων συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού όπως οι συνταξιούχοι, οι μονογονιοί, τα άτομα με χρόνιες παθήσεις και ούτω καθ' εξής,
(στ) παραμερισμός του κοινωνικού διαλόγου.³⁸

Είναι καθοριστικής σημασίας να κατανοηθεί ότι στη φιλοσοφία του Μνημονίου δεν έχει καμιά θέση το κεφάλαιο εργασιακών σχέσεων και της κοινωνικής συνοχής. Η συνεχής υλοποίηση των μνημονιακών προνοιών και δεσμεύσεων θα οδηγήσουν σε ένα εκρηκτικό μίγμα. Η φτώχεια, η απαξίωση, η κοινωνική αποξένωση και το χάσμα μεταξύ προσδοκιών και της πραγματικότητας θα είναι τεράστιο.

Οι έννοιες του κοινωνικού συμβολαίου και της κοινωνικής συνοχής είναι άγνωστες και άσχετες για την Τρόικα. Ως εκ τούτου, στις συνταγές που δίδουν δεν λαμβάνονται υπ' όψιν ο ανθρώπινος πόνος και η δυστυχία. Προφανώς αυτές οι πραγματικότητες ενισχύουν τον Ευρωσκεπτικισμό και πλήττουν τις προοπτικές της ίδιας της ΕΕ.

Είναι πολύ σημαντικό να αξιολογηθούν οι εμπειρίες των χωρών που αντιμετωπίζουν ανάλογη κρίση. Η Ελλάδα κατά τα τελευταία χρόνια έχει οδηγηθεί στην κοινωνική εξαθλίωση. Η νεανική ανεργία στην Ισπανία έχει ξεπεράσει το 50% και τα κινήματα των αγανακτισμένων εξαπλώνονται στην Ευρώπη. Χιλιάδες Κύπριοι νέοι είναι σήμερα σε αναζήτηση ευκαιριών σε άλλες χώρες αλλά και χιλιάδες νοικοκυριά βλέπουν τα όνειρα τους να καταρρέουν.

Εάν εφαρμοσθεί κατά γράμμα η μνημονιακή πολιτική στην Κύπρο θα συντριβεί ο κοινωνικός ιστός της χώρας. Κάθε έννοια κοινωνικού συμβολαίου θα παραβιασθεί με τις μαζικές απολύσεις, τις μειώσεις μισθών, τις επιπρόσθετες φορολογίες και τις εκποιήσεις περιουσιών επιχειρήσεων και νοικοκυριών. Η πολιτεία, η κοινωνία και η οικονομία θα συρθούν στην πιο σοβαρή και απάνθρωπη μορφή του καπιταλισμού. Οι αντιπαραθέσεις θα κορυφωθούν με

³⁸ Αυτό θα οδηγήσει τους εργαζόμενους στους δρόμους. Αξίζει να αναφερθούν και οι προβλεπόμενες ιδιωτικοποιήσεις ημικρατικών οργανισμών οι οποίες αναπόφευκτα θα οδηγήσουν σε μείωση του προσωπικού τους.

απρόβλεπτες συνέπειες. Ο φαύλος κύκλος της μεγάλης κρίσης θα εμβαθύνεται συνεχώς. Το κράτος μοιραία θα είναι στο κυνήγι επιπρόσθετων φορολογιών αλλά και δανείων για να εκπληρώσει έστω και τις ελάχιστες υποχρεώσεις του.

Η φιλοσοφία του Μνημονίου είναι ξένη προς την πολιτιστική ταυτότητα αλλά και το κοινωνικό αξιακό σύστημα της Κύπρου. Δεν υπάρχει ίχνος κοινωνικής ευαισθησίας και αλληλεγγύης. Αν διαφαινόταν φως στην άκρη της σήραγγας από τη μνημονιακή φιλοσοφία ο λαός θα ήταν σε θέση να υποστεί και να αντέξει τις θυσίες.

Είναι σημαντικό να γίνει αναφορά τουλάχιστο σε μια πτυχή του δράματος για να κατανοηθούν τα δεδομένα: αυτή των δανείων των νοικοκυριών. Με τα νοικοκυριά υποχρεωμένα, με κουρεμένες καταθέσεις, με κουρεμένους μισθούς καθώς και με επιπρόσθετες φορολογίες θα είναι αδύνατο να εκπληρώσουν επαρκώς τις υποχρεώσεις τους. Σε τέτοια περίπτωση θα οδηγηθούμε μοιραία προς μια κατάσταση εκποίησης περιουσιών μεταξύ των οποίων και πρώτες κατοικίες.

Το ζητούμενο είναι προς τι είδους κοινωνία θέλουμε να βαδίσουμε: μια κοινωνία στην οποία ευημερούν οι αριθμοί αλλά υποφέρουν οι άνθρωποι ως άτομα και ως σύνολα; Η μια κοινωνία ευημερίας η οποία ταυτόχρονα θα ωθηθεί σταδιακά σε ένα εξορθολογισμό;

Υπογραμμίζοντας αυτά τα δεδομένα δεν υπονοείται ότι η κυπριακή οικονομία και κοινωνία δεν είχαν προβλήματα και στρεβλώσεις πριν τον Μάρτιο του 2013. Άλλωστε είναι τα συσσωρευμένα προβλήματα και οι στρεβλώσεις που οδήγησαν στην πρόσκληση της Τρόικα και στη θλιβερή κατάληξη. Εγείρεται όμως το ερώτημα τι είδους φιλοσοφία αλλά και αναλογικότητα ακολουθείται στην περίπτωση τέτοιων κρίσεων. Η λογική αλλά και η κοινωνική ευαισθησία παραπέμπουν σε μια σταδιακή πορεία εξυγίανσης η οποία να είναι υποφερτή, αποτελεσματική, προσφέροντας μια προοπτική.

Στην περίπτωση του Κυπριακού Μνημονίου διαφαίνεται ότι όχι μόνο δεν ακολουθείται μια πολιτική εξυγίανσης αλλά πολύ περισσότερο υιοθετείται μια τιμωρητική προσέγγιση. Ο λαός θα μπορούσε να το αντέξει εάν διέκρινε ότι υπάρχει φως στην άκρη της σήραγγας. Αλλά, η πραγματικότητα είναι ότι η Κύπρος εισέρχεται σε μια βαθιά κρίση από την οποία πολύ δύσκολα θα εξέλθει. Την κατάσταση αυτή την έχουν ήδη διαγνώσει πολλοί Κύπριοι οι οποίοι άρχισαν να παίρνουν τον δρόμο του ξενιτεμού.

Είναι βιώσιμη η μνημονιακή πολιτική;

Είναι προφανές ότι λαμβάνοντας όλα τα δεδομένα υπ' όψιν θα είναι εξαιρετικά δύσκολο έως αδύνατο να μπορέσει η Κύπρος να αντεπεξέλθει βάσει της μνημονιακής πολιτικής. Για να μπορέσει η Κύπρος να εξέλθει από την κρίση μέσα από την Ευρωζώνη είναι καθοριστικής σημασίας να υπάρξουν οι πιο κάτω αναγκαίες, αν και όχι επαρκείς, προϋποθέσεις:

- (α) ένα γενναιόδωρο Marshall Plan ύψους περίπου €4,5 δισεκατομμυρίων,
- (β) απεριόριστο ELA,
- (γ) τερματισμός των συναλλαγματικών περιορισμών τουλάχιστον στην εσωτερική αγορά, και
- (δ) διακριτική ευχέρεια στη δημοσιονομική πολιτική (αυτό, μεταξύ άλλων, σημαίνει ότι η κυβέρνηση θα έχει την ευελιξία να μην προβεί σε μειώσεις μισθών πέραν ενός ορίου και σε επιβολή επιπρόσθετων φορολογιών).

Αυτές οι προϋποθέσεις όμως δεν αναμένονται να εκπληρωθούν.

Αξιολογώντας το Μνημόνιο σφαιρικά καθώς και τη φιλοσοφία του, διαφαίνεται ότι δεν υπάρχει κανένα ίχνος κοινωνικής ευαισθησίας. Πέραν τούτου, η οικονομική του λογική παρουσιάζει πολύ σοβαρά ελλείμματα. Η υλοποίησή του θα οδηγήσει τη χώρα σε μια πολύ βαθιά κρίση και στην εξαθλίωση. Οι δημοσιονομικοί δείκτες θα επιδεινωθούν δραματικά λόγω της συντριβής της οικονομικής δραστηριότητας. Επιπρόσθετα, η χώρα θα αντιμετωπίσει φτώχεια, ίσως και πείνα, καθώς και μια πολύ μεγάλη δημογραφική αιμορραγία η οποία

πέραν των αρνητικών κοινωνικών διαστάσεων θα επιδεινώσει και τα οικονομικά δεδομένα.

Η σκληρή κριτική για το Μνημόνιο και τη φιλοσοφία του δεν σημαίνει ότι η χώρα δεν χρειάζεται αλλαγές. Αντίθετα, για χρόνια τώρα υπήρχε η ανάγκη για αλλαγή υποδείγματος καθώς και νοοτροπιών. Η ουσία είναι να υπάρξουν μεταρρυθμίσεις σε ένα κλίμα κατανόησης και κοινωνικής συνοχής. Είναι επίσης σημαντικό οι οποιοσδήποτε θυσίες να οδηγούν σε χειροπιαστά αποτελέσματα.

ΙΙΙ. ΟΙ ΒΑΣΙΚΟΙ ΠΥΛΩΝΕΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗΣ ΕΞΟΔΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Η λογική της εξόδου από την Ευρωζώνη

Εάν ακολουθείτο μια σταδιακή προσέγγιση εξυγίανσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος και της κυπριακής οικονομίας γενικότερα δεν θα ετίθετο θέμα προσωρινής εξόδου από την Ευρωζώνη. Μια ύφεση όσο παρατεταμένη και να ήταν θα μπορούσε να τύχει ικανοποιητικής διαχείρισης.

Αλλά στη συγκεκριμένη περίπτωση οι εξελίξεις είναι κατακλυσμιαίες. Το χρηματοπιστωτικό σύστημα δέχθηκε ένα θανάσιμο πλήγμα και πέραν της μεγάλης απώλειας πλούτου ως αποτέλεσμα της διάλυσης της Λαϊκής Τράπεζας και του κουρέματος στην Τράπεζα Κύπρου υφίστανται σήμερα σαρωτικοί εσωτερικοί και εξωτερικοί περιορισμοί στη διακίνηση κεφαλαίων. Πέραν τούτων, η Κύπρος έχει εισέλθει σε ένα πρωτοφανή δημοσιονομικό κρημνό από τον οποίο είναι αδύνατο να εξέλθει με τα υφιστάμενα δεδομένα. Επιπρόσθετα θα είναι πολύ δύσκολο έως αδύνατο να γίνει διαχείριση του δημόσιου και του ιδιωτικού χρέους. Σημειώνεται επίσης ότι η φιλοσοφία της Τρόικα και η εφαρμογή του Μνημονίου ουσιαστικά συντρίβουν τον κοινωνικό ιστό και οδηγούν χιλιάδες νοικοκυριά σε πολύ μεγάλες περιπέτειες. Επιπλέον, η προσκόλληση στο Μνημόνιο θα καταστήσει το κράτος πιο αδύναμο πολιτικοοικονομικοκοινωνικά και πιο ευάλωτο σε πιθανολογούμενη προώθηση πακέτου «διάσωσης» που θα εμπερικλείει σχέδιο λύσης του κυπριακού προβλήματος αλλά και διαχείριση των κοιτασμάτων υδρογονανθράκων.

Ως εκ τούτου, το ερώτημα που τίθεται δεν είναι κατά πόσον θα εξέλθουμε από την Ευρωζώνη – άλλωστε όπως έχει ήδη λεχθεί σήμερα η Κύπρος είναι de facto εκτός Ευρωζώνης ή μέλος τετάρτης κατηγορίας. Το ζητούμενο είναι έξοδος με συντεταγμένο τρόπο και σε συνεργασία με την ΕΕ. Η συνεργασία αυτή θα πρέπει να λάβει τη μορφή πολυδιάστατης στήριξης. Μεταξύ άλλων, θα ήταν ευχής έργον εάν η υποτίμηση του κυπριακού εθνικού νομίσματος περιορισθεί μεταξύ 10%-20%. Αυτό είναι στη σφαίρα του εφικτού. Η υπόθεση εργασίας που γίνεται είναι ότι την προσπάθεια της Κύπρου θα στηρίξουν και άλλες δυνάμεις.

Οδικός χάρτης της μεγάλης αλλαγής και εθνικός σχεδιασμός της οικονομίας

Η κατάρρευση της μνημονιακής πολιτικής

Τις τελευταίες εβδομάδες ζούμε πρωτόγνωρες εξελίξεις οι οποίες προκαλούν παγκόσμιο ενδιαφέρον. Το ζητούμενο είναι το πως εξερχόμαστε από την κρίση. Για να υπάρξουν λύσεις των πολυδιάστατων προβλημάτων εντός Ευρωζώνης θα πρέπει να υπάρξει, μεταξύ άλλων, βοήθεια τύπου Marshall Plan, μια επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, απρόσκοπτη ρευστότητα και παραμερισμός των περιορισμών στη διακίνηση κεφαλαίου τουλάχιστον εσωτερικά. Η φιλοσοφία της Τρόικα όμως προκρίνει άλλους σχεδιασμούς που οδηγούν στον όλεθρο. Εάν όμως τα δεδομένα παραμείνουν αναλλοίωτα το ερώτημα δεν είναι αν θα εξέλθουμε από το Ευρώ – αλλά πως θα το πράξουμε.

Η μνημονιακή πολιτική είναι αδιέξοδη για πολλούς λόγους. Αναφέρω συνοπτικά τα εξής: η Κύπρος μετά το κούρεμα καταθέσεων και το θανάσιμο πλήγμα που δέχθηκε ο τραπεζικός τομέας εισήλθε σε ένα δημοσιονομικό κρημνό από τον οποίο θα είναι αδύνατο να εξέλθει μέσα από τη φιλοσοφία της Τρόικα καθώς η οικονομική δραστηριότητα θα συρρικνώνεται, τα δημοσιονομικά ελλείμματα και το δημόσιο χρέος θα αυξάνονται ενώ θα προκύπτει η ανάγκη για μεγαλύτερες φορολογίες και περισσότερες περικοπές μισθών και άλλων δαπανών. Αυτό οδηγεί σε ένα δυσβάστακτο φαύλο κύκλο. Πέραν τούτου, ήδη de facto βρισκόμαστε εκτός Ευρωζώνης ως αποτέλεσμα της επιβολής αυστηρών περιορισμών στη διακίνηση κεφαλαίων.

Η ανεργία εκτοξεύεται σε πρωτόγνωρα επίπεδα τα οποία θα ξεπεράσουν εκείνα της τουρκικής εισβολής. Μοιραίως θα έχουμε δημογραφική συρρίκνωση με τη μετανάστευση πολλών Κυπρίων. Επιπρόσθετα, είναι αδύνατο στα πλαίσια αυτής της Μνημονιακής πολιτικής να επιλυθούν προβλήματα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και των νοικοκυριών. Προφανώς θα υπάρξει κατάρρευση, εκποίηση περιουσιών και ένα κλίμα σύγκρουσης. Ως εκ τούτου, η επιλογή μας δεν είναι μεταξύ Ευρώ και Λίρας, η επιλογή μας είναι μεταξύ παραμονή στην Ευρωζώνη τετάρτης κατηγορίας και επιστροφής σε εθνικό νόμισμα (της Λίρας ή του Κυπριακού Ευρώ). Σημειώνεται ότι ως αποτέλεσμα της επίθεσης κατά του

χρηματοπιστωτικού συστήματος της Κύπρου παρατηρείται ένα τεράστιο πρόβλημα στη ρευστότητα και την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίου. Επιπρόσθετα, κάθε μήνα θα ελλοχεύει ο κίνδυνος στάσης πληρωμών.

Επειδή ακριβώς η μνημονιακή πολιτική είναι αδιέξοδη, το μεγάλο ερώτημα είναι όχι το κατά πόσον θα πάμε σε ένα Σχέδιο Β αλλά πως το υλοποιούμε. Αυτό αφορά την προσωρινή έξοδο από την Ευρωζώνη και την υιοθέτηση της Λίρας/Κυπριακού Ευρώ χωρίς να παραγνωρίζονται οι προεκτάσεις της υποτίμησης του νομίσματος.

Προς μια Νέα Οικονομική Προσέγγιση

Εν ολίγοις η πολιτική θα πρέπει να στηριχθεί στους ακόλουθους πυλώνες:

- (1) Προσωρινή υιοθέτηση της Λίρας/Κυπριακού Ευρώ στην ισοτιμία 1:1 και σχεδιασμός νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής.
- (2) Διατήρηση των καταθέσεων σε Ευρώ με τους υφιστάμενους περιορισμούς οι οποίοι σταδιακά θα αρθούν.
- (3) Ξένες αλλά και ιδιωτικές επιχειρήσεις μπορούν εάν το επιθυμούν να πληρώνουν τους εργαζομένους τους και γενικά να συναλλάσσονται χρησιμοποιώντας το Ευρώ.
- (4) Επαναπροσδιορισμός του πλαισίου λειτουργίας των τραπεζών και του εποπτικού ελέγχου.
- (5) Τα δάνεια νοικοκυριών και επιχειρήσεων θα μετατραπούν σε Λίρες/Κυπριακά Ευρώ). Η Κεντρική Τράπεζα θα καταβάλλει σταδιακά στις Τράπεζες και στα Συνεργατικά τα αντίστοιχα ποσά τα οποία θα απολεσθούν από την αναμενόμενη υποτίμηση.
- (6) Αποφυγή της μείωσης των μισθών. Εάν, για παράδειγμα, ένας επαγγελματίας πληρώνεται €3.000 θα πληρώνεται £3.000 σε Κυπριακές Λίρες/Κυπριακά Ευρώ. Ταυτόχρονα είναι σημαντικό να εισαχθεί η εισοδηματική πολιτική.
- (7) Επαναδιαπραγμάτευση μεταξύ νοικοκυριών και τραπεζών για τις δόσεις τους – Αποτροπή εκποίησης πρώτης κατοικίας.
- (8) Ολοκληρωμένος σχεδιασμός δημοσιονομικής, αναπτυξιακής και κοινωνικής πολιτικής. Εκ των πραγμάτων αρχικά θα υπάρξουν

ελλείμματα τα οποία σταδιακά θα μειώνονται. Πέραν τούτου προκρίνονται:

- (i) Μια νέα φορολογική μεταρρύθμιση η οποία θα λάβει υπ' όψιν όλα τα συναφή δεδομένα. Θα υπάρχει η κοινωνική διάσταση ενώ θα δημιουργείται ένα πλέγμα κινήτρων για καταθέσεις και επενδύσεις.
 - (ii) Μείωση του ΦΠΑ από 18% σε 13%.³⁹
 - (iii) Μείωση του Εταιρικού Φόρου από 10% σε 9% αντί αύξηση από 10% σε 12,5%.
 - (iv) Υπογραμμίζεται ότι στα πλαίσια της ανάγκης για δημοσιονομική σταθερότητα προκρίνονται ισοσκελισμένοι προϋπολογισμοί στα πλαίσια μιας μεγαλύτερης χρονικής περιόδου (Σουηδική φιλοσοφία).⁴⁰
 - (v) Δεν θα ισχύσουν οι αυξήσεις στις φορολογίες των τόκων. Η φορολογία θα παραμείνει ως είχε αρχικά, δηλαδή 0,095%.
- (9) Θα πρέπει επίσης να αξιολογηθεί και να προσδιορισθεί το εσωτερικό και εξωτερικό δημόσιο χρέος και οι τρόποι διαχείρισης του. Επί τούτου υπογραμμίζεται ότι υπάρχουν πολλές γκρίζες ζώνες.⁴¹
- (10) Αποδοτικότερο φορολογικό σύστημα με χαμηλούς φορολογικούς συντελεστές και ψηλές ποινές μη συμμόρφωσης.
- Εξορθολογισμός των δαπανών.
 - Πρόνοιες για φορολόγηση ακίνητης περιουσίας.
 - Μείωση των δημοσίων δαπανών κάτω από το 40% του ΑΕΠ.

³⁹ Κατανοείται ότι το 13% είναι χαμηλότερο από το ελάχιστο 15% που προνοεί η ΕΕ. Αλλά η Κύπρος είναι σε μεγάλη κρίση (depression) και μια τέτοια πρόνοια μπορεί να ισχύσει για 2-3 χρόνια.

⁴⁰ Στο κυρίαρχο θέμα για τη δημοσιονομική πολιτική σε Ευρωπαϊκό επίπεδο είναι σημαντικό να καταθέσουμε την εισήγηση όπως αντί να προκρίνονται ισοσκελισμένοι προϋπολογισμοί ετησίως είναι προτιμότερο να αξιολογούνται στα πλαίσια μιας μεγαλύτερης χρονικής περιόδου. Άλλωστε αυτή η προσέγγιση ήταν γνωστή ως η Σουηδική φιλοσοφία προϋπολογισμού κατά τη δεκαετία του 1950. Στα πλαίσια αυτά είναι δυνατό, για παράδειγμα, να στοχεύσουμε σε ένα ισοσκελισμένο προϋπολογισμό στη βάση του μέσου όρου μιας περιόδου (π.χ. μιας πενταετίας). Με αυτή τη λογική είναι δυνατόν να δοθεί έμφαση σε μια αναπτυξιακή διάσταση και να είναι εφικτή μια διακριτική επεκτατική δημοσιονομική πολιτική σε περιόδους υφέσεων ή/και κρίσεων. Οι ιδέες αυτές πρέπει να τύχουν της ανάλογης επεξεργασίας από τα τμήματα διαμόρφωσης πολιτικής, να προβληθούν στους εταίρους μας και να προκριθεί συζήτηση με τα θεσμικά όργανα της ΕΕ. Έν ολίγοις, η Κυπριακή Δημοκρατία επιβάλλεται να έχει μια αξιόλογη και δημιουργική συμβολή για το μέλλον της Ευρωζώνης και της ΕΕ. Με τον τρόπο αυτό είναι δυνατόν να προκύψουν μεγάλα οφέλη και για την Κύπρο.

⁴¹ Μεταξύ άλλων, είναι πολύ σημαντικό να διευκρινισθεί ότι οι υποχρεώσεις της Λαϊκής Τράπεζας που διαλύθηκε έναντι του ΕΛΑ δεν μπορούν να επιβαρύνουν το κράτος. Σημειώνεται συναφώς ότι δεν κατανοείται πως έχει επιβαρυνθεί η Τράπεζα Κύπρου.

- (11) Επέκταση, διεύρυνση και εμπάθυνση του τουριστικού προϊόντος.
- (12) Ενθάρρυνση νέων τομέων οικονομικής δραστηριότητας – μοχλών οικονομικής ανάπτυξης. Στα πλαίσια αυτά να ενισχυθεί η προοπτική του ακαδημαϊκού και ιατρικού κέντρου, προώθηση έρευνας και καινοτομίας.
- (13) Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην αξιοποίηση ενεργειακών πόρων και προώθηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Προώθηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για κάλυψη τουλάχιστον 20% των ενεργειακών μας αναγκών.
- (14) Ολοκληρωμένη στρατηγική για αναβάθμιση της αποδοτικότητας δημοσίων και ιδιωτικών οργανισμών.
- (15) Επίλυση προβλημάτων στα πλαίσια ενός νέου κοινωνικού συμβολαίου.
- (16) Ανάγκη για ουσιαστικές διοικητικές μεταρρυθμίσεις και προώθηση της αξιοκρατίας ως μέσο προώθησης κοινωνικής δικαιοσύνης και ύψιστης αποδοτικότητας.
- (17) Μείωση του προσωπικού στο δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα ως αποτέλεσμα διαφόρων μέτρων (π.χ. φιλοσοφία της εναλλαξιμότητας). Προώθηση της ενοποίησης των δήμων και άλλων υπηρεσιών.
- (18) Νομοθετική ρύθμιση για δημιουργία καζίνων και κατάλληλη φορολόγηση του ηλεκτρονικού και άλλης μορφής τζόγου και του ΟΠΑΠ.
- (19) Αναθεώρηση των συνταξιοδοτικών σχεδίων με τρόπο που να αποκαθιστάται η ισοτιμία των πολιτών και ο οικονομικός ορθολογισμός. Το σύστημα συντάξεων για τον δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα κρίνεται ως μη βιώσιμο. Πέραν τούτου είναι αδιανόητο να υπάρχουν αφ' ενός διπλές συντάξεις και αφ' ετέρου συντάξεις πείνας κάτω των €400.
- (20) Σύγκλιση των όρων απασχόλησης δημοσίου και ιδιωτικού τομέα.
- (21) Επαναξιολόγηση των χορηγιών και επιδομάτων εφ' όλης της ύλης.
- (22) Αύξηση της αποδοτικότητας με παράλληλη μείωση της γραφειοκρατίας του κράτους (π.χ. ταχύτερη έκδοση αδειών οικοδομής και τίτλων ιδιοκτησίας) μεγαλύτερη συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.

Οι Προεκτάσεις

Είναι γεγονός ότι θα επέλθουν αυξήσεις των τιμών κάποιων προϊόντων αλλά εκείνο το οποίο μετρά περισσότερο είναι η αγοραστική δύναμη των μισθών καθώς και η ευρύτερη οικονομική δραστηριότητα. Με τη μνημονιακή πολιτική θα συρρικνωθούν σαρωτικά τα εισοδήματα ενώ πολλοί συμπατριώτες μας θα καταδικασθούν στην ανεργία. Με την προσωρινή έξοδο από την Ευρωζώνη και τα αντισταθμιστικά μέτρα που προτείνονται θα περιορισθούν οι απώλειες ενώ θα δοθεί και μια ισχυρή ώθηση στην οικονομία.

Πάνω απ' όλα με τη Λίρα/Κυπριακό Ευρώ καθίσταται εφικτή η προώθηση μίας εθνικής δημοσιονομικής, κοινωνικής και αναπτυξιακής πολιτικής. Όλα αυτά δεν επιτρέπονται με βάση τη μνημονιακή πολιτική καθ' ότι οι περιορισμοί είναι δυσβάστακτοι. Επίσης αποτελεί παραπληροφόρηση ότι οι καταθέσεις των πολιτών θα υποστούν μείωση πλούτου. Αντίθετα με βάση την προσωρινή έξοδο από την Ευρωζώνη οι καταθέσεις θα παραμείνουν σε Ευρώ με κάποιους περιορισμούς οι οποίοι σταδιακά θα αρθούν. Εκείνο όμως που θα συμβεί και θα είναι πολύ ενισχυτικό για τα νοικοκυριά και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι ότι το χρέος τους θα μετατραπεί σε Λίρες/Κυπριακά Ευρώ έτσι αυτόματα θα μειωθεί και θα καταστεί δυνατή η επανεκκίνηση της οικονομίας.

Η ύπαρξη εθνικού νομίσματος και η διακριτική ευχέρεια της Κεντρικής Τράπεζας θα επιτρέψει την πολιτική αυτή και θα ενισχύσει το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Είναι δυνατό να εμβαθυνθεί και να διευρυνθεί ακόμα περισσότερο ο τουρισμός και να προκριθούν οι ιατρικές και εκπαιδευτικές υπηρεσίες. Ταυτόχρονα θα ενθαρρυνθεί η κτηνοτροφία και η γεωργία ούτως ώστε να υπάρξει κάποια εγχώρια παραγωγή. Εννοείται επίσης ότι θα δοθεί τεράστια σημασία και στα ενεργειακά ζητήματα.

Σε πολιτικό επίπεδο είναι σημαντικό ότι αυτό θα πρέπει να γίνει με τη συνεργασία των εταίρων μας. Υπογραμμίζεται ότι αυτή την προσπάθεια δεν μπορεί να την αναλάβει μια πολιτική παράταξη μόνο. Θα απαιτηθεί μια κυβέρνηση ευρύτερης αποδοχής και ανοχής. Πάνω απ' όλα, πρέπει επιτέλους

να αποκτήσει η Κύπρος μια αφηγηματική επεξήγηση, καθώς η απουσία της δεν είναι άσχετη με την επίθεση που δέχθηκε.

Παράγοντες που θα επηρεάσουν τα αποτελέσματα

Τα αποτελέσματα μεγάλων αλλαγών συνήθως επηρεάζονται από διάφορα δεδομένα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι προφανές ότι η προτεινόμενη αλλαγή δεν έχει προηγούμενο. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να υπολογισθούν όλα τα ενδεχόμενα. Ακόμα και να υποθέσουμε ότι λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα συναφή δεδομένα η προσωρινή έξοδος από την Ευρωζώνη είναι η ενδεδειγμένη πολιτική, είναι καθοριστικής σημασίας να γίνει με το κατάλληλο τρόπο. Δηλαδή είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο πολιτικής το οποίο να στηρίξει την όλη προσπάθεια.

Καθοριστικής σημασίας είναι τα ευρύτερα πολιτικά δρώμενα. Εάν η προσπάθεια αυτή λάβει χώρα σε ένα κλίμα συναίνεσης ή τουλάχιστον με μια ευρύτερη συναίνεση τα αποτελέσματα θα είναι καλύτερα. Και τούτο επειδή εξ ορισμού η ευρύτερη δυνατή συναίνεση οδηγεί σε σταθεροποιητικά δεδομένα. Ιδίως όταν η αλλαγή αφορά ένα νέο εθνικό νόμισμα είναι σημαντικό να επιτευχθούν οι πιο σημαντικοί στόχοι – όπως, για παράδειγμα, το μέγεθος της υποτίμησης.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι θεωρητικά δυνατό να διαφοροποιήσει τη θέση της η κυβέρνηση κατανοώντας την ανάγκη για αλλαγή. Σε μια τέτοια κατάσταση ο Πρόεδρος Αναστασιάδης θα σχηματίσει νέα κυβέρνηση με ένα ελάχιστο πλαίσιο αρχών και κατανόησης σε θέματα οικονομικής πολιτικής. Αναμένεται ότι σε μια τέτοια εξέλιξη η στήριξη προς την κυβέρνηση θα είναι μεγαλύτερη. Σε διαφορετική περίπτωση προφανώς η στροφή προς το νέο νόμισμα να είναι αποτέλεσμα σοβαρών αναταράξεων.

Εξαιρετικής σημασίας θα είναι επίσης οι εξωτερικές συμμαχίες και η στήριξη που θα έχει η συγκεκριμένη πολιτική της Κύπρου. Εάν για παράδειγμα η ΕΕ και ιδίως η Γερμανία σε διάφορα επίπεδα στηρίξουν την πολιτική της Κύπρου για προσωρινή έξοδο από την Ευρωζώνη η Κύπρος θα έχει εξαιρετικά αποτελέσματα. Στα ίδια πλαίσια πρέπει να αναζητηθούν συμμαχίες και με άλλες

χώρες της ΕΕ που πιθανό να αντιμετωπίσουν παρόμοια προβλήματα στο εγγύς μέλλον όπως η Σλοβενία, Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία και Λουξεμβούργο. Με το ίδιο σκεπτικό οι σχέσεις με άλλες δυνάμεις όπως η Βρετανία, το Ισραήλ και η Ρωσία θα έχουν τη δική τους σημασία.

Η υιοθέτηση εθνικού νομίσματος, η υποτίμηση και οι προεκτάσεις

Λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα δεδομένα, καθίσταται προφανές ότι η προσωρινή έξοδος από την Ευρωζώνη και η έκδοση εθνικού νομίσματος αποτελεί στρατηγικό μονόδρομο. Προς αυτή την κατεύθυνση θα πρέπει να υπάρξει οργάνωση, προγραμματισμός ούτως ώστε να περιορισθούν οι αρνητικές συνέπειες και να τεθούν οι βάσεις για έξοδο από την κρίση.

Μετά το Eurogroup στις 15 Μαρτίου 2013, όταν είχε αναπτυχθεί η όλη συζήτηση για το θέμα της πιθανής προσωρινής εξόδου της Κύπρου από την Ευρωζώνη, η κυβέρνηση εξαπέλυσε σφοδρή επίθεση εναντίον αυτής της ιδέας και ταυτόχρονα υπογράμμιζε με κάθε ευκαιρία ότι δεν υπάρχει Σχέδιο Β. Η επικοινωνιακή πολιτική της κυβέρνησης Αναστασιάδη είχε επικεντρωθεί στη θέση ότι μία τέτοια έξοδος θα ήταν ολέθρια και τα αποτελέσματά της πολύ χειρότερα από οτιδήποτε άλλο. Στα πλαίσια αυτά οι φιλοκυβερνητικές δυνάμεις τονίζουν ότι ενδεχομένως να υπάρξει πολύ μεγάλη υποτίμηση πέραν του 50% με απρόβλεπτες συνέπειες σε σχέση με τον πληθωρισμό.

Οι θέσεις οι οποίες κατατέθηκαν εμπεριείχαν και κάποια δόση υπερβολής υπό την έννοια ότι το μέγεθος της υποτίμησης δεν μπορεί κατ' ανάγκη να είναι τόσο ψηλό. Το άλλο θέμα το οποίο είχε θιγεί είναι με ποιο τρόπο θα μπορούσε η Κύπρος να χρηματοδοτήσει τις ανάγκες της και ούτω καθ' εξής.

Είναι πολύ σημαντικό να λεχθεί ότι από τη στιγμή που η χώρα μεταβαίνει σε εθνικό νόμισμα οι άμεσες ανάγκες της που έχουν να κάνουν με εισαγωγές δεν θα ξεπεράσουν αρχικά τα €3,5 δισεκατομμύρια ετησίως. Αυτό το ποσό όχι μόνο θα εξασφαλισθεί αλλά θα υπερκαλυφθεί από την επέκταση του τουριστικού προϊόντος, την κτηματική αγορά και τη κατασκευαστική βιομηχανία. Το άλλο

ζητούμενο είναι ο σαφής προσδιορισμός του δημόσιου χρέους και των εξυπηρετήσεων που θα πρέπει να γίνουν. Τα ζητήματα αυτά είναι διαχειρίσιμα.

Προοπτικές αναθέρμανσης της οικονομίας

Με την υιοθέτηση εθνικού νομίσματος θα καταστεί δυνατή η αναθέρμανση της οικονομίας ποικιλοτρόπως. Και τούτο για πολλούς λόγους. Πρώτο, λόγω της αναμενόμενης υποτίμησης του εθνικού νομίσματος ο τουριστικός τομέας πραγματικά θα εκτιναχθεί, με την ουσιαστική αύξηση των τουριστών αλλά ταυτόχρονα και με τη διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος.

Ταυτόχρονα επισημαίνεται ότι και η κατασκευαστική βιομηχανία και ο τομέας των ακινήτων θα αναζωογονηθούν. Στο θέμα των ακινήτων η υποτίμηση του νομίσματος θα οδηγήσει σε ουσιαστική αύξηση τόσο της εγχώριας όσο και της εξωτερικής ζήτησης για διαμερίσματα, σπίτια σε όλες τις πόλεις καθώς και σε τουριστικά καταλύματα. Αυτό θα δώσει μία τονωτική ένεση. Συνεπώς με τις πωλήσεις διαμερισμάτων θα υπάρξει μια ενίσχυση της κατασκευαστικής βιομηχανίας η οποία και πάλι θα πάρει μπρος. Ταυτόχρονα δεν μπορούμε να παραγνωρίσουμε και άλλες υπηρεσίες. Είναι πάνω απ' όλα το θέμα της ιδιωτικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης η οποία με τη σχετική μείωση των διδάκτρων θα αυξήσει την ελκυστικότητα του όλου συστήματος. Αυτά θα έχουν πολύ θετικά αποτελέσματα.

Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί και στην προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων (ΑΞΕ). Μέχρι και το 2010 τη μερίδα του λέοντος στις άμεσες ξένες επενδύσεις είχαν οι χρηματοοικονομικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες, και δραστηριότητες που αφορούν την ακίνητη περιουσία. Οι δύο αυτές οικονομικές δραστηριότητες απορροφούσαν πέραν του 50% των ΑΞΕ. Η πτωτική πορεία αυτών των τομέων ως συνεπακόλουθο της οικονομικής κρίσης και η αναμενόμενη περεταίρω μείωση ξένων επενδύσεων, κυρίως στον χρηματοοικονομικό τομέα, μετά τις αποφάσεις του Eurogroup του Μαρτίου 2013 πρέπει να οδηγήσει την Κυπριακή Δημοκρατία σε μια αναθεώρηση της στρατηγικής της όσο αφορά την προσέγγιση ΑΞΕ. Ξένοι επενδυτές φαίνεται να προσανατολίζονται και σε άλλους τομείς της Κυπριακής οικονομίας. Για

παράδειγμα, υπάρχει μια δυναμική και αυξημένο ενδιαφέρον από τις ΗΠΑ σε επενδύσεις που στρέφονται στο επαγγελματικό, επιστημονικό και τεχνικό τομέα. Αυτός καθώς και άλλοι τομείς οικονομικής δραστηριότητας χρήζουν ακόμη περισσότερης ανάπτυξης. Η γνώση για τις προτιμήσεις επενδυτών από συγκεκριμένες χώρες μπορούν να καθοδηγήσουν τις στρατηγικές μάρκετινγκ και τις επενδυτικές ευκαιρίες της Κύπρου ώστε να γίνουν πιο στοχευόμενες. Αυτό αναμένεται να μεγιστοποιήσει τα κέρδη από επενδύσεις εστιάζοντας σε τομείς που ενδιαφέρουν περισσότερο (ΚΤΚ, 2011). Παράλληλα, θα δημιουργηθούν νέοι μοχλοί προώθησης της οικονομίας που θα είναι ευεργετικοί στην προσπάθεια αναστήλωσης του οικονομικού μοντέλου της Κύπρου με θετικό αντίκτυπο στους ευρύτερους οικονομικούς δείκτες.

Επιπλέον θα πρέπει να δούμε τα ωφελήματα από την όλη αρχιτεκτονική προσωρινής εξόδου από την Ευρωζώνη από το γεγονός ότι θα υπάρξουν μειώσεις φόρων,⁴² ότι δεν θα γίνουν αποκοπές μισθών και ότι στην

⁴² Έχει λεχθεί προηγουμένως ότι υπό καθεστώς εθνικού νομίματος και τη συνεπαγόμενη διατήρηση του κυριαρχικού δικαιώματος της Κυπριακής Δημοκρατίας στη φορολογική πολιτική θα ήταν δυνατόν να διατηρηθούν ή να χαμηλώσουν οι συντελεστές τόσο του ΦΠΑ όσο και του εταιρικού φόρου. Είναι ζήτημα ύψιστης στρατηγικής και ειδικά σε αυτή τη συγκυρία να διατηρήσει την κυριαρχία της σε ζητήματα φορολογικής πολιτικής καθ' ότι δεν είναι δυνατόν σε καθεστώς ύφεσης να μετεξελιχθεί η οικονομία. Η Κύπρος με ψηλό δημόσιο και ιδιωτικό χρέος, για να έχει αποφύγει τη χρεοκοπία, είναι καταδικασμένη να προσβλέπει σε τομείς υψηλής προστιθέμενης αξίας όπως τις υπηρεσίες και την καινοτομία ενώ δεν υπάρχει καμιά ελπίδα με την επιστροφή σε παραδοσιακούς τομείς εντάσεως εργασίας όσο και αν μειωθεί το εργατικό κόστος. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνον με τη διατήρηση της κυριαρχίας στην φορολογική πολιτική.

Όσον αφορά τον ΦΠΑ, η σημασία χαμηλών συντελεστών είναι προφανής. Με μείωση του ΦΠΑ από 18% σε 13% που προτείνεται ενισχύεται η κατανάλωση και αντισταθμίζονται εν μέρει πληθωριστικές πιέσεις από τις απώλειες στην ισοτιμία της Λίρας. Οι υπηρεσίες και προϊόντα που παράγονται στην Κύπρο θα επωφεληθούν συγκριτικά περισσότερο, καθ' ότι θα επηρεάζονται λιγότερο από την διολίσθηση του εθνικού νομίματος και συνεπώς θα ενισχυθεί η πλευρά της ζήτησης. Περεταίρω θα ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα της Κύπρου και στον τουρισμό, καθώς είναι ο μοναδικός τομέας του ισοζυγίου πληρωμών που επηρεάζεται από ένα φόρο που κατά τα άλλα αφορά την εσωτερική ζήτηση.

Όσον αφορά τον εταιρικό φόρο η αύξηση του σε αρχικό στάδιο από 10% σε 12,5% και ενδεχομένως στη συνέχεια στα Ευρωπαϊκά επίπεδα, αποτελεί δυναμίτη στην οικονομία της Κύπρου. Δεν πρέπει με κανένα τρόπο να αγνοήσουμε τις δηλώσεις της Μέρκελ ότι το οικονομικό μοντέλο της Κύπρου είναι νεκρό (Reuters, 22.3.2013), δήλωση με καθαρές προεκτάσεις σε όλο τον τομέα των υπηρεσιών. Ενώ είναι αλήθεια ότι ο τραπεζικός τομέας έχει απολέσει για καιρό την αξιοπιστία του, αποτελεί σφάλμα στρατηγικής να θεωρηθεί ότι ο ρόλος της Κύπρου σαν χρηματοοικονομικό κέντρο έχει τελειώσει οριστικά. Η Κύπρος έχει πολύ μεγάλες επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο, σε διασυνδέσεις και σε επιχειρηματικότητα στον τομέα των υπηρεσιών. Ενδεχόμενη απαξίωση αυτού του κεφαλαίου θα σημαίνει μεγάλες ζημιές τόσο στον ανθρώπινο παράγοντα όσο και στην οικονομία, ενώ θα απολεσθούν μελλοντικές πηγές εσόδων. Ο διεθνής εταιρικός τομέας της Κύπρου μπορεί να διατηρηθεί και με τα κατάλληλα μέτρα να συνεχίσει ακόμη και να αναπτύσσεται, ενώ για τις πληρωμές που θα είναι

πραγματικότητα η αγοραστική δύναμη των μισθών θα αυξηθεί και θα αποτελέσουν αντιστάθμισμα σε οποιεσδήποτε υποτιμήσεις που θα γίνουν. Ο φόβος των πληθωριστικών πιέσεων είναι υπερβολικός – εάν η υποτίμηση περιορισθεί μέχρι το 20% τότε ο πληθωρισμός που θα προκύψει θα είναι γύρω στο 10%. Στην πορεία του χρόνου η οικονομική πολιτική του κράτους θα είναι τέτοια που θα τιθασεύσει ακόμη περισσότερο τον πληθωρισμό.

Πληθωριστικές πιέσεις, αγοραστική δύναμη μισθών και επιτόκια

Ένας από τους τεράστιους φόβους που υφίστανται στην περίπτωση που η Κύπρος ακολουθήσει την πορεία του εθνικού νομίσματος και της έκδοσης δικού της ανεξάρτητου νομίσματος είναι ότι θα υπάρχουν τεράστιες πληθωριστικές πιέσεις οι οποίες θα αποσταθεροποιήσουν την οικονομία και ότι ταυτόχρονα θα επηρεασθεί αρνητικά η αγοραστική δύναμη των μισθών και ως εκ τούτου το βιοτικό επίπεδο του λαού. Θεωρώ ότι αυτές οι προσεγγίσεις είναι υπερβολικές και ότι χαρακτηρίζονται από αυτό που περιγράφεται ως *partial equilibrium analysis* – αποσπασματική προσέγγιση και ανάλυση.

Είναι δυνατό η υποτίμηση του νομίσματος να μην ξεπεράσει το 20%. Σε μια τέτοια κατάσταση ο αντίκτυπος στις τιμές μπορεί να είναι πολύ πιο κάτω από το 20% και στην πορεία του χρόνου ακόμα και πιο κάτω από το 10%. Ταυτόχρονα δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι με τα προτεινόμενα μέτρα εκείνο το οποίο θα προκριθεί είναι η μείωση της φορολογίας και κατ' επέκταση αυτό θα αποτελέσει αντιστάθμισμα για οποιεσδήποτε αυξήσεις τιμών. Η εισήγηση για μείωση του ΦΠΑ από 18 σε 13% συγκεκριμένα θα αποτελέσει μία τεράστια ώθηση της εγχώριας αγοράς αλλά ταυτόχρονα θα μειώσει το κόστος συγκεκριμένων προϊόντων και υπηρεσιών. Εννοείται ότι θα δράσει επίσης και ως αντιπληθωριστικό μέτρο.

πλέον σε ξένο συνάλλαγμα να χρησιμοποιούνται και υποκαταστήματα ξένων τραπεζών κατά την επιλογή των εταιρειών, ούτως ώστε ο κίνδυνος από τον τραπεζικό τομέα να διαχωριστούν. Εξάλλου, η διατήρηση όσον το δυνατόν χαμηλού εταιρικού φόρου είναι το πιο σημαντικό κίνητρο για την ανάπτυξη οποιοδήποτε νέων τομέων στην οικονομία, την ενίσχυση των υφιστάμενων και την προσέλκυση νέων επενδύσεων ακόμη και στον τομέα του φυσικού αερίου.

Σε μια τέτοια κατάσταση τα αποτελέσματα θα είναι θετικά. Πιο σημαντικό είναι το γεγονός ότι με το προτεινόμενο Σχέδιο θα υπάρχουν πολύ περισσότερα άτομα τα οποία θα έχουν θέσεις εργασίας. Λαμβάνοντας υπ' όψιν την όλη αρχιτεκτονική δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι οι μειώσεις στις φορολογίες και η αποφυγή μειώσεων στους μισθούς θα οδηγούν σε πολύ καλά αποτελέσματα για τους μισθωτούς και για τους καταναλωτές.

Είναι γεγονός ότι στην περίπτωση που παραμείνουμε στην Ευρωζώνη ως έχει θα υπάρξει άνευ προηγουμένου αποπληθωρισμός. Αλλά ταυτόχρονα θα υπάρξει και πολύ μεγαλύτερη μείωση μισθών και θα επέλθει συντριβή. Αντίθετα, η προοπτική της Λίρας ή του Κυπριακού Ευρώ αν και με μεγαλύτερο πληθωρισμό, εν τούτοις, λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα δεδομένα, θα υπάρχει αυξημένη αγοραστική δύναμη των μισθών μέσω στοχευόμενης πολιτικής. Πολύ πιο σημαντικό είναι ότι περισσότεροι Κύπριοι θα έχουν θέσεις απασχόλησης. Η προοπτική είναι εκείνη η οποία θα καθορίσει όλα τα δεδομένα.

Σε σχέση με τα επιτόκια σημειώνεται ότι ενώ στην περίπτωση που η Κύπρος θα παραμείνει εντός Ευρωζώνης τα επιτόκια θα είναι πολύ χαμηλά. Αντίθετα με την επιλογή της υιοθέτησης εθνικού νομίσματος τα ονομαστικά επιτόκια θα είναι ψηλότερα λόγω του πληθωρισμού. Υπογραμμίζεται όμως, ότι επειδή οι συνθήκες είναι δραματικές η νομισματική πολιτική θα διαμορφωθεί ανάλογα. Για παράδειγμα, τα καταθετικά επιτόκια μπορεί να είναι ψηλότερα από τα δανειστικά για μια συγκεκριμένη περίοδο. Την πολιτική αυτή θα στηρίξει η Κεντρική Τράπεζα.

Δημοσιονομικό έλλειμμα, μοναδιαίο κόστος εργασίας και ΑΕΠ

Δημοσιονομικό Έλλειμμα

Όσον αφορά το δημοσιονομικό έλλειμμα η έξοδος από τη ζώνη του Ευρώ θα προσφέρει επιπρόσθετες επιλογές για την Κύπρο σε σύντομο χρονικό διάστημα. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς της Τρόικα το δημοσιονομικό έλλειμμα δεν αναμένεται να ξεπερνά το 2,4% του ΑΕΠ το 2013. Η πραγματικότητα όμως είναι ότι αυτό θα είναι πολύ πιο ψηλό. Με την επιστροφή στο εθνικό νόμισμα ως μέρος της διακριτικής οικονομικής πολιτικής θα υπάρξουν ψηλά

δημοσιονομικά ελλείμματα. Με την υπόθεση ότι αρχικά τα ελλείμματα θα κινηθούν στο 6-9% του ΑΕΠ η κυβέρνηση θα πρέπει να τα νομισματοποιήσει⁴³ για μικρό χρονικό διάστημα, δίνοντας παράλληλη ώθηση στη συνολική ζήτηση. Θα υπάρξει, φυσικά, ο κίνδυνος του πληθωρισμού, αν η νομισματοποίηση του ελλείμματος συνεχιστεί για μεγάλο χρονικό διάστημα, ιδίως ενόψει της αύξησης των τιμών εισαγωγής μετά την υποτίμηση.

Πέρα από αυτό, η αναγκαία αναδιάρθρωση των κρατικών δαπανών θα πρέπει να είναι στραμμένη προς όφελος της κοινωνίας. Το κράτος δεδομένου ότι έχει αποκτήσει και πάλι τον έλεγχο της νομισματικής πολιτικής θα άρει τα μέτρα της δρακόντειας λιτότητας που προβλέπεται να στραγγαλίσουν την οικονομία. Αλλά θα υφίσταται η πολιτική της περισυλλογής. Η φοροεισπρακτική φιλοσοφία του Μνημονίου δεν θα χρειαστεί να εφαρμοσθεί, αντίθετα προβλέπεται η υιοθέτηση μιας στρατηγικής μείωσης των φόρων που θα δώσει κίνητρα για ανάπτυξη και ώθηση στην εγχώρια ζήτηση. Παράλληλα, θα ενθαρρυνθεί η υποστήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της οικονομίας μέσα από την αύξηση της πίστωσης και φορολογικών ελαφρύνσεων με αποτέλεσμα την αύξηση της κερδοφορίας τους που θα οδηγήσει στη σταδιακή μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Αυτό θα έχει στόχο την καταγραφή δημοσιονομικών πλεονασμάτων σε μεσοπρόθεσμο ορίζοντα και μακροοικονομικής σταθερότητας που θα επιτρέψει στην Κύπρο να δανειστεί ξανά από τις διεθνείς αγορές.

Μοναδιαίο κόστος εργασίας (ULC)

Η έξοδος από την Ευρωζώνη θα δημιουργήσει νέες προοπτικές για τα κυπριακά προϊόντα και υπηρεσίες. Βραχυπρόθεσμα και με την ισοτιμία να καθορίζεται 1Ευρώ=1Λίρα δεν αναμένονται σημαντικές μεταβολές στον δείκτη του μοναδιαίου κόστους εργασίας αφού αν κάποιος εργαζόμενος αμειβόταν με 1000 Ευρώ τώρα θα αμείβεται με 1000 Λίρες. Το μοναδιαίο κόστος εργασίας είναι ένας δείκτης που αντικατοπτρίζει την ανταγωνιστικότητα μιας χώρας. Έτσι, η ανταγωνιστικότητα των κυπριακών προϊόντων και υπηρεσιών θα αυξηθεί μέσω

⁴³ Νομισματοποίηση είναι η διαδικασία όπου η Κεντρική Τράπεζα αγοράζει το ομόλογα που εκδίδει η κυβέρνηση για να καλύψει το δημοσιονομικό έλλειμμα. Η νομισματοποίηση (monetization) είναι διαφορετική από τον δανεισμό (borrowing).

της υποτίμησης του νομίσματος και όχι μέσω της μείωσης του κόστους εργασίας που είναι και η μείζονα διαφορά με τη φιλοσοφία της Τρόικας. Στα πλαίσια του κοινού νομίσματος και της ενιαίας νομισματικής πολιτικής αυτό είναι αδύνατο να γίνει. Έτσι, από την Τρόικα προκρίνεται η λεγόμενη εσωτερική υποτίμηση, δηλαδή μειώσεις στους μισθούς και στο κόστος παραγωγής. Η υποτίμηση της Λίρας θα οδηγήσει στη μείωση των εισαγωγών με την ταυτόχρονη μεγέθυνση της παραγωγικής βάσης της χώρας που θα προσελκύσουν μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα επενδύσεις. Επιπλέον, θα υπάρχει η δυνατότητα για διεύρυνση των υπηρεσιών που παρέχονται με τον προσανατολισμό να βρίσκεται στην έρευνα και καινοτομία με στόχο την απασχόληση του επιστημονικού δυναμικού και την αύξηση των επενδύσεων.

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ)

Έξοδος από την Ευρωζώνη θα σημάνει το άνοιγμα νέων οριζώντων για το ΑΕΠ το οποίο, όπως φαίνεται στο πιο κάτω πίνακα κατέγραφε αυξομειώσεις στα πλαίσια της Ευρωζώνης με χειρότερη τη συρρίκνωση του κατά 2,4% το 2012 ως συνέπεια της οικονομικής κρίσης.

Πίνακας III. 1
Αύξηση Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (%)

	2008	2009	2010	2011	2012
Πραγματικό ΑΕΠ (% αύξηση)	3,6	-1,9	1,3	0,5	-2,4

Πηγή: Eurostat (2013)

Υπολογίζεται ότι κατά την αρχική περίοδο θα υπάρχει μια μέτρια πτώση στο ΑΕΠ λόγω του κουτσουρέματος του τραπεζικού τομέα και τις συνέπειες που αυτό θα έχει στον ευρύτερο χρηματοοικονομικό τομέα που είχε μεγάλη συνεισφορά στην ανάπτυξη του ΑΕΠ. Εντούτοις, η αποκατάσταση της κυριαρχίας του κράτους σε θέματα νομισματικής πολιτικής καθώς και η διακριτική ευχέρεια για μεγαλύτερη ευελιξία στη δημοσιονομική πολιτική θα έχουν ευεργετικά αποτελέσματα στους ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ. Μια επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, με τον παραμερισμό των πολιτικών και φιλοσοφιών που αφορούν μειώσεις απολαβών και δαπανών καθώς και ψηλότερους φόρους θα διαφοροποιήσει τα δεδομένα. Μια πολιτική με εκτεταμένες δημόσιες

επενδύσεις, με έντονη την κοινωνική διάσταση, με αύξηση της εγχώριας παραγωγής και ζήτησης θα έχει σχεδόν άμεσο αντίκτυπο στους ρυθμούς μεγέθυνσης του ΑΕΠ οι οποίοι θα καταγράψουν θετικά αποτελέσματα. Επιπλέον, ώθηση στο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ θα έρθει σε μικρό χρονικό διάστημα από τις εγχώριες ιδιωτικές επενδύσεις οι οποίες θα αυξηθούν ως αποτέλεσμα νέων δεδομένων (φιλικότερο κράτος, απρόσκοπτη ρευστότητα, χαμηλότεροι φόροι, κλπ). Τονίζεται ότι σε μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη περίοδο μετά από τη μακροοικονομική εξισορρόπηση της Κυπριακής οικονομίας θα αυξηθούν ουσιαστικά και οι άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ) αφού εξωτερικοί επενδυτές θα αδράξουν τις αναδυόμενες οικονομικές ευκαιρίες.

Προεκτάσεις στο δημόσιο και ιδιωτικό χρέος

Ένας από τους κυριότερους λόγους για τη στρατηγική απόφαση προσωρινής εξόδου από την Ευρωζώνη είναι οι προοπτικές για την αντιμετώπιση ενός καλπάζοντος δημόσιου και ιδιωτικού χρέους. Στα πλαίσια της Ευρωζώνης και μετά από λανθασμένες εσωτερικές και εξωτερικές πολιτικές αποφάσεις το δημόσιο χρέος έφθασε το 86% του ΑΕΠ το 2012 ενώ το ιδιωτικό χρέος υπολογίζεται περίπου στο 300% του ΑΕΠ. Η ανοδική τους τάση αναμένεται να καταγράψει νέα αρνητικά ρεκόρ με την προσκόλληση στη μνημονιακή πολιτική όπως αναλύθηκε σε προηγούμενες ενότητες. Αντίθετα, ο απεγκλωβισμός από την φιλοσοφία των Μνημονίων και η υιοθέτηση νέας στρατηγικής στα πλαίσια του Σχεδίου Β – προσωρινής εξόδου από την Ευρωζώνη – θα οδηγήσει το δημόσιο και ιδιωτικό χρέος σε βιώσιμα επίπεδα. Δεν υπάρχει μαγική λύση με την απ' ευθείας διαγραφή των χρεών, εντούτοις, με την προσωρινή επιστροφή στην Λίρα/Κυπριακό Ευρώ υπάρχει προοπτική για τιθάσευση τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού χρέους. Αυτό θα πραγματοποιηθεί μέσα από σειρά πολιτικών όπως η επανάκτηση της εθνικής κυριαρχίας επί της νομισματικής πολιτικής με την παράλληλη μετατροπή του εσωτερικού χρέους στο εθνικό νόμισμα που θα είναι ιδιαίτερα σημαντική. Η παροχή ρευστότητας και η αύξηση του ΑΕΠ αναμένεται να οδηγήσουν δημόσιο και ιδιωτικό χρέος σε βιώσιμα επίπεδα σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα.

Δημόσιο Χρέος

Η προσωρινή αποχώρηση από την Ευρωζώνη θα προσφέρει επιπλέον επιλογές για την αντιμετώπιση του δημόσιου χρέους δεδομένου ότι το κράτος θα μπορούσε να επανεξετάσει και να μετατρέψει μέρος της οφειλής του – το εσωτερικό χρέος – στο νέο νόμισμα. Η έξοδος από την Ευρωζώνη θα τονίσει την παροχή εγχώριας ρευστότητας αφού θα θέσει υπό τον έλεγχο της τη νομισματική πολιτική. Παρ' όλα αυτά, η έξοδος από την Ευρωζώνη θα δημιουργήσει νέα προβλήματα για τις τράπεζες αφού ορισμένα περιουσιακά τους στοιχεία και οι υποχρεώσεις τους θα παραμείνουν σε Ευρώ. Στην περίπτωση του δημόσιου χρέους η επανένωση της δημοσιονομικής πολιτικής με τη νομισματική πολιτική θα έχει ευεργετικά αποτελέσματα αφού το κράτος θα έχει τα απαραίτητα εργαλεία για να μπορέσει να εφαρμόσει πολιτική μείωσης του εσωτερικού δημόσιου χρέους δια μέσου του ελεγχόμενου πληθωρισμού και της ταχύτερης αύξησης του ΑΕΠ.

Με την επιστροφή στη Λίρα θα μπορέσει να κυλήσει (roll over) το δημόσιο εσωτερικό χρέος δίνοντας κρατικές εγγυήσεις, ενώ θα διαπραγματευτεί τα δάνεια εξωτερικού. Όπως υποστηρίζει το ΔΝΤ σε πρόσφατη έκθεση του οι προσπάθειες δημοσιονομικής εξυγίανσης θα πρέπει να συμπληρώνονται με μέτρα που υποστηρίζουν την ανάπτυξη. Η αναφορά καταλήγει πως σε χώρες, όπως η ευρωπαϊκή περιφέρεια, όπου εξακολουθούν οι χρηματοπιστωτικοί τομείς να είναι αδύναμοι και να υφίστανται θεμελιώδη ζητήματα που σχετίζονται με τη νομισματική ένωση η ανάπτυξη θα είναι περιορισμένη έως ότου επιλυθούν τα ζητήματα αυτά (IMF, 2012). Τα σχέδια εξυγίανσης θα πρέπει να στοχεύουν σε ανθεκτικά, μακροπρόθεσμα μέτρα, διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και όχι προσωρινά ή βραχυπρόθεσμα μέτρα. Αντίθετα, το Μνημόνιο το οποίο θεωρείται ένα μεσοπρόθεσμο σχέδιο εξυγίανσης, παρ' όλο που εμπεριέχει διαρθρωτικά μέτρα, περιβάλλεται από μια φιλοσοφία αποπληρωμής των χρεών στους δανειστές με οποιοδήποτε κόστος. Στον πιο κάτω πίνακα φαίνεται η εξελικτική πορεία του δημόσιου χρέους.

Υπογραμμίζεται ότι με την επιστροφή στο εθνικό νόμισμα οι μισθοί και οι συντάξεις που καταβάλλει το κράτος δεν θα είναι σε Ευρώ. Αυτό θα απαλλάξει το κράτος από την ανάγκη επιπρόσθετων δανείων.

Πίνακας III. 2
Δημόσιο χρέος σε % του ΑΕΠ

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Δημόσιο χρέος ως % του ΑΕΠ	71,6	70,8	65,4	58,8	48,9	58,5	61,3	71,1	85,8

Πηγή: ΚΤΚ (2013)

Ιδιωτικό χρέος

Το ιδιωτικό χρέος παρουσιάζει μια αυξητική πορεία κατά τη διάρκεια των ετών τόσο πριν όσο και μετά την είσοδο της Κύπρου στην Ευρωζώνη όπως φαίνεται και πιο κάτω. Μέσα σε τέσσερα χρόνια στα πλαίσια του Ευρώ το χρέος αυξήθηκε περίπου 50% του ΑΕΠ ενώ το για το 2012 υπολογίζεται περαιτέρω αύξηση που θα οδηγήσει την αναλογία Ιδιωτικό χρέος/ΑΕΠ περίπου στο 300%.

Πίνακας III. 3
Ιδιωτικό χρέος σε % του ΑΕΠ

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ιδιωτικό χρέος ως % του ΑΕΠ	200,4	199,1	219,6	236,6	256,2	273	283,4

Πηγή: Eurostat (2013)

Με την έξοδο από την Ευρωζώνη θα γίνει ταυτόχρονη μετατροπή του εσωτερικού ιδιωτικού χρέους σε Λίρες. Υπολογίζεται μια βραχυπρόθεσμη αύξηση στο ιδιωτικό χρέος με την παροχή πίστωσης από τις τράπεζες για να μπορέσει να επανεκινήσει η οικονομία, οδηγώντας σε μείωση του ιδιωτικού χρέους σε μεσοπρόθεσμο διάστημα και σε ευθυγράμμιση του με τις υπόλοιπες χώρες τις ΕΕ. Η αναμενόμενη αύξηση του πληθωρισμού θα έχει ευεργετική επίδραση στη συρρίκνωση τόσο του ιδιωτικού χρέους όσο και του εσωτερικού δημόσιου χρέους απαλείφοντας αρκετά εμπόδια για την κυπριακή οικονομία. Φυσικά, η αναδιάρθρωση του τραπεζικού συστήματος αλλά και του εποπτικού ελέγχου είναι μέγιστης σημασίας για να μην υπάρξουν στο μέλλον παρόμοια φαινόμενα. Η επιστροφή στην Λίρα θα μετατρέψει επίσης το εσωτερικό χρέος

κυπριακών επιχειρήσεων και νοικοκυριών από Ευρώ σε Λίρες. Λαμβάνοντας υπ' όψιν την αναμενόμενη υποτίμηση, τη διαφορά στην πραγματική αξία του χρέους θα κληθεί να καταβάλει η Κεντρική Τράπεζα. Αυτό θα γίνει με τρόπο ελεγχόμενο ούτως ώστε να μειωθούν οι πληθωριστικές πιέσεις.

Με τη νέα οικονομική πολιτική και στα πλαίσια ενός νέου κοινωνικού συμβολαίου θα προωθηθούν οι καλύτερες δυνατές ρυθμίσεις για την αποπληρωμή χρεών και την ελαχιστοποίηση εκποιήσεων περιουσιών.

Ανεργία, απασχόληση και μετανάστευση

Αναμφίβολα η μεγάλη κρίση έχει επιπτώσεις και προεκτάσεις για την ανεργία, για θέματα απασχόλησης και μετανάστευσης, ανεξάρτητα από το πιο θα είναι το εθνικό νόμισμα. Η ειδοποιός διαφορά όμως με την επιστροφή στο εθνικό νόμισμα είναι ότι θα υπάρξει δυνατότητα για κάποιο εθνικό σχεδιασμό ούτως ώστε τα προβλήματα να μπορούν να επιλυθούν και να δοθεί μια προοπτική. Όπως έχει ήδη προδιαγραφεί στην περίπτωση που υπάρξει επιστροφή στο εθνικό νόμισμα είναι δυνατό να ανακοπεί η δρακόντεια λιτότητα και η συνεχής συρρίκνωση του εθνικού εισοδήματος.

Όπως είχαμε ήδη αναφέρει στην περίπτωση που οι λύσεις αναζητηθούν εντός αρχιτεκτονικής της Ευρωζώνης και με τη φιλοσοφία του Μνημονίου τα αποτελέσματα θα είναι αδυσώπητα: μεταξύ άλλων, τεράστια ανεργία και ένα πολύ μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα. Στην περίπτωση όμως του εθνικού νομίσματος, παρά το γεγονός ότι θα υπάρξουν κλυδωνισμοί προφανώς θα καταστεί δυνατή η αντιμετώπιση των προβλημάτων με ένα πολύ διαφορετικό τρόπο. Ο εθνικός σχεδιασμός, η διακριτική ευχέρεια στην οικονομική πολιτική θα επιτρέψουν τη συντομότερη έξοδο από την κρίση ή τουλάχιστον τον άμεσο τερματισμό του κατήφορου.

Κάτω από αυτά τα δεδομένα και λαμβάνοντας υπ' όψιν ευρύτερες κοινωνικές διαστάσεις, όπως η προοπτική της αλληλεγγύης και της κοινωνικής συνοχής, είναι δυνατό να προσβλέπουμε ότι θα δημιουργηθούν περισσότερες θέσεις απασχόλησης, ότι η ανεργία θα είναι λιγότερη και ότι ταυτόχρονα θα υπάρξει

κάποιος φραγμός στο μεταναστευτικό ρεύμα. Με την επιστροφή στο εθνικό νόμισμα σημειώνεται επίσης ότι θα καταστεί δυνατή η απασχόληση περισσότερων Κυπρίων, καθώς η ροπή κοινοτικών προς την Κύπρο θα μειωθεί.

Δάνεια επιχειρήσεων και νοικοκυριών

Με την αύξηση των τιμών των εισαγωγών και την υποτίμηση της Λίρας θα μειωθεί η αγοραστική αξία του εισοδήματος των εργαζομένων. Η αύξηση στις τιμές των εισαγωγικών προϊόντων δεν θα είναι πλήρης. Επιπλέον, οι εργαζόμενοι θα διαφοροποιήσουν τις καταναλωτικές τους συνήθειες και τα εμπορεύματα που συμπεριλαμβάνουν στο καλάθι του καταναλωτή. Πέρα από αυτό, η μείωση των πραγματικών εισοδημάτων, δεν θα καθορίζεται από εξωτερικές παρεμβάσεις όπως συμβαίνει με την επιβαλλόμενη πολιτική της Τρόικας. Επιπλέον, με την υποτίμηση του εθνικού νομίσματος υπολογίζεται να υπάρχει αύξηση της παραγωγής και κατά συνέπεια ενίσχυση της απασχόλησης σε σύγκριση με τις πολιτικές μακροχρόνιας στασιμότητας και υψηλής ανεργίας.

Οι πιέσεις θα γίνουν περισσότερο αισθητές σε νοικοκυριά και επιχειρήσεις, δεδομένου ότι έχουν μεγάλη εξάρτηση από την εισαγόμενη ενέργεια και άλλα εμπορεύματα. Επομένως, θα είναι απαραίτητη η χρήση φορολογικής απαλλαγής σε συνάρτηση με στοχευόμενη αύξηση επιδοματικής πολιτικής με στόχο να ελαφρύνει το βάρος για τις ευάλωτες ομάδες πληθυσμού (Lapavitsas, et. al, 2011). Στην πραγματικότητα, η χώρα θα βρεθεί σε δεινή θέση για μερικούς μήνες κατά τη διάρκεια της αρχικής περιόδου και έως ότου η οικονομία αρχίσει να ανακάμπτει. Αυτό πρέπει να εξηγηθεί στο λαό ότι αποτελεί μέρος του κόστους της απόδρασης από μια μακροχρόνια κοινωνική και οικονομική υποδούλωση στα πλαίσια της συμμετοχής στην Ευρωζώνη και τα προγράμματα σκληρής λιτότητας της Τρόικας. Ούτως ή άλλως, τα ανάλογα αποτελέσματα στα πλαίσια του Μνημονίου θα είναι πολύ χειρότερα. Κλειδί στην επιτυχία αυτού του εγχειρήματος είναι η συμπαράταξη όσο περισσότερων δυνάμεων.

Ταυτόχρονα οι προτεινόμενες αλλαγές θα δώσουν μεγάλες ενέσεις/ανάσες στα νοικοκυριά και στις επιχειρήσεις. Σημειώνονται οι μετατροπές χρεών σε Λίρες θα είναι κατ' ουσίαν μορφή κουρέματος. Από την άλλη οι μειώσεις φόρων και η

αποφυγή περαιτέρω κουρέματος στους ονομαστικούς μισθούς θα είναι πολύ θετικές εξελίξεις. Είναι πολύ σημαντικό να κατανοηθεί ότι ανεξαρτήτως δυσκολιών τα δεδομένα θα είναι διαχειρίσιμα στα πλαίσια της ύπαρξης εθνικού νομίματος καθώς και της δυνατότητας για μια διακριτική δημοσιονομική πολιτική. Εννοείται ότι τα αντίστοιχα αποτελέσματα θα είναι πολύ καλύτερα σε σχέση με την παραμονή στα πλαίσια του Μνημονίου και της Ευρωζώνης.

Το εμπορικό ισοζύγιο, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και το ισοζύγιο πληρωμών

Εμπορικό Ισοζύγιο

Βραχυπρόθεσμα αναμένεται αφ' ενός να υπάρχει ροπή για αύξηση του ελλείμματος λόγω αύξησης των τιμών των εισαγόμενων αγαθών και αφ' ετέρου μείωση λόγω της αισθητής μείωσης των εισοδημάτων. Η βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου αναμένεται μέσω ενός παραγωγικού μετασχηματισμού της κυπριακής οικονομίας. Παράλληλα με τον σχεδιασμό μιας πολιτικής η οποία θα κατευθύνει επενδύσεις σε κλάδους της οικονομίας που φαίνεται να έχουν μια δυναμική στις παγκόσμιες αγορές και στους οποίους η χώρα έχει τη δυνατότητα να ενισχύσει το παραγωγικό της σύστημα, χωρίς να αυξηθούν οι εισαγωγές της (Δαφερμός και Νικολαΐδη, 2012). Το επιχείρημα που χρησιμοποιείται από τους δανειστές ότι η μείωση των μισθών θα οδηγήσει στην πτώση των εισαγωγών, στην περίπτωση εξόδου από την Ευρωζώνη θα διαφοροποιηθεί υπέρ των εργαζομένων οι οποίοι δεν θα δεχθούν μείωση στον μισθό τους. Η υποτίμηση της Λίρας και πληθωριστικές πιέσεις οι οποίες αναμένονται θα αναγκάσουν τους καταναλωτές να στραφούν σε εγχώρια προϊόντα και υπηρεσίες, αλλάζοντας το καλάθι αγορών τους, με άμεσο αντίκτυπο τη μείωση των εισαγωγών που θα έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση του ελλειμματικού δείκτη του εμπορικού ισοζυγίου και τη σχετικά γρήγορη ανάκαμψη του. Παραμελημένοι τομείς της οικονομίας θα γνωρίσουν ανάπτυξη όπως η γεωργία, η κτηνοτροφία και η βιομηχανία. Επιπλέον τα κυπριακά προϊόντα θα είναι σε θέση να ανταγωνιστούν τα Ευρωπαϊκά προϊόντα. Στον πιο κάτω πίνακα παρουσιάζεται η αρνητική πορεία του εμπορικού ισοζυγίου.

Πίνακας ΙΙΙ. 4
Εμπορικό ισοζύγιο σε εκατομμύρια € και ως % τρεχουσών τιμών του ΑΕΠ

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Εμπορικό	-3.641	-3.840,33	-4.401,7	-5.270,78	-6.176,28	-4.721,33	-5.380,63	-4.906,55
ισοζύγιο	-29	-28,65	-30,5	-33,3	-36	-28,01	-30,91	-27,29

Πηγή: Cystat (2013)

Από την άλλη πρέπει να σημειωθεί ότι η αγοραστική αξία των μισθών θα είναι μεγαλύτερη με το εθνικό νόμισμα. Παράλληλα επειδή θα υπάρχει μεγαλύτερη οικονομική δραστηριότητα το ΑΕΠ θα είναι μεγαλύτερο. Έτσι η βελτίωση στο εμπορικό ισοζύγιο θα γίνει με τρόπο που παράλληλα το βιοτικό επίπεδο του λαού θα είναι σε καλύτερη κατάσταση σε σχέση με το μνημονιακό σενάριο.

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών βρίσκεται διαχρονικά σε ελλειμματική πορεία, όπως φαίνεται πιο κάτω. Με την επιστροφή στο εθνικό νόμισμα αναμένεται να υπάρξουν ουσιαστικές διαφοροποιήσεις παρά το γεγονός ότι σε βραχυπρόθεσμο ορίζοντα υπολογίζεται ότι θα συνεχίσει την ίδια πορεία λόγω της αρχικής αστάθειας και τις κερδοσκοπικές επιθέσεις στη Λίρα, τις αυξημένου κόστους εισαγωγές, αλλά και της αύξηση της εγχώριας παραγωγικότητας. Όμως, θα υπάρξει σταδιακή ανάκαμψη του δείκτη που θα οδηγηθεί μεσοπρόθεσμα σε ισορροπία με την επανεκκίνηση της οικονομίας, την μείωση των εισαγωγών, την ταυτόχρονη αύξηση των εξαγωγών και την ανάπτυξη νέων τομέων οικονομίας (π.χ. ενέργειας) οι οποίοι θα προσελκύσουν ξένες επενδύσεις.

Ουσιαστική θα είναι η σημασία του τουριστικού τομέα που θα ενισχυθεί σημαντικά. Με το ίδιο σκεπτικό θα αναμένεται ουσιαστική ενίσχυση του τομέα των κατασκευών και της κτηματικής αγοράς. Γενικά σημειώνεται ότι η ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας και οι ευρύτερες διεργασίες που θα ακολουθήσουν θα βελτιώσουν το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Παράλληλα το βιοτικό επίπεδο του λαού θα είναι σε καλύτερη θέση απ' ότι κάτω από το μνημονιακό σενάριο.

Πίνακας III. 5
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ως % του ΑΕΠ

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών	-5	-5,9	-7	-11,8	-15,6	-10,7	-9,8	-4,7	-11,7

Πηγή: Eurostat (2013)

Το ισοζύγιο πληρωμών

Το ισοζύγιο πληρωμών αναμένεται να είναι ευθυγραμμισμένο με τους δείκτες του εμπορικού ισοζυγίου και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Δηλαδή, ίσως να προκύψει μια αρχική επιδείνωση του δείκτη για τους λόγους που αναλυθήκαν στις ποιο πάνω ενότητες. Εντούτοις, υπολογίζεται ότι σε διάστημα όχι πολύ μεγαλύτερο του ενός έτους θα αρχίσει τη συρρίκνωση που θα οδηγήσει σε θετικά αποτελέσματα σε μεσοπρόθεσμο διάστημα. Η ανάκαμψη και σταθεροποίηση του συγκεκριμένου δείκτη θα είναι ουσιαστικής σημασίας για την περαιτέρω πορεία της κυπριακής οικονομίας.

Στον πιο κάτω πίνακα φαίνεται η αρνητική πορεία του ισοζυγίου πληρωμών.

Πίνακας III. 6
Ισοζύγιο Πληρωμών σε εκατομμύρια € και ως % του ΑΕΠ

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ισοζύγιο πληρωμών (-)	630,1	787,8	1.005,30	1.865,00	2.679,00	1.808,00	1.711,90	848,9	2.092,30
	5,03	5,88	6,97	11,78	15,61	10,73	9,84	4,72	11,70

Πηγή: ΚΤΚ (2013)

Η διάσταση εξωτερικού και εσωτερικού χρέους και οι προεκτάσεις

Με την έξοδο από την Ευρωζώνη και την εισαγωγή της Λίρας θα γίνει επαναδιαπραγμάτευση και αναδιάρθρωση του εξωτερικού χρέους. Ωστόσο, δεν μπορεί να γίνει ακριβής υπολογισμός για το τελικό μέγεθος του εξωτερικού χρέους. Με βεβαιότητα μπορεί να ειπωθεί ότι όσο το γρηγορότερο αποχωρήσει η Κύπρος από την Ευρωζώνη τόσο το γρηγορότερο θα ξεκινήσει η ανάκαμψη και τόσο το μικρότερο θα είναι το ποσό του εξωτερικού χρέους⁴⁴ προς διαπραγμάτευση. Εξίσου σίγουρο θεωρείται ότι το κράτος θα συμμετάσχει

⁴⁴ Να σημειωθεί ότι οι δανειακές συμφωνίες με την Τρόικα προσθέτουν στο εξωτερικό χρέος ενός κράτους. Έτσι, η συνέχιση σε μια πορεία συνεχών δανειακών συμβάσεων θα οδηγήσει στην αποθήκευση τεράστιων ποσών εξωτερικού χρέους.

στις διαπραγματεύσεις θα αναζητά την ουσιαστική ακύρωση μέρους του εξωτερικού χρέους. Συγκεκριμένα, σημειώνεται ότι το χρέος του ELA μπορεί να προσβληθεί νομικά και να αμφισβητηθεί.

Επιπλέον κίνδυνοι τόσο για το κυπριακό κράτος όσο και για τους πιστωτές του είναι ο συναλλαγματικός κίνδυνος που συνδέεται με το χρέος σε ευρώ. Με την επιστροφή στο εθνικό νόμισμα και την απεξάρτηση από την Τρόικα επιπλέον διασφαλίζεται ότι οι δανειστές δεν θα χρησιμοποιήσουν τη δυνατότητα δανεισμού ως μέσο εκβιασμού και εκμετάλλευσης της Κύπρου τόσο οικονομικά όσο και πολιτικά.

Όσο αφορά το εσωτερικό χρέος τα δεδομένα είναι διαφορετικά. Το εσωτερικό δημόσιο χρέος θα μετατραπεί στο νέο νόμισμα. Με την επιστροφή στη Λίρα η Κεντρική Τράπεζα Κύπρου θα αναλάβει τον ρόλο εκτύπωσης χρήματος και ελέγχου ρευστότητας. Ο ελεγχόμενος πληθωρισμός θα έχει ευεργετική επίδραση στη μείωση του δημόσιου χρέους. Από την άλλη αυτό έχει άλλες προεκτάσεις όπως η σχετική μείωση πλούτου αλλά λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα δεδομένα προκρίνεται ως η καλύτερη δυνατή λύση.

Εργασιακές σχέσεις, κοινωνική συνοχή και κοινωνικό συμβόλαιο

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει στα πλαίσια της μνημονιακής πολιτικής, δηλαδή της αντιμετώπισης της κρίσης μέσα από την αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης και της φιλοσοφίας της Τρόικα, θα είναι πολύ δύσκολα τα δεδομένα. Εκ προοιμίου σημειώνεται ότι το κεφάλαιο εργασιακών σχέσεων και το θέμα της κοινωνικής συνοχής δεν λαμβάνονται υπ' όψιν από τη φιλοσοφία των Μνημονίων. Στην περίπτωση επιστροφής στο εθνικό νόμισμα είναι δυνατή η εμπλοκή του κράτους με την υιοθέτηση μιας ολοκληρωμένης πολιτικής για αντιμετώπιση των προβλημάτων.

Στα πλαίσια αυτά θα είναι εφικτό να υπάρχει συνεχής διάλογος όλων των εμπλεκομένων μερών για λύσεις οι οποίες θα είναι αποτελεσματικές ενώ ταυτόχρονα θα λαμβάνουν υπ' όψιν και τις κοινωνικές διαστάσεις. Ως εκ τούτου, παρά τις οποιεσδήποτε δυσκολίες θα έχει η κρίση, το σημείο το οποίο

αξίζει να υπογραμμισθεί είναι ότι στα πλαίσια του εθνικού νομίσιματος τα πράγματα μπορούν να αντιμετωπισθούν με ένα αποδοτικότερο τρόπο. Έχει επίσης προταθεί ότι με το εθνικό νόμισμα η αναθέρμανση της οικονομίας θα είναι ευκολότερη και ταχύτερη.

Εάν αυτό το σενάριο όντως υλοποιηθεί θα δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για τερματισμό της κρίσης. Ταυτόχρονα θα δημιουργούνται θέσεις απασχόλησης. Θα είναι εφικτός ο εθνικός σχεδιασμός και οι εργασιακές σχέσεις θα τεθούν πάνω σε νέα βάση στα πλαίσια της κοινωνικής αλληλεγγύης και συνοχής.

Είναι γεγονός ότι η κρίση θα πρέπει να δώσει την ευκαιρία για έναν ευρύτερο προβληματισμό και να κατανοηθούν οι υπερβολές του παρελθόντος. Σε σχέση με το θέμα των απολαβών στον δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα, τονίζεται ότι εκείνο το οποίο θα πρέπει να προκριθεί είναι ένα νέο μοντέλο στο οποίο όλα θα γίνονται στη βάση μιας εισοδηματικής πολιτικής όπου θα λαμβάνονται υπ' όψιν στοιχεία όπως η ευρύτερη κατάσταση της οικονομίας, η πραγματική αύξηση του εθνικού εισοδήματος καθώς και θέματα αποδοτικότητας.

Επαναλαμβάνεται επίσης ότι κάτω από το καθεστώς του νέου νομίσιματος θα υπάρχει ροπή για λιγότερους κοινοτικούς εργάτες. Επιπλέον αναμένεται στο νέο πνεύμα οι εργασιακές σχέσεις καθώς και το θέμα της κοινωνικής συνοχής να είναι πιο εύκολο να ρυθμισθούν.

Όπως είχαμε αναφέρει προηγουμένως σύμφωνα με τη μνημονιακή φιλοσοφία δεν υπάρχει πλαίσιο για κοινωνικό συμβόλαιο και κοινωνική συνοχή. Με βάση τη μνημονιακή πολιτική όχι μόνο η οικονομία αλλά και ολόκληρη κοινωνία θα οδηγηθούν προς συντριβή.

Με την προσωρινή έξοδο από την Ευρωζώνη και την υιοθέτηση εθνικού νομίσιματος, τα πράγματα θα είναι διαφορετικά. Η επιστροφή στη Λίρα/ή το Κυπριακό Ευρώ δεν είναι πανάκεια καθώς και με αυτό το σενάριο θα υπάρχουν δυσκολίες. Αλλά η ειδοποιός διαφορά είναι ότι το κράτος θα επανακτήσει την προοπτική άσκησης εθνικής οικονομικής πολιτικής. Με αυτά τα νέα δεδομένα

θα είναι δυνατόν το κράτος να προωθήσει μια πολιτική στη βάση ενός νέου κοινωνικού συμβολαίου με στόχο την εκπλήρωση συγκεκριμένων στόχων. Εν ολίγοις η επιστροφή στο εθνικό νόμισμα αποτελεί αναγκαία αν και όχι επαρκή προϋπόθεση για την έξοδο από την κρίση.

Καθοριστικής σημασίας σε αυτή την προσπάθεια θα είναι η δημιουργία θέσεων απασχόλησης μέσω της αύξησης του τουριστικού προϊόντος, της κερδοφορίας των επιχειρήσεων και προσέλκυση επενδύσεων σε νέους οικονομικούς τομείς. Μείζονος σημασία είναι και η αντιμετώπιση προβλημάτων με γνώμονα την αποτελεσματικότητα και την κοινωνική συνοχή. Για παράδειγμα, θα πρέπει να υπάρξει συγκεκριμένος σχεδιασμός για το θέμα των δανείων των νοικοκυριών και των μικροεπιχειρήσεων. Όπως έχει ήδη αναφερθεί και προηγουμένως, με βάση τη μνημονιακή φιλοσοφία τα αποτελέσματα για το συγκεκριμένο θέμα θα είναι ιδιαίτερα ολέθρια. Επιπρόσθετα, οι εκποιήσεις περιουσιών θα οδηγήσουν σε κοινωνικές εντάσεις.

Πέραν τούτου, ένα άλλο θέμα το οποίο θα πρέπει να τύχει ολοκληρωμένης προσέγγισης είναι το δημογραφικό ζήτημα. Ο στόχος πρέπει να είναι η αποφυγή της δημογραφικής αιμορραγίας. Το θέμα αυτό εμπεριέχει πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις.

Οι συνθήκες που βιώνει η Κύπρος είναι πρωτόγνωρες. Εάν περάσει το μήνυμα της αξιοπιστίας του κράτους καθώς και της σημασίας της κοινωνικής συνοχής θα είναι πολύ σημαντικό για τα επόμενα βήματα της χώρας. Σε διαφορετική περίπτωση οι δυσκολίες θα καταστούν ανυπέρβλητες.

Είναι βιώσιμη η προσωρινή έξοδος από την Ευρωζώνη;

Λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα δεδομένα, μπορεί να λεχθεί ότι η παραμονή στη μνημονιακή πολιτική οδηγεί στη συντριβή και σε ολέθρια αποτελέσματα. Ως εκ τούτου, η προσωρινή έξοδος από την Ευρωζώνη καθιστάται στρατηγικός μονόδρομος. Η ουσία είναι το πώς εφαρμόζεται μια τέτοια πολιτική ούτως ώστε να υπάρξουν τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα. Υπογραμμίζεται επίσης ότι εξ ορισμού η Λίρα/ή το Κυπριακό Ευρώ δεν πρέπει να θεωρούνται πανάκεια.

Δηλαδή, δεν μπορούμε να θεωρούμε ότι με το εθνικό νόμισμα θα οδηγηθούμε στην έξοδο της κρίσης με τον αυτόματο πιλότο. Το εθνικό νόμισμα θα πρέπει να είναι μέρος ενός ευρύτερου σχεδιασμού το οποίο να μας οδηγήσει έξω από την κρίση. Και αυτό είναι εφικτό.

Προφανώς η προσωρινή έξοδος από την Ευρωζώνη εμπεριέχει πολύ σοβαρά πλεονεκτήματα. Αποκαθίσταται εν μέρει η εθνική κυριαρχία στην οικονομική πολιτική και μπορεί το κράτος να προβεί σε συγκεκριμένους σχεδιασμούς. Όλα αυτά είναι δυνατόν να συμβάλουν στην έξοδο από την κρίση.

Παράλληλα είναι σημαντικό όλα αυτά να γίνουν με τη συνεργασία ή τουλάχιστον την ανοχή των εταίρων μας στην ΕΕ καθώς και άλλων δυνάμεων. Ουσιαστικής σημασίας είναι να μπορέσει η Κυπριακή Δημοκρατία να πείσει για τις επιλογές της καταθέτοντας τις θέσεις ότι είναι οι αποφάσεις και οι επιλογές της Τρόικα που οδήγησαν την Κύπρο σε αυτή την κατάσταση.

IV. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΛΟΓΩΝ

Το πολιτικό σκηνικό στην Κύπρο

Η συζήτηση για την αξιολόγηση των επιλογών της κυπριακής οικονομίας λαμβάνει χώρα εξ ορισμού σε έναν ευρύτερο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο. Είναι προφανές, όπως έχει ήδη υποδειχθεί κατ' επανάληψιν, ότι οι αποφάσεις της Τρόικας ήταν πολύ σκληρές έως καταστροφικές: επέφεραν ένα θανάσιμο πλήγμα στον χρηματοπιστωτικό τομέα και σύρνουν τη χώρα από μία ύφεση σε μια βαθιά κρίση (από recession σε depression).

Ως εκ τούτου, συζητούνται διάφορες προτάσεις για έξοδο από την υφιστάμενη κρίση. Στη μελέτη αυτή κατατίθεται η άποψη ότι η μοναδική ρεαλιστική πρόταση είναι η προσωρινή έξοδος από την Ευρωζώνη και η υιοθέτηση εθνικού νομίσματος (Κυπριακής Λίρας - Κυπριακού Ευρώ). Είναι απόλυτα κατανοητό ότι το εγχείρημα αυτό είναι πολύ δύσκολο. Όμως, προκύπτει από τη διαπίστωση ότι η μνημονιακή φιλοσοφία και πολιτική θα επιφέρουν αργό θάνατο στην κυπριακή κοινωνία.

Σημειώνεται επίσης ότι πέραν της κατάρρευσης της οικονομίας αμφισβητείται πλέον ξεκάθαρα και το πολιτικό κατεστημένο. Δεν είναι μόνο θέμα ευθυνών. Είναι και το πρόβλημα της χαμένης αξιοπιστίας του πολιτικού συστήματος. Ως εκ τούτου, είναι πολύ σημαντικό να δούμε την επόμενη μέρα της διαχείρισης. Προφανώς καμία παράταξη και κανένα πολιτικό πρόσωπο από μόνο του δεν μπορεί να αντιμετωπίσει αυτά τα πολύ δύσκολα δεδομένα.

Μεταξύ άλλων, έχει εγερθεί το ερώτημα κατά πόσον η Κύπρος μπορεί συντεταγμένα να εξέλθει της Ευρωζώνης χωρίς να υπάρχουν επιπλοκές σε σχέση με τη συμμετοχή της στην ΕΕ.⁴⁵ Εννοείται ότι το ζήτημα αυτό συνδέεται άμεσα και με ευρύτερες γεωπολιτικές ανακατατάξεις και συνέπειες.

⁴⁵ Σύμφωνα με δήλωση του Υπουργού Εξωτερικών στις 29 Απριλίου 2013, κ. Ιωάννη Κασουλίδη πιθανή έξοδος της Κύπρου από την Ευρωζώνη θα θεωρηθεί παραβίαση της Συνθήκης Προσχώρησης στην ΕΕ, συνδέοντας για πρώτη φορά το ζήτημα της παραμονής στην Ευρωζώνη με αυτή της παραμονής στην ΕΕ. <http://www.livenews.com.cy/cgibin/hweb?-A+15898&-Veconomy> .

Είναι γεγονός ότι δεν υπήρξε προηγούμενο χώρας η οποία εξήλθε από την Ευρωζώνη. Ούτε όμως υπήρξε προηγούμενο χώρας η οποία ενώ ανέμενε ένα Μνημόνιο περισυλλογής και εξυγίανσης στα πλαίσια αλληλεγγύης επήλθε επίθεση εναντίον των καταθέσεων και του χρηματοπιστωτικού της τομέα με αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, σκληρών εσωτερικών συναλλαγματικών περιορισμών. Αυτό έχει οδηγήσει τη χώρα σε ένα εφιάλτη.

Η έξοδος από την Ευρωζώνη καθίσταται στρατηγικός μονόδρομος διότι οι αποφάσεις της Τρόικα έχουν οδηγήσει στην de facto έξοδο της Κύπρου από την Ευρωζώνη καθιστώντας την μέλος της Ευρωζώνης τετάρτης κατηγορίας. Άρα, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Αρχηγών μπορεί να κατατεθεί η άποψη ότι εφ' όσον δεν είχε επιδειχθεί η αναμενόμενη ευαισθησία και το ελάχιστο πλαίσιο αλληλεγγύης έστω και την υστάτη είναι πολύ σημαντικό να προχωρήσει η Κύπρος προς την προσωρινή έξοδο από την Ευρωζώνη ή την υιοθέτηση παράλληλου νομίσματος – Λίρα/Κυπριακό Ευρώ - μαζί με το Ευρωπαϊκό Ευρώ. Αυτό θα είναι πολιτικά ενδεχομένως πιο ορθό και θα ενισχύει τη θέση για διατήρηση της χώρας ως κανονικού μέλους της ΕΕ. Ενδεχομένως με την παράλληλη κυκλοφορία του Κυπριακού Ευρώ η χώρα να μπορεί να λαμβάνει μέρος στις συναντήσεις των χωρών της Ευρωζώνης και να μοιράζεται τις εμπειρίες της ως παράδειγμα προς αποφυγή: εν ολίγοις, μπορεί για παράδειγμα, να επεξηγήσει ότι οι συνταγές της Τρόικα είναι θνησιγενείς και στο τέλος πλήττουν όχι μόνο τη συγκεκριμένη χώρα αλλά και ολόκληρο το Ευρωπαϊκό οικοδόμημα.

Ταυτόχρονα, η Λευκωσία θα πρέπει να επιδείξει αυτοσυγκράτηση και μία σοβαρότητα για την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Επί τούτου σημειώνεται ότι εάν η προσωρινή έξοδος από την Ευρωζώνη και η έκδοση εθνικού νομίσματος, του Κυπριακού Ευρώ, το οποίο θα αποκαταστήσει την ομαλή ροή κεφαλαίου στο εσωτερικό θα αποτελέσει την απαρχή για έξοδο από την κρίση ευρύτερα τότε θα πρέπει να προκριθεί και να νομιμοποιηθεί εντός και εκτός Κύπρου. Είναι πολύ σημαντικό η προσπάθεια αυτή να στηριχθεί και από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Μπορεί κάποια μέτρα τα οποία εισηγείται η μελέτη αυτή να είναι αντίθετα προς τη φιλοσοφία της ΕΕ αλλά σε μια βαθειά κρίση

νομιμοποιείται η Κύπρος να αξιοποιήσει τα οικονομικά εργαλεία και να έχει για ένα διάστημα δημοσιονομικά ελλείμματα. Καλείται και η ΕΕ να αντλήσει διδάγματα από την κρίση που βιώνει σήμερα η Κύπρος: ότι η κρίση είναι αποτέλεσμα όχι μόνο των κυπριακών προβλημάτων αλλά και της λανθασμένης αντιμετώπισης σε Ευρωπαϊκό επίπεδο που εμβάθυνε την κρίση.

Το ζητούμενο είναι πως θα κατευθυνθούμε σε αυτή την κατάσταση. Στην περίπτωση που όντως μεταπεισθεί ο Πρόεδρος Αναστασιάδης για μια τέτοια πορεία, προφανώς θα σχηματισθεί μία κυβέρνηση ευρύτερης συναίνεσης, η οποία με ένα συγκεκριμένο οδικό χάρτη να οδηγήσει τη χώρα προς την έξοδο από την κρίση. Στην προσπάθεια αυτή θα απαιτηθούν εκτός από την ενότητα και ευρύτερες συνεργασίες στο περιφερειακό, ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον.

Έξοδος από την Ευρωζώνη και συμμετοχή στην ΕΕ

Όπως αναφέρεται πιο πάνω, έχει τεθεί το ερώτημα κατά πόσον είναι δυνατόν η Κύπρος να φύγει από την Ευρωζώνη έστω και προσωρινά και να παραμείνει στην ΕΕ. Φαίνεται ότι αυτό είναι περισσότερο εκβιασμός παρά ουσιαστικό ζήτημα. Η πραγματικότητα είναι ότι οι λανθασμένες αποφάσεις της Τρόικα συνθλίβουν την Κύπρο και την καταδικάζουν στην ανάγκη αναζήτησης εναλλακτικής επιλογής. Η Κύπρος είναι ήδη χώρα μέλος της Ευρωζώνης τετάρτης κατηγορίας. Οι εσωτερικοί περιορισμοί στη διακίνηση συναλλάγματος κάθε άλλο παρά παραπέμπουν σε ισότιμη συμμετοχή στην Ευρωζώνη.

Ως εκ τούτου και δεδομένου ότι είναι πολύ δύσκολο έως αδύνατο μία χώρα να ανακάμψει με εσωτερικούς περιορισμούς στη διακίνηση κεφαλαίων, καθίσταται εκ των πραγμάτων αναγκαία η προσωρινή έξοδος. Τη φιλοσοφία αυτή θα πρέπει να την επεξηγήσουμε και να νομιμοποιηθεί η στάση μας. Εάν οι εταίροι μας επιμένουν στην παραμονή μας στην Ευρωζώνη και το θέτουν ως προϋπόθεση για παραμονή στην ΕΕ τότε μπορεί να αντιταχθεί το επιχείρημα ότι δεχόμεθα αυτή την επιλογή αλλά ταυτόχρονα και η ίδια η ΕΕ πρέπει να ενεργήσει ανάλογα: δηλαδή η Ένωση θα πρέπει να προχωρήσει σε τέτοιες πολιτικές οι οποίες να καθιστούν την επιλογή της εξόδου από την κρίση μέσα

από την Ευρωζώνη εφικτή. Εν ολίγοις, η ΕΕ να προχωρήσει με ένα γενναιόδωρο Marshall Plan, ύψους περίπου €4.5 δισεκατομμυρίων,⁴⁶ να υπάρξει απρόσκοπτη ρευστότητα από τον ΕΛΑ η οποία να μην επιβαρύνει καμιά από τις τράπεζες και ούτε το δημόσιο, να επιτρέψει στην Κύπρο να έχει μία επεκτατική δημοσιονομική πολιτική βραχυπρόθεσμα και ταυτόχρονα να αρθούν οι εσωτερικοί συναλλαγματικοί περιορισμοί.

Στην περίπτωση που αρνηθεί η ΕΕ μια τέτοια προσέγγιση τότε εκ των πραγμάτων δεν υπάρχει οποιαδήποτε άλλη επιλογή για την Κύπρο. Με αυτή την προσέγγιση θα καυτηριασθεί ευρύτερα η στάση της Τρόικας και η Κύπρος είναι δυνατό να αποτελέσει αφορμή για αναθεώρηση της ευρύτερης οικονομικής φιλοσοφίας της ΕΕ. Η Κύπρος νομιμοποιείται να απαιτήσει στήριξη: ήδη στη συζήτηση έγινε λόγος για Κυπριακό Ευρώ. Εκ των πραγμάτων λοιπόν αυτή η προσέγγιση μπορεί να καταστεί εφικτή. Εάν η Κυπριακή Δημοκρατία περάσει αυτό το μήνυμα τότε τα δεδομένα διαφοροποιούνται.

Ήδη σε διάφορα επίπεδα κατατίθεται η άποψη ότι είναι δυνατή η προσωρινή έξοδος χωρών από την Ευρωζώνη. Για παράδειγμα, ο Γερμανός οικονομολόγος, Πρόεδρος του Ινστιτούτου Οικονομικών Ερευνών Ifo του Μονάχου Χανς-Βέρνερ Ζιν, σε συνέντευξη που παραχώρησε στην εφημερίδα "Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung", επαναλαμβάνει ότι μια προσωρινή έξοδος χωρών που αντιμετωπίζουν προβλήματα θα μπορούσε να συμβάλει στην ενίσχυση του κοινού νομίσματος, ενώ τονίζει ότι, ειδικά στην περίπτωση της Κύπρου, πιθανή έξοδος δεν θα είχε σοβαρές συνέπειες για το σύνολο της Ευρωζώνης και ότι με τον τρόπο που επιλέχτηκε η διάσωση της Κύπρου θα κοστίσει πολύ περισσότερο απ' ό τι υπολογίζεται.⁴⁷

Η κυπριακή οικονομία, κοινωνία και πολιτεία για χρόνια τώρα έκαναν επιλογές οι οποίες ήταν συχνά επιπόλαιες και ασύνετες. Φυσικά, στην περίπτωση που υιοθετηθεί η πολιτική του Κυπριακού Ευρώ και της εξόδου από την Ευρωζώνη

⁴⁶ Αυτό είναι το ποσό που απώλεσαν οι κυπριακές τράπεζες και η κυπριακή οικονομία από το κούρεμα του ελληνικού χρέους το 2011.

⁴⁷ Hans-Werner Sinn, Die Wahrheit über Zypern, 29 April 2013, <http://www.wiwo.de/politik/europa/denkfabrik-die-wahrheit-ueber-zypern/8126060.html> .

θα πρέπει να υπάρχουν οι ανάλογες πολιτικές εξυγίανσης, ανάπτυξης και οικοδόμησης ενός νέου υποδείγματος. Μπορεί υπό τα υφιστάμενα δεδομένα η προσωρινή έξοδος από την Ευρωζώνη και το Κυπριακό Ευρώ να προβάλλουν ως απαραίτητες προϋποθέσεις για έξοδο από την κρίση αλλά δεν είναι επαρκή. Είναι λοιπόν σημαντικό να υπάρχουν ολοκληρωμένες λύσεις. Η υφιστάμενη κρίση σηματοδοτεί την κρίση της οικονομίας, την κρίση του πολιτικού συστήματος και ως εκ τούτου πρέπει να αναζητηθούν άλλες πρακτικές και άλλες προσεγγίσεις.

Εν ολίγοις, ενώ η μελέτη αυτή προκρίνει την προσωρινή έξοδο από την Ευρωζώνη και την υιοθέτηση εθνικού νομίσματος, θα είναι πλάνη να πιστεύουμε ότι μόνο με αυτή την αλλαγή θα είναι δυνατό να εξέλθουμε από την κρίση. Η Κύπρος καλείται να οικοδομήσει μέσα από τα ερείπια ένα νέο υπόδειγμα. Στα πλαίσια αυτά πέραν της εξυγίανσης του χρηματοπιστωτικού τομέα και των δημοσιονομικών δεδομένων η χώρα καλείται να αναδείξει και νέους μοχλούς οικονομικής ανάπτυξης.

Εκ των πραγμάτων τα δεδομένα στην Κύπρο αποτελούν συστημικό κίνδυνο για την Ευρωζώνη.⁴⁸ Ταυτόχρονα, εγείρονται ευρύτερα ερωτήματα για το αξιακό σύστημα της ΕΕ και τη μελλοντική πορεία. Ήδη έχουν κατατεθεί απόψεις από διάφορους αναλυτές που παραπέμπουν στη θέση ότι οι χειρισμοί της Τρόικα για την Κύπρο ήταν όχι μόνο άδικοι αλλά αναποτελεσματικοί υπό την έννοια ότι δεν οδηγούν στην εξυγίανση αλλά στη διάλυση. Ως εκ τούτου, η κάθε κυπριακή κυβέρνηση έχει την υποχρέωση να προστατέψει τον λαό από τα δεινά και τους εξευτελισμούς του Μνημονίου.

Γεωπολιτικές ανακατατάξεις και οι επιλογές της Κύπρου

Δια μέσου των αιώνων η Ανατολική Μεσόγειος ήταν ένας ιδιαίτερα σημαντικός γεωστρατηγικός χώρος. Ως εκ τούτου, και στη σημερινή συγκυρία υπάρχουν πάρα πολλά δεδομένα τα οποία διαφοροποιούνται και σηματοδοτούν νέες εξελίξεις. Η Ανατολική Μεσόγειος είναι ένα σημείο συνάντησης της Δύσης και

⁴⁸ Η συστημικότητα της Κύπρου χρησιμοποιήθηκε ως επιχείρημα από τον Υπουργό Οικονομικών της Γερμανίας, Βόλφγκανγκ Σόιμπλε, στη συνεδρία της Γερμανικής Βουλής για έγκριση του δανειακού πακέτου της Κύπρου στις 18 Απριλίου 2013.

της Ανατολής, του οικονομικού Βορρά και του οικονομικού Νότου, σημείο συνάντησης τριών θρησκειών – Ιουδαϊσμού, Χριστιανισμού και Ισλάμ – καθώς και σημείο συνάντησης τριών ηπείρων – της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής.

Ταυτόχρονα, στην ευρύτερη περιοχή υφίστανται διάφοροι εμπορικοί δρόμοι καθώς και αρκετά ενεργειακά δίκτυα. Με την ανακάλυψη ενεργειακών πόρων η περιοχή καθίσταται ακόμα πιο σημαντική. Και τούτο σε μια χρονική συγκυρία όπου η Τουρκία προβάλλει με νέες απαιτήσεις, με μια νέα γεωπολιτική διάσταση όχι μόνο ως περιφερειακή δύναμη αλλά με ξεκάθαρη πρόθεση να καταστεί μία από τις νέες υπολογίσιμες δυνάμεις σε παγκόσμιο επίπεδο.

Δεν μπορεί να αγνοηθεί η Αραβική Άνοιξη, η οποία φαίνεται να είναι Αραβικός Χειμώνας, που δημιουργεί αστάθεια και αβεβαιότητα για το μέλλον. Υπό αυτή την έννοια, η Κύπρος βρίσκεται σε μία πολύ δύσκολη θέση καθώς έχει να αντιμετωπίσει και το κυπριακό ζήτημα αλλά ταυτόχρονα να αξιολογήσει πως προχωρεί με την εκμετάλλευση των ενεργειακών της πόρων.

Η Κύπρος έπρεπε να ήταν σε θέση να διαδραματίσει ένα ουσιαστικό και πολυδιάστατο ρόλο στην ευρύτερη περιοχή. Και όμως το πλήγμα που δέχθηκε η Κύπρος από την ΕΕ ήταν σαρωτικό. Άλλωστε ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών της Ισπανίας ο κ. Μορατίνος, καυστηρίασε τη στάση αυτή των Ευρωπαίων κατηγορώντας τους για πολιτική και γεωστρατηγική μυωπία. Η ουσία είναι ότι στη σημερινή συγκυρία η Κύπρος θα πρέπει να εξέλθει το ταχύτερο από την κρίση. Τυχόν διαιώνιση της κρίσης δεν θα της επιτρέψει να ακολουθήσει εκείνες τις πολιτικές που θα οδηγούν στη μεγιστοποίηση των συμφερόντων της. Και ούτε θα είναι σε θέση να εξυπηρετήσει ευρύτερα συμφέροντα της ΕΕ στην περιοχή.

Εκ των πραγμάτων λοιπόν, η Κύπρος καλείται να εξέλθει από την κρίση το συντομότερο. Γι' αυτό έχει κατατεθεί και η άποψη για προσωρινή έξοδο από την Ευρωζώνη για την πραγματική επανεκκίνηση της οικονομίας και τον τερματισμό της κρίσης.

Το ερώτημα το οποίο έχει τεθεί είναι κατά πόσον η Κύπρος εκτός Ευρωζώνης και απομακρυνόμενη από τη Γερμανία αλλά και την ΕΕ στο σύνολο της εξασθενήσει. Αυτό είναι ένα επιχείρημα το οποίο δεν μπορεί να παραγνωρισθεί. Από την άλλη όμως είναι θανατηφόρο να παραμείνει η Κύπρος μέσα στη βαθιά κρίση χωρίς προοπτική εξόδου. Εξ ορισμού, μια αδύναμη χώρα η οποία δεν θα μπορεί να συγκρατεί τον πληθυσμό της δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική και διεκδικητική. Ακόμα και πριν από την κορύφωσή της κρίσης η Κύπρος έμοιαζε με παραιτημένη χώρα και κοινωνία.

Η Κύπρος καλείται να ανασυνταχθεί και να προχωρήσει προς την ανασυγκρότηση της. Στα πλαίσια αυτά καλείται επιτέλους να έχει μία αφηγηματική επεξήγηση σε όλα τα επίπεδα. Στη συγκεκριμένη φάση η αφηγηματική επεξήγηση θα πρέπει να επεξηγεί καθαρά ότι η απόφαση για προσωρινή έξοδο από την Ευρωζώνη είναι κατ' ουσίαν αποτέλεσμα της οικονομικής συνταγής που έχει δοθεί για την Κύπρο και η οποία είναι καταστροφική. Επιπλέον, θα διαιωνισθούν τα προβλήματα και δεν θα μπορέσει να διαδραματίσει τον ρόλο της στην ΕΕ. Υπό αυτή την έννοια η Κύπρος θα πρέπει να επαναπροσδιορίσει τους στρατηγικούς της στόχους. Ακόμη και εκτός Ευρωζώνης πρέπει να υπογραμμισθούν και να επεξηγηθούν τα κοινά συμφέροντα Κύπρου και ΕΕ. Ο ρόλος της Κύπρου στην ευαίσθητη περιοχή Μέση Ανατολής εμπεριέχει πολλές διαστάσεις. Στα πλαίσια αυτά είναι οι σχέσεις της Κύπρου με το Ισραήλ αλλά και με τις Αραβικές χώρες. Επιπλέον, μια Κύπρος οικονομικά εύρωστη θα είναι αξιόπιστος παροχέας φυσικού αερίου στην Ευρώπη.

Η αφηγηματική επεξήγηση θα πρέπει να ασχοληθεί και με το κυπριακό. Στα πλαίσια αυτά είναι επιτακτικό να υποδειχθεί ότι η ουσία του προβλήματος είναι η μη αναγνώριση του δικαιώματος ύπαρξης της Κυπριακής Δημοκρατίας από την Τουρκία. Η τοποθέτηση αυτή συνδέεται και με τα προβλήματα που δημιουργεί η Τουρκία σε σχέση με τα ενεργειακά κοιτάσματα στην Κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ).

Οικονομικά δεδομένα και προεκτάσεις για το Κυπριακό

Εξ ορισμού η οικονομία για κάθε χώρα είναι σημαντική όχι μόνο επειδή προσδιορίζει το βιοτικό επίπεδο μιας χώρας αλλά πολύ περισσότερο επειδή αποτελεί παράγοντα ισχύος. Το γεγονός ότι η κυπριακή οικονομία επέζησε μετά το 1974 ήταν καθοριστικής σημασίας για την επιβίωση και τη συνέχεια της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ήταν η οικονομική ευρωστία που συνέβαλε στη συγκράτηση του πληθυσμού και στην επιστροφή όσων είχαν φύγει κατά τη διάρκεια της μεγάλης κρίσης της περιόδου του 1974. Ήταν η οικονομική ευρωστία που έδωσε τα εχέγγυα και τις δυνατότητες στην Κυπριακή Δημοκρατία να διαπραγματευθεί με επιτυχία την ένταξη της στην ΕΕ και μεταγενέστερα στην Ευρωζώνη. Η οικονομική ευρωστία ήταν εξ ορισμού ένας από τους παράγοντες που επηρέαζε τις εξελίξεις στο Κυπριακό. Μπορεί να ειπωθεί ότι επί τούτου θα ήταν δυνατόν να είχαν γίνει καλύτεροι χειρισμοί. Η ουσία όμως είναι ότι οι οικονομικοί παράγοντες με την ευρύτερη έννοια του όρου είναι καθοριστικής σημασίας.

Με το ίδιο σκεπτικό η μεγάλη κρίση η οποία παρατηρείται σήμερα δεν μπορεί παρά να έχει σοβαρές επιπτώσεις. Δεν πλήττεται μόνο το ηθικό των Κυπρίων και το βιοτικό τους επίπεδο, πάνω απ' όλα πλήττονται οι αντιστάσεις στη χώρα.

Ήδη επιχειρείται σήμερα να υπάρξει μία διασύνδεση της οικονομικής κρίσης και της μνημονιακής φιλοσοφίας με την επίλυση του κυπριακού προβλήματος καθώς και με την αξιοποίηση των ενεργειακών κοιτασμάτων. Η Κυπριακή Δημοκρατία ασφαλώς θα περάσει πολύ δύσκολες στιγμές αλλά οφείλει να ανασυνταχθεί. Σε αυτή την κατάσταση ένα από τα πιθανότερα προβλήματα θα είναι το θέμα της φυγής χιλιάδων νέων ανθρώπων και οικογενειών οι οποίοι θα πορευθούν μοιραίως στο εξωτερικό. Η εξέλιξη αυτή θα αποδυναμώσει ακόμη περισσότερο την Κυπριακή Δημοκρατία. Εξ ορισμού λοιπόν, οι αντιστάσεις θα είναι χαμηλές.

Ως εκ τούτου, το ζητούμενο για την Κυπριακή Δημοκρατία σήμερα είναι να έχει εκείνη τη στρατηγική για να εξέλθει από την οικονομική κρίση οικοδομώντας ένα νέο οικοδομικό υπόδειγμα και αν είναι δυνατό σε σχέση με το κυπριακό

πρόβλημα να αποφύγει την εμπλοκή σε μία κατάσταση από την οποία θα εξέλθει τραυματισμένη. Στην προκειμένη περίπτωση και υπό αυτά τα δεδομένα, έχοντας υπ' όψιν επίσης και το χάσμα μεταξύ των δύο πλευρών, στην καλύτερη περίπτωση εκείνο το οποίο θα μπορούσε να συζητηθεί ήταν μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης με επίκεντρο την επιστροφή των Βαρωσίων στους κατοίκους της. Μια τέτοια κατάσταση θα δημιουργούσε νέα οικονομικά δεδομένα αλλά ταυτόχρονα θα οικοδομούσε και καλύτερες σχέσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων και όλων των εμπλεκομένων μερών.

Οικονομικά δεδομένα και ενεργειακά ζητήματα

Πριν λίγους μήνες παρά τα προβλήματα το μέλλον για την Κύπρο θεωρείτο ευοίωνο. Και τούτο προφανώς διότι υπήρχε η προοπτική της αξιοποίησης των τεράστιων ενεργειακών κοιτασμάτων. Η υπόθεση εργασίας ήταν ότι ανεξαρτήτως του μεγέθους των προβλημάτων θα ήταν δυνατό να υπάρξουν σύντομα λύσεις. Παρά ταύτα, με ένα σκληρό και βάνουσο τρόπο η Τρόικα τον Μάρτιο του 2013 με θανάσιμα πλήγματα κατέστρεψε το χρηματοπιστωτικό σύστημα της Κύπρου και οδήγησε τη χώρα από μια παρατεταμένη ύφεση σε μια βαθιά κρίση.

Επειδή προβλέπεται ότι θα υπάρξουν τεράστια προβλήματα ιδίως σε σχέση και με το ιδιωτικό και το δημόσιο χρέος θα οδηγηθούμε σε σοβαρές αναταράξεις. Έχει κατατεθεί, από διάφορους σχολιαστές, η θεωρητική προσέγγιση ότι ένας από τους στόχους της Τρόικα ήταν να πληγεί η Κύπρος σε τέτοιο βαθμό που να μην μπορεί αυτοδύναμα να προχωρήσει με την αξιοποίηση των ενεργειακών κοιτασμάτων. Πέραν τούτου, λαμβάνοντας υπ' όψιν και τα διάφορα σενάρια το οποία παραπέμπουν σε μια διασύνδεση μεταξύ Μνημονίου, επίλυσης του Κυπριακού και αξιοποίησης των ενεργειακών κοιτασμάτων, τότε είναι προφανές ότι τα δεδομένα είναι ίσως δραματικά. Η υπόθεση εργασίας είναι ότι μια εξασθενημένη Κύπρος, η οποία είναι χρεωκοπημένη εσωτερικά και εξωτερικά, αργά ή γρήγορα θα υποχρεωθεί να δώσει γη και ύδωρ και να δεχθεί οποιεσδήποτε πρόνοιες στα συναφή ζητήματα.

Τα προβλήματα είναι σοβαρά και δεν μπορούν να αγνοηθούν. Έτσι λοιπόν εκ των πραγμάτων εκείνο το οποίο πρέπει να γίνει είναι η ενασχόληση με το όλο ζήτημα σε βάθος. Εάν η Κύπρος αντέξει και βρει τις δυνάμεις να προχωρήσει προς το εθνικό νόμισμα τότε θα είναι ευκολότερη και γρηγορότερη η έξοδος της από την κρίση. Και κάτω από αυτά τα δεδομένα, θα μπορεί να επανεκκινήσει μια ενεργειακή πολιτική. Υπό τα σημερινά όμως δεδομένα αυτό θα είναι πολύ δύσκολο. Υπογραμμίζεται ότι στην περίπτωση που η Κύπρος όντως προκρίνει την προσωρινή έξοδό της από την Ευρωζώνη οι χώρες οι οποίες θα τη στηρίξουν θα έχουν και τη δική τους, συμβολή και συμμετοχή στην όλη προσπάθεια αξιοποίησης των ενεργειακών κοιτασμάτων. Και επί τούτου σημειώνονται τρεις χώρες: η Βρετανία, η Ρωσία και το Ισραήλ.⁴⁹ Φυσικά δεν μπορεί να αγνοηθεί η προοπτική εμπλοκής και άλλων δυνάμεων όπως οι ΗΠΑ και η Κίνα.

Η προσωρινή έστω έξοδος από την Ευρωζώνη σηματοδοτεί νέα δεδομένα. Πέραν της ανάγκης για μια ευρύτερη ανασυγκρότηση του κράτους η Κύπρος θα πρέπει να επαναξιολογήσει και τις εξωτερικές σχέσεις. Υπό αυτή την έννοια η ενίσχυση της κρατικής της υπόστασης και η περαιτέρω προώθηση των συμφερόντων της περνά μέσα από την οικοδόμηση και αναβάθμιση διμερών σχέσεων με διάφορες δυνάμεις και χώρες.

⁴⁹ Ο Mohamed A.El Erian, διευθύνων σύμβουλος της Pimco, αναφέρει πως εάν η τρέχουσα κρίση ενταθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να αναγκαστεί η Κύπρος να φύγει από την Ευρωζώνη αναμένει ότι θα στραφεί στη Ρωσία για άμεση οικονομική βοήθεια για να σταθεροποιήσει μια άτακτη εσωτερική κατάσταση. Και αν το κάποτε απίθανο αυτό σενάριο υλοποιηθεί, αναμένεται από τη Ρωσία να είναι ιδιαίτερα πρόθυμη και ικανή να σταθεροποιήσει την κατάσταση. Η στρατηγική εμπλοκή της Ρωσίας στην Κύπρο θα την αποζημιώσει για τη μείωση της επιρροής της στη Συρία, και το σημείο πρόσβασης της στη Μεσόγειο. Εν τω μεταξύ, η συμμετοχή της στην ανάπτυξη των κυπριακών κοιτασμάτων φυσικού αερίου θα της δώσει ακόμη μεγαλύτερο λόγο στην παροχή ενέργειας προς τη Δυτική Ευρώπη. Η βούληση της αυτή συνοδεύεται από σημαντική οικονομική ευρωστία. Το χρηματοδοτικό κενό της Κύπρου είναι ασήμαντο σε σχέση με τα συναλλαγματικά αποθέματα της Ρωσίας (520 δισεκατομμύρια δολάρια) και των ετήσιων πλεονασμάτων τρεχουσών συναλλαγών (81.000 εκατομμύρια δολάρια το 2012). Συνεχίζοντας, αναφέρει πως οι εκτιμήσεις αυτές θα πρέπει να διαδραματίσουν εξέχοντα ρόλο στην αξιολόγηση της Ευρώπης από το αν, πώς και πότε να παρέχει υποστήριξη στην Κύπρο. Η Ευρώπη έχει περισσότερο από ένα άμεσο οικονομικό και χρηματοπιστωτικό συμφέρον να συνεργαστεί με την Κύπρο προς μια σταθεροποιητική κατεύθυνση ενός ασταθούς κλίματος. Τέλος, τονίζει ότι υπάρχει λίγος χρόνος για χάσιμο, για την Ευρώπη να αποφύγει τόσο το οικονομικό όσο και το γεωπολιτικό σοκ. http://www.huffingtonpost.com/mohamed-a-elerian/cyprus-eurozone-geopolitics_b_2932353.html .

V. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ομολογουμένως τα πολλαπλά και πολυδιάστατα προβλήματα τα οποία είχαν συσσωρευθεί ήταν εν πολλοίς αποτελέσματα των ενεργειών, των παραλήψεων, της ανεπάρκειας, της απρονοησίας, της επιπολαιότητας και της απληστίας του ευρύτερου πολιτικοοικονομικοκοινωνικού συστήματος. Ταυτόχρονα είναι γεγονός ότι εξωγενείς παράγοντες επηρέασαν τα δεδομένα αρνητικά. Σε αυτό συμπεριλαμβάνονται η τραπεζική κρίση και η διασύνδεσή της με την ελληνική οικονομία, η κρίση χρέους της Ευρωζώνης και η αντιμετώπισή της, η όλη δομή και αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης καθώς και η πολιτική λιτότητας της Γερμανίας.

Σημειώνεται συναφώς, ότι στην Κύπρο δεν κατανοήθηκαν επαρκώς οι κανόνες της λειτουργίας της Ευρωζώνης. Αλλά ούτε και η Γερμανία κατανόησε τις διαφορετικές διαρθρωτικές δομές του οικονομικού και κοινωνικού Ευρωπαϊκού Βορρά και Νότου και προσπάθησε να επιβάλει τα δικά της κριτήρια και δεδομένα. Η κατάσταση αυτή δεν μπορεί να διαιωνισθεί. Ασφαλώς οι χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου πρέπει να γίνουν πιο ανταγωνιστικές αλλά και η Γερμανία πιο ευέλικτη. Τα υφιστάμενα δεδομένα είναι δυνατό να οδηγήσουν σε μεγαλύτερα προβλήματα και σε επικίνδυνες τριβές ανάμεσα στις χώρες της Ευρωζώνης.

Η έλλειψη αφηγηματικής επεξήγησης και μια στρεβλή εικόνα για την Κύπρο επηρέασαν πολύ αρνητικά τα δεδομένα. Οι υπερβολές για το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος καθώς και η λανθασμένη εικόνα ότι η Κύπρος δημιουργούσε πονοκεφάλους στην Ένωση αποτέλεσαν δυστυχώς ουσιαστικό παράγοντα στις αποφάσεις που τελικά λήφθηκαν. Εν ολίγοις, η Κύπρος ήταν θύμα συκοφαντιών καθώς και των δικών της αδυναμιών να τοποθετηθεί σε ένα πολύ δύσκολο περιβάλλον.

Ούτως ή άλλως, το μέγεθος και το εύρος των προβλημάτων ήταν διαχειρήσιμα και θα μπορούσαν να αντιμετωπισθούν στα πλαίσια μιας σταδιακής προσέγγισης. Παρά ταύτα, η Τρόικα επέλεξε ένα βάνουσο τρόπο διά το οποίου επέφερε θανάσιμο πλήγμα στον χρηματοπιστωτικό τομέα και έσυρε την

οικονομία από ύφεση σε μια πολύ βαθιά κρίση. Υπογραμμίζεται επίσης ότι η βαναυσότητα της Τρόικα ήταν πολύ μεγαλύτερη από την οποιαδήποτε έλλειψη ή υπερβολή της κυπριακής οικονομίας, κοινωνίας και πολιτείας. Εκ των πραγμάτων, μοιραίως, η Κύπρος οδηγείται σε επικίνδυνα μονοπάτια.

Προφανώς η Κύπρος υποφέρει εν πολλοίς από τις υπερβολές του τραπεζικού και του δημόσιου τομέα. Το Μνημόνιο, μεταξύ άλλων, υπογραμμίζει την ανάγκη για σύγκλιση των όρων απασχόλησης των διαφόρων τομέων. Και όμως η σκληρή πραγματικότητα είναι ότι οι απολύσεις είναι πολύ μεγαλύτερες πέραν του δημόσιου και του τραπεζικού τομέα. Με το ίδιο σκεπτικό και οι μειώσεις μισθών είναι πιο σαρωτικοί από ότι στον δημόσιο και τραπεζικό τομέα. Εν ολίγοις, η αρχιτεκτονική του Μνημονίου για εξυγίανση πάσχει και από αυτή την πλευρά.

Το ζητούμενο είναι πως να εξέλθουμε από αυτή την κρίση. Η ανάλυση της μελέτης αυτής καταδεικνύει ότι μέσα από τη φιλοσοφία της Τρόικας και την αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης θα είναι αδύνατο να το πράξουμε και η χώρα μοιραίως θα σύρεται σε ένα φαύλο κύκλο από τον οποίο θα προκύπτουν συνεχώς ολοένα και περισσότερα δεινά. Υπογραμμίζεται ότι η Κύπρος ήδη βρίσκεται σε ένα βαθύτατο δημοσιονομικό κρημνό. Αυτό σε συνδυασμό με την αρνητική επίδραση πλούτου και τους συναλλαγματικούς περιορισμούς καθιστούν αδύνατη την έξοδο από την κρίση στα πλαίσια της υφιστάμενης αρχιτεκτονικής. Η χώρα θα βυθισθεί σε ένα χάος από το οποίο δεν θα υπάρξει διέξοδος. Μεταξύ άλλων, θα υπάρξει μεγάλη αύξηση στην ανεργία, δημογραφική αιμορραγία, συνεχείς μειώσεις μισθών, αύξηση της φορολογίας, αύξηση του δημόσιου και ιδιωτικού χρέους και εξαθλίωση. Το ψηλό δημόσιο χρέος θα οδηγήσει σε νέα μνημόνια ενώ τα αυξανόμενα χρέη νοικοκυριών και επιχειρήσεων θα οδηγήσουν στην εκποίηση περιουσιών, διάλυση του κοινωνικού ιστού και στην κατάρρευση. Αυτός ο φαύλος κύκλος αναπόφευκτα θα οδηγήσει σε κοινωνική, οικονομική και πολιτική έκρηξη.

Το ερώτημα είναι κατά πόσον είναι δυνατό να επιλυθούν τα προβλήματα και να εξέλθει η χώρα από την κρίση με κάποιες διαφοροποιήσεις μέσα από την Ευρωζώνη. Αυτό μπορεί να καταστεί δυνατό κάτω από συγκεκριμένες ουσιαστικές προϋποθέσεις οι οποίες παραπέμπουν σε ουσιαστικές μεταβολές:

- (α) ένα γενναιόδωρο Marshall Plan περίπου ύψους €4.5,
- (β) παραμερισμός τουλάχιστον των εσωτερικών περιορισμών στη διακίνηση κεφαλαίου,
- (γ) διακριτική ευχέρεια στη δημοσιονομική πολιτική με τρόπο που να επιτρέπονται για κάποιο διάστημα τα ελλείμματα, και ταυτόχρονα,
- (δ) απρόσκοπτη ρευστότητα (χωρίς επιπλέον επιβάρυνση).

Μεταξύ άλλων, τονίζεται ότι στα πλαίσια ενός τέτοιου σχεδιασμού θα αποφευχθούν περαιτέρω μειώσεις μισθών και περαιτέρω αύξηση φορολογιών με στόχο τη συγκράτηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Η συγκεκριμένη πολιτική θα επιτρέψει στα αρχικά στάδια την ύπαρξη δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Στην πορεία του χρόνου μαζί με τη σταδιακή ανάπτυξη θα είναι δυνατή η συγκράτησή τους και η καταγραφή δημοσιονομικών πλεονασμάτων. Όμως, θεωρείται απίθανο να υιοθετήσει τέτοιες πρακτικές η Τρόικα. Στην απουσία τούτων, θα είναι αδύνατο να αντεπεξέλθει η Κύπρος. Εκ των πραγμάτων η χώρα θα πρέπει να προβληματισθεί σοβαρά για την υιοθέτηση εθνικού νομίσματος, της Κυπριακής Λίρας ή του Κυπριακού Ευρώ. Ούτως ή άλλως, πρέπει να κατανοήσουμε ότι ήδη η Κύπρος είναι de facto εκτός Ευρωζώνης και ότι σήμερα λειτουργεί ως μέλος τετάρτης κατηγορίας της Ευρωζώνης. Είναι καθοριστικής σημασίας να κατανοηθεί αυτό επαρκώς.

Η μελέτη αυτή καταπιάνεται με πολύ ουσιαστικά θέματα τόσο στο ευρύτερο μακροοικονομικό όσο και στο μικροοικονομικό πεδίο. Ταυτόχρονα αξιολογεί ευρύτερες κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις. Η προτεινόμενη προσωρινή έξοδος από την Ευρωζώνη πηγάζει από τη συνειδητοποίηση των τεράστιων προβλημάτων τα οποία θα ξεδιπλώνονται χωρίς την αλλαγή της υφιστάμενης πολιτικής και οικονομικής αρχιτεκτονικής. Υπογραμμίζεται, μεταξύ άλλων, η τεράστια ανεργία, η δημογραφική αιμορραγία, η συντριβή νοικοκυριών και πολλών επιχειρήσεων, η διάβρωση του κοινωνικού ιστού και ούτω καθ' εξής.

Το ουσιαστικό ζήτημα είναι πως η οικονομία οδηγείται προς την αναθέρμανση. Μέσα από την αρχιτεκτονική της υφιστάμενης κατάστασης – της φιλοσοφίας του Μνημονίου και των δομών της Ευρωζώνης – είναι αδύνατο να ανακάμψει η οικονομία. Με την υιοθέτηση του εθνικού νομίσματος θα είναι δυνατή η βραχυπρόθεσμη επανεκκίνηση της οικονομίας. Αναπόφευκτα θα ενισχυθεί άμεσα ο τουρισμός καθώς και ο τομέας των ακινήτων και της κατασκευαστικής βιομηχανίας. Πάνω απ' όλα το εθνικό νόμισμα θα επιτρέψει τη διακριτική ευχέρεια στον καθορισμό οικονομικής πολιτικής. Πέραν της μιας πιο ευέλικτης νομισματικής πολιτικής, ταυτόχρονα θα υπάρχει διακριτική ευχέρεια στη δημοσιονομική πολιτική η οποία εκ των πραγμάτων θα εμπεριέχει το στοιχείο της μακροοικονομικής, της αναπτυξιακής και της κοινωνικής διάστασης. Στα πλαίσια αυτά είναι δυνατό να υπάρξει μία μακροπρόθεσμη στόχευση.

Ασφαλώς και υπάρχουν κίνδυνοι από την προσπάθεια για έκδοση νέου νομίσματος αλλά εάν θεωρήσουμε δεδομένο ότι η έξοδος από την κρίση στα πλαίσια της υφιστάμενης τάξης πραγμάτων είναι αδύνατη τότε εκ των πραγμάτων το εθνικό νόμισμα καθίσταται μονόδρομος. Είναι με αυτό το σκεπτικό που θα πρέπει να αξιολογηθούν τα δεδομένα και το πως προχωρούμε την επόμενη μέρα.

Εν ολίγοις, ενώ η μελέτη αυτή προκρίνει την προσωρινή έξοδο από την Ευρωζώνη και την υιοθέτηση εθνικού νομίσματος, θα είναι πλάνη να πιστεύουμε ότι μόνο με αυτή την αλλαγή θα είναι δυνατό να εξέλθουμε από την κρίση. Η Κύπρος καλείται να οικοδομήσει μέσα από τα ερείπια ένα νέο υπόδειγμα. Στα πλαίσια αυτά πέραν της εξυγίανσης του χρηματοπιστωτικού τομέα και των δημοσιονομικών δεδομένων η χώρα καλείται να αναδείξει και νέους μοχλούς οικονομικής ανάπτυξης.

Δεν είναι μόνο η υιοθέτηση εθνικού νομίσματος που θα φέρει την αλλαγή και την έξοδο από την κρίση. Η ουσία είναι ότι απαιτούνται να γίνουν τομές και πάνω απ' όλα προσπάθεια οικοδόμησης ενός νέου υποδείγματος. Πρέπει να κατανοηθεί ότι το εθνικό νόμισμα αποτελεί αναγκαία αν και όχι επαρκή προϋπόθεση για μια νέα ελπιδοφόρα οικονομική πορεία.

Είναι επίσης πολύ σημαντικό να λεχθεί ότι τα αποτελέσματα του εγχειρήματος αυτού θα εξαρτηθούν από πολλούς παράγοντες. Ούτως ή άλλως, ακόμα και κάτω από τις πιο δύσκολες συνθήκες, η προσφυγή στη Λίρα/Κυπριακό Ευρώ είναι η καλύτερη δυνατή λύση. Όμως τα αποτελέσματα μπορεί να είναι πολύ καλύτερα εάν υπάρχουν κάποιες διασφαλίσεις. Απαραίτητη αν και όχι επαρκής προϋπόθεση επιτυχίας είναι η ευρύτερη δυνατή συναίνεση στο εσωτερικό καθώς και μια αποφασιστική και αξιόπιστη κυβέρνηση. Επιπρόσθετα, εάν η προσωρινή έξοδος της Κύπρου από την Ευρωζώνη γίνει στα πλαίσια μιας συνεννόησης και στήριξης από τους εταίρους αυτό θα είναι πολύ θετική εξέλιξη. Τότε μπορεί να γίνει πραγματικός σχεδιασμός ακόμα και του ποσοστού της υποτίμησης οπότε μπορούμε να κάνουμε ένα πιο ακριβή σχεδιασμό.

Αλλά ακόμα και στην περίπτωση που η συνεργασία με τον σκληρό πυρήνα της ΕΕ και της Ευρωζώνης δεν θα είναι στο μέγιστο δυνατό βαθμό, η Κύπρος θα πρέπει να αντλήσει δυνάμεις και στήριξη και από άλλες πηγές. Επί τούτου αναφέρεται η σημασία της Βρετανίας, της Ρωσίας αλλά και του Ισραήλ. Καθοριστικής σημασίας θα είναι και μια ευρύτερη πολιτική και κοινωνική συναίνεση στη χώρα. Αυτό μπορεί να προκύψει με άμεση αλλαγή της φιλοσοφίας της διακυβέρνησης Αναστασιάδη και τον σχηματισμό νέας κυβέρνησης με ευρύτερη αποδοχή και σαφείς εντολές στη βάση ενός κοινά αποδεκτού νέου προγράμματος. Σε διαφορετική περίπτωση θα επέλθει αλλαγή όταν τα γεγονότα θα οδηγήσουν τη χώρα – πολιτεία, κοινωνία και οικονομία – σε πολύ αντίξοες καταστάσεις και στην κατάρρευση. Σε μια τέτοια περίπτωση θα οδηγηθούμε κάτω από ένα πιο δύσκολο κλίμα σε μια νέα κυβέρνηση ευρύτερης ανοχής και στην υιοθέτηση εθνικού νομίσματος.

Στη συζήτηση για την οικονομική κρίση αυτοί που ενστερνίζονται τη φιλοσοφία της Τρόικα παρά το γεγονός ότι αναγνωρίζουν τα πολύ αρνητικά του δεδομένα θεωρούν ότι τυχόν απεμπλοκή από το Μνημόνιο και προσωρινή υιοθέτηση εθνικού νομίσματος θα οδηγήσει σε πολύ χειρότερα αποτελέσματα. Στα πλαίσια αυτά προβάλλεται η θέση ότι με ένα υποτιμημένο εθνικό νόμισμα θα μας εξαγοράσουν οι ξένοι καθώς και ντόπιοι μεγαλοεπιχειρηματίες. Η θέση αυτή η οποία επικεντρώνεται μόνο γύρω από την υποτίμηση προκύπτει από μια

αποσπασματική ανάλυση δεδομένων. Παραβλέπουν τον πολύ μεγαλύτερο κίνδυνο εξαγοράς μέσω της εξαθλίωσης που η υλοποίηση του Μνημονίου θα φέρει. Έτσι, μεταξύ άλλων, προσπερνούν τις πολύ αρνητικές συνέπειες της συνεχούς αύξησης του δημόσιου και ιδιωτικού χρέους που θα φέρει η μνημονιακή πολιτική.

Η πραγματικότητα είναι ότι λαμβάνοντας όλα τα δεδομένα υπ' όψιν, περιλαμβανομένης και της αρχιτεκτονικής της προσωρινής εξόδου από την Ευρωζώνη, η αγοραστική δύναμη των μισθών με το εθνικό νόμισμα θα είναι ψηλότερη παρά με το Μνημόνιο και το Ευρώ. Με το ίδιο σκεπτικό το ΑΕΠ θα είναι ψηλότερο και η ανεργία λιγότερη. Ως εκ τούτου, η εξαγορά και η συντριβή είναι με το Μνημόνιο που θα γίνουν και όχι με την απεμπλοκή από το Μνημόνιο και την υιοθέτηση εθνικού νομίσματος. Η αρχιτεκτονική που παραπέμπει στην προσωρινή αποχώρηση από την Ευρωζώνη και την υιοθέτηση εθνικού νομίσματος στα πλαίσια ενός συναινετικού διαζυγίου παρέχει τα εχέγγυα για έξοδο από την κρίση.

Σε πολιτικό επίπεδο είναι υπερβολή η θέση ότι τυχόν προσωρινή έξοδος της Κύπρου από την Ευρωζώνη συνεπάγεται και έξοδο από την ΕΕ. Το θέμα έχει πολλές πτυχές και θα πρέπει να συζητηθεί στα πλαίσια των ηγετών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου των 27 χωρών μελών. Θα υποδειχθεί, μεταξύ άλλων, ότι ήταν οι αποφάσεις του Eurogroup που de facto έθεσαν τη χώρα εκτός Ευρωζώνης και ότι εκ των πραγμάτων η Κύπρος θεωρεί αδύνατη την έξοδο της από τη βαθιά κρίση στα πλαίσια του Μνημονίου και της υφιστάμενης αρχιτεκτονικής της Ευρωζώνης.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα δεδομένα, μπορεί να λεχθεί ότι η κρίση που αντιμετωπίζει η Κύπρος μπορεί να αντιμετωπισθεί με ένα μείγμα πολιτικής ανάλογη με εκείνης του Προέδρου Roosevelt τη δεκαετία του 1930 και εκείνης του Προέδρου Reagan τη δεκαετία του 1980. Δηλαδή, από τη μία θα υπάρχει η επεκτατική δημοσιονομική πολιτική αλλά ταυτόχρονα θα υπάρχει και η προσπάθεια ενίσχυσης της προσφοράς δια των πολυδιάστατων κινήτρων και τις μειώσεις των φορολογικών συντελεστών.

Πρέπει επίσης να τονισθεί ότι η παραμονή στην Ευρωζώνη με τα σημερινά δεδομένα – τη συγκεκριμένη αρχιτεκτονική και τη φιλοσοφία της Τρόικα – δεν προσφέρουν προοπτική. Από την άλλη, παρά τις οποιεσδήποτε δυσκολίες, η προσωρινή έξοδος από την Ευρωζώνη είναι δυνατό να δώσει προοπτική. Σε αντίθεση με τη φιλοσοφία του Μνημονίου όπου ένα χαρακτηριστικό στοιχείο θα είναι ο αποπληθωρισμός, με την επιστροφή σε εθνικό νόμισμα ενδεχομένως το μεγαλύτερο πρόβλημα θα είναι οι πληθωριστικές πιέσεις. Αλλά το πρόβλημα μπορεί να είναι διαχειρήσιμο (στα πλαίσια μιας άλλης οικονομικής προσέγγισης).

Στην περίπτωση που καθυστερήσει η υιοθέτηση εναλλακτικής πολιτικής και παραμείνουμε προσκολλημένοι στα υφιστάμενα δεδομένα ενδεχομένως θα εξέλθουμε και τυπικά από την Ευρωζώνη εξαθλιωμένοι και εξαναγκασμένοι σε κατοπινό στάδιο. Τα δεδομένα θα είναι πολύ πιο δύσκολα.

Η ουσία είναι ότι θα υπάρξει άμεση επανεκκίνηση της οικονομίας. Με μια τέτοια εξέλιξη θα τερματισθεί ο κατήφορος της κυπριακής οικονομίας και θα αποκατασταθεί το αίσθημα αξιοπρέπειας και αυτοπεποίθησης. Πάνω απ' όλα θα υπάρξει ο αναγκαίος σχεδιασμός και προγραμματισμός. Εν ολίγοις οι πυλώνες της νέας πολιτικής θα είναι οι ακόλουθοι:

- (1) Προσωρινή υιοθέτηση της Λίρας/Κυπριακού Ευρώ στην ισοτιμία 1:1 και σχεδιασμός νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής.
- (2) Διατήρηση των καταθέσεων σε Ευρώ με τους υφιστάμενους περιορισμούς οι οποίοι σταδιακά θα αρθούν.
- (3) Ξένες αλλά και ιδιωτικές επιχειρήσεις μπορούν εάν το επιθυμούν να πληρώνουν τους εργαζόμενους τους και γενικά να συναλλάσσονται χρησιμοποιώντας το Ευρώ.
- (4) Επαναπροσδιορισμός του πλαισίου λειτουργίας των τραπεζών και του εποπτικού ελέγχου.
- (5) Τα δάνεια νοικοκυριών και επιχειρήσεων θα μετατραπούν σε Λίρες/Κυπριακά Ευρώ). Η Κεντρική Τράπεζα θα καταβάλλει σταδιακά στις Τράπεζες και στα Συνεργατικά τα αντίστοιχα ποσά τα οποία θα απολεσθούν από την αναμενόμενη υποτίμηση.

- (6) Αποφυγή της μείωσης των μισθών. Εάν, για παράδειγμα, ένας επαγγελματίας πληρώνεται €3.000 θα πληρώνεται £3.000 σε Κυπριακές Λίρες/Κυπριακά Ευρώ. Ταυτόχρονα είναι σημαντικό να εισαχθεί η εισοδηματική πολιτική.
- (7) Επαναδιαπραγμάτευση δανειακών δόσεων μεταξύ νοικοκυριών και τραπεζών – Αποτροπή εκποίησης πρώτης κατοικίας.
- (8) Ολοκληρωμένος σχεδιασμός δημοσιονομικής, αναπτυξιακής και κοινωνικής πολιτικής. Εκ των πραγμάτων αρχικά θα υπάρξουν ελλείμματα τα οποία σταδιακά θα μειώνονται. Πέραν τούτου προκρίνονται:
- (i) Μια νέα φορολογική μεταρρύθμιση η οποία θα λάβει υπ' όψιν όλα τα συναφή δεδομένα. Θα υπάρχει η κοινωνική διάσταση ενώ θα δημιουργείται ένα πλέγμα κινήτρων για καταθέσεις και επενδύσεις.
 - (ii) Μείωση του ΦΠΑ από 18% σε 13%.
 - (iii) Μείωση του Εταιρικού Φόρου από 10% σε 9% αντί αύξηση από 10% σε 12,5%.
 - (iv) Υπογραμμίζεται ότι στα πλαίσια της ανάγκης για δημοσιονομική σταθερότητα προκρίνονται ισοσκελισμένοι προϋπολογισμοί στα πλαίσια μιας μεγαλύτερης χρονικής περιόδου (Σουηδική φιλοσοφία).
 - (v) Δεν θα ισχύσουν οι αυξήσεις στις φορολογίες των τόκων. Η φορολογία θα παραμείνει ως είχε αρχικά, δηλαδή 0,095%.
- (9) Θα πρέπει επίσης να αξιολογηθεί και να προσδιορισθεί το εσωτερικό και εξωτερικό δημόσιο χρέος και οι τρόποι διαχείρισής του. Επί τούτου υπογραμμίζεται ότι υπάρχουν πολλές γκρίζες ζώνες.⁵⁰
- (10) Αποδοτικότερο φορολογικό σύστημα με χαμηλούς φορολογικούς συντελεστές και ψηλές ποινές μη συμμόρφωσης.
- Εξορθολογισμός των δαπανών.
 - Πρόνοιες για φορολόγηση ακίνητης περιουσίας.
 - Μείωση των δημοσίων δαπανών κάτω από το 40% του ΑΕΠ.
- (11) Επέκταση, διεύρυνση και εμβάθυνση του τουριστικού προϊόντος.

⁵⁰ Μεταξύ άλλων, είναι πολύ σημαντικό να διευκρινισθεί ότι οι υποχρεώσεις της Λαϊκής Τράπεζας που διαλύθηκε έναντι του EΛΑ δεν μπορούν να επιβαρύνουν το κράτος. Σημειώνεται συναφώς ότι δεν κατανοείται πως έχει επιβαρυνθεί η Τράπεζα Κύπρου.

- (12) Ενθάρρυνση νέων τομέων οικονομικής δραστηριότητας - μοχλών οικονομικής ανάπτυξης. Στα πλαίσια αυτά να ενισχυθεί η προοπτική του ακαδημαϊκού και ιατρικού κέντρου, προώθηση έρευνας και καινοτομίας.
- (13) Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην αξιοποίηση ενεργειακών πόρων και προώθηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Προώθηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για κάλυψη τουλάχιστον 20% των ενεργειακών μας αναγκών.
- (14) Ολοκληρωμένη στρατηγική για αναβάθμιση της αποδοτικότητας δημοσίων και ιδιωτικών οργανισμών.
- (15) Επίλυση προβλημάτων στα πλαίσια ενός νέου κοινωνικού συμβολαίου.
- (16) Ανάγκη για ουσιαστικές διοικητικές μεταρρυθμίσεις και προώθηση της αξιοκρατίας ως μέσο προώθησης κοινωνικής δικαιοσύνης και ύψιστης αποδοτικότητας.
- (17) Μείωση του προσωπικού στο δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα ως αποτέλεσμα διαφόρων μέτρων (π.χ. φιλοσοφία της εναλλαξιμότητας). Προώθηση της ενοποίησης των δήμων και άλλων υπηρεσιών.
- (18) Νομοθετική ρύθμιση για δημιουργία καζίνων και κατάλληλη φορολόγηση του ηλεκτρονικού και άλλης μορφής τζόγου και του ΟΠΑΠ.
- (19) Αναθεώρηση των συνταξιοδοτικών σχεδίων με τρόπο που να αποκαθιστάται η ισοτιμία των πολιτών και ο οικονομικός ορθολογισμός. Το σύστημα συντάξεων για τον δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα κρίνεται ως μη βιώσιμο. Πέραν τούτου, είναι αδιανόητο να υπάρχουν αφ' ενός διπλές συντάξεις και αφ' ετέρου συντάξεις πείνας κάτω των €400.
- (20) Σύγκλιση των όρων απασχόλησης δημοσίου και ιδιωτικού τομέα.
- (21) Επαναξιολόγηση των χορηγιών και επιδομάτων εφ' όλης της ύλης.
- (22) Αύξηση της αποδοτικότητας με παράλληλη μείωση της γραφειοκρατίας του κράτους (π.χ. ταχύτερη έκδοση αδειών οικοδομής και τίτλων ιδιοκτησίας), μεγαλύτερη συνεργασία δημοσίου και ιδιωτικού τομέα.

Ένα από τα άμεσα ζητήματα που θα επηρεασθούν θετικά με το εθνικό νόμισμα είναι οι χρηματοδοτικές ανάγκες του κράτους. Συγκεκριμένα, το κράτος δεν θα καταβάλλει μισθούς και συντάξεις σε Ευρώ αλλά σε κυπριακά Ευρώ/Λίρες.

Αρχικά οι άμεσες χρηματοπιστωτικές ανάγκες του κράτους για εισαγωγές δεν θα ξεπερνούν τα €3.5 δισεκατομμύρια ετησίως. Το ποσό αυτό θα υπερκαλύπτεται από τα έσοδα από τον τουρισμό στα επόμενα δύσκολα χρόνια, καθώς και από τις εξελίξεις σε άλλους τομείς όπως η κτηματική αγορά και οι κατασκευές. Η δυναμική θα είναι τέτοια που θα προκύψουν και άλλα έσοδα σε σκληρό νόμισμα. Με αυτό τον τρόπο θα καταστεί δυνατή και η σταδιακή αποπληρωμή άλλων υποχρεώσεων όπως το εξωτερικό εθνικό χρέος.

Εκ των πραγμάτων, από την κρίση η ροπή για εισροή κοινοτικών εργατών θα μειωθεί σημαντικά. Αλλά και η αλλαγή από το Ευρώ στο εθνικό νόμισμα θα έχει δραστικές συνέπειες υπό την έννοια ότι τα κίνητρα για κοινοτικούς να έλθουν στην Κύπρο θα μειθούν ακόμη περισσότερο. Έτσι οι ευκαιρίες για απασχόληση για Κύπριους θα αυξηθούν. Αυτό αφορά σε διάφορους τομείς της οικονομίας περιλαμβανομένων του τουρισμού και της κατασκευαστικής βιομηχανίας.

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι με γνώμονα τα καθαρά οικονομικά δεδομένα η μετάβαση στο εθνικό νόμισμα θα δώσει καλύτερα αποτελέσματα. Το θέμα το οποίο είναι όμως σημαντικό και δεν μπορεί να παραγνωρισθεί είναι η πολιτική διάσταση. Η Κύπρος θα πρέπει να προχωρήσει προς την επιθυμητή κατεύθυνση με τη σύμφωνη γνώμη των εταίρων της. Αυτό σημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι θα πρέπει να επεξηγήσει γιατί η θέση για μετάβαση στο εθνικό νόμισμα καθίσταται μονόδρομος: ότι στην περίπτωση προσπάθειας αναζήτησης λύσης με βάση τη φιλοσοφία του Μνημονίου και την αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης η προσπάθεια θα είναι καταδικασμένη και η τιμωρία μεγαλύτερη από αυτή του Σίσυφου.

Πρέπει να επεξηγήσουμε στους εταίρους μας ότι η απόφαση για προσωρινή έξοδο από την Ευρωζώνη είναι αποτέλεσμα του γεγονότος ότι η κατάσταση δεν είναι διαχειρίσιμη με τα υφιστάμενα δεδομένα. Με ένα τραπεζικό τομέα χωρίς αξιοπιστία και με πολύ σοβαρούς περιορισμούς δεν μπορεί να υπάρξει ανάκαμψη. Επιπρόσθετα, ο τεράστιος δημοσιονομικός κρημνός στον οποίο βρισκόμαστε καθιστά τα δεδομένα ακόμη πιο δύσκολα.

Στην περίπτωση που η ΕΕ θεωρεί ότι θα πρέπει η Κύπρος να προχωρήσει με λύσεις μέσα από την Ευρωζώνη, θα πρέπει να δείξει κατανόηση για τις θέσεις της Κύπρου όπως έχουμε δει προηγουμένως (με ένα Marshall Plan, με διακριτική ευχέρεια στη δημοσιονομική της πολιτική, με απεριόριστη ρευστότητα και τερματισμό των εσωτερικών τουλάχιστον περιορισμών στην διακίνηση κεφαλαίων). Στην περίπτωση που αυτό δεν θα καταστεί εφικτό η Κύπρος θα πρέπει να πείσει για τις προθέσεις της για τη προσωρινή έξοδο της από την Ευρωζώνη. Και αυτό θα πρέπει να γίνει κατανοητό και στα πλαίσια ενός οδικού χάρτη ο οποίος να εγκριθεί ή τουλάχιστον να χαιρετισθεί από την ΕΕ. Ταυτόχρονα μπορεί η Κύπρος να εγείρει το θέμα για την αντιμετώπιση των προβλημάτων ευρύτερα της Ευρωζώνης και να τονίσει ότι θα ήταν καλύτερο να αντιμετωπίζονται αποκλειστικά από την ΕΕ και μόνο χωρίς την ανάγκη συμμετοχής του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου το οποίο πολλές φορές τείνει να δημιουργεί περισσότερα προβλήματα απ' όσα επιλύει.

Τέλος, υπογραμμίζεται ότι η μελέτη αυτή ανοίγει την πόρτα για νέες προσεγγίσεις και ταυτόχρονα υποδεικνύει την ανάγκη για περαιτέρω διερεύνηση πολλών ζητημάτων.⁵¹ Για παράδειγμα, εξ ορισμού η μετατροπή του εσωτερικού δημόσιου χρέους σε Λίρες/Κυπριακά Ευρώ βοηθά το κράτος, αλλά από την άλλη δημιουργεί επιπλοκές για τους πιστωτές όπως στα ασφαλιστικά ταμεία. Σε ποιο βαθμό μπορεί να γίνουν κινήσεις ούτως ώστε να υπάρξουν αντισταθμιστικά μέτρα; Είναι δυνατό να υπάρξουν σχέδια για στήριξη ή παροχή κάποιας αποζημίωσης σε πρόσωπα και επιχειρήσεις που έχασαν τις καταθέσεις τους; Ποια μορφή θα λάβουν αυτά; Λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα δεδομένα παρά τις οποιεσδήποτε αρνητικές παρενέργειες από την αλλαγή νομίσματος είναι σημαντικό να κατανοηθεί ότι η συγκεκριμένη κίνηση αποτελεί αναγκαία αν και όχι επαρκή προϋπόθεση για τον τερματισμό της κρίσης.

Έχει προβληθεί η θέση ότι τυχόν αποχώρηση από την Ευρωζώνη θα μας αφήσει γεωπολιτικά γυμνούς σε ένα πολύ δύσκολο περιβάλλον. Ενώ εκ πρώτης όψεως η θέση αυτή είναι σεβαστή, από την άλλη δεν μπορούμε να παραγνωρίσουμε

⁵¹ Επιπρόσθετα, είναι σημαντικό να δούμε πέραν του ευρύτερου σκηνικού τη δομή των εισαγωγών και εξαγωγών προϊόντων και υπηρεσιών που θα προκύψουν. Τα δεδομένα αυτά θα δώσουν ώθηση σε νέους τομείς και θα επηρεάσουν και την αγορά εργασίας.

ότι είναι η φιλοσοφία της Τρόικα και οι αποφάσεις του Eurogroup που έχουν ρίξει αχρείαστα αλλά και εγκληματικά την Κύπρο σε μια πολύ βαθιά κρίση και ως εκ τούτου την έχουν αποδυναμώσει σε μια καθοριστική περίοδο.⁵²

Εάν ληφθεί υπ' όψιν ότι η Καγκελάρια Μέρκελ είχε επισκεφθεί την Κύπρο στις 11 Ιανουαρίου 2013 για να εκφράσει τη στήριξή της στον τότε υποψήφιο Πρόεδρο Νίκο Αναστασιάδη και λίγες εβδομάδες αργότερα χαιρέτισε τη συντριβή του χρηματοπιστωτικού συστήματος και μοντέλου της Κύπρου, καθίσταται προφανές ο τρόπος που αντικρίστηκε η Κύπρος και ο νεοεκλεγείς Πρόεδρος της: ήταν αναλώσιμος όπως και ο κυπριακός λαός. Εάν επίσης ευσταθεί και η θέση ότι η Κύπρος χρησιμοποιήθηκε ως πειραματόζωο τα δεδομένα καθίστανται πολύ πιο δύσκολα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι και ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών της Ισπανίας κ. Μ. Μορατίνος σε άρθρο του επέκρινε έντονα τη στάση του Eurogroup. Υπογράμμισε, μεταξύ άλλων, ότι παραγνωρίστηκε εντελώς η ενεργειακή προοπτική της Κύπρου καθώς και η γεωπολιτική της θέση και οι συναφείς προεκτάσεις.⁵³ Λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα δεδομένα καθώς και τους ευρύτερους σχεδιασμούς για συσχετισμό της οικονομικής κρίσης με την επίλυση του Κυπριακού καθώς και για διευθέτηση των ενεργειακών ζητημάτων, η Κύπρος θα είναι πολύ εξασθενημένη. Αναπόφευκτα αυτό μπορεί να έχει πολύ αρνητικές συνέπειες.

⁵² Ούτως ή άλλως, υπογραμμίζεται ότι ο Efraim Inbar, επικεφαλής του Ινστιτούτου Begin-Sadat Center σε πρόσφατη ομιλία του στο Πανεπιστήμιο Λευκωσίας σε σεμινάριο με θέμα SECURITY CHALLENGES IN THE EASTERN MEDITERRANEAN AND THE RELATIONS BETWEEN ISRAEL AND TURKEY στις 10 Οκτωβρίου 2012 είχε αναφερθεί σε ένα πολύ δύσκολο περιφερειακό περιβάλλον και σε μια ΕΕ χωρίς κατανόηση γεωπολιτικών δεδομένων. Κάτω από αυτά τα δεδομένα ο Inbar είχε τονίσει ότι η Κύπρος δεν μπορούσε να προσβλέπει σε στήριξη από την ΕΕ. Δυστυχώς η πραγματικότητα ήταν πολύ πιο οδυνηρή από τις προβλέψεις του Inbar. Η Γερμανία και η Τρόικα έριξαν την Κύπρο σε μια πολύ βαθιά κρίση με απρόβλεπτες συνέπειες.

⁵³ Καταλήγοντας ο κ. Μορατίνος χαρακτηριστικά σημείωσε: «Εν όψει των γεγονότων, υποτιμάται η γεωπολιτική προσέγγιση και υιοθετείται η ψευδο-τεχνοκρατική, την ώρα που η κυπριακή κοινωνία έχει εισέλθει σε μία οδό μαρτυρίου δυσανάλογη και άδικη. Για όλα τα ανωτέρω, (εκφράζω) την αλληλεγγύη μου και στήριξή μου στην Κύπρο». Μ. Moratinos, "En defense de Chipre", *El País*, 28 March, 2013. http://economia.elpais.com/economia/2013/03/28/actualidad/1364504012_929990.html .

Εκ των πραγμάτων λοιπόν, καθίσταται επιτακτική αναγκαιότητα η υιοθέτηση μιας πολυδιάστατης εξωτερικής πολιτικής. Ενώ η Κυπριακή Δημοκρατία παραμένει μέλος της ΕΕ επαναλαμβάνεται η σημασία του προσωρινού συναινετικού διαζυγίου στο θέμα της Ευρωζώνης ούτως ώστε να εξακολουθήσει να συμμετέχει στα αντίστοιχα όργανα όχι μόνο της Ένωσης αλλά και της Ευρωζώνης και να καταθέτει τις απόψεις της για τα συναφή ζητήματα. Ταυτόχρονα θα πρέπει να προσπαθήσει να καλλιεργήσει σε διμερές επίπεδο τις σχέσεις σε όλα τα επίπεδα με διάφορες χώρες. Αυτό θα πρέπει να γίνει και με χώρες της ΕΕ – όπως η Βρετανία και όλες οι Μεσογειακές χώρες – αλλά και με άλλες δυνάμεις που δεν είναι μέλη της Ένωσης. Στα πλαίσια αυτά σημειώνονται η Ρωσία, οι ΗΠΑ, η Κίνα, η Ινδία και η Ιαπωνία. Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί στο Ισραήλ καθώς και σε μια ισοζυγισμένη πολιτική στη Μέση Ανατολή η οποία να δημιουργεί οφέλη για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη.

Ένα άλλο ερώτημα που εγείρεται είναι πως θα τροchioδρομηθούν οι εξελίξεις μετά τις Γερμανικές εκλογές του Σεπτεμβρίου 2013. Είναι δυνατόν να επιδείξει κάποια δημοσιονομική χαλαρότητα η Γερμανία της Μέρκελ; Και αυτό τι θα σημαίνει; Ή θα πιέσει για μια δημοσιονομική ένωση με μεγαλύτερη προσήλωση στους ισοζυγισμένους προϋπολογισμούς αγνοώντας άλλες διαστάσεις μιας δημοσιονομικής πολιτικής όπως η αναπτυξιακή και η κοινωνική; Πέραν τούτου, μπορεί η Κύπρος να ακολουθήσει εάν η Γερμανία επιζητήσει περισσότερη σύγκλιση των φορολογικών συστημάτων; Σε μια τέτοια κατάσταση η Κύπρος θα απολέσει ακόμα ένα από τα λίγα συγκριτικά πλεονεκτήματα τα οποία της έχουν απομείνει. Η Κύπρος θα πρέπει, εν ολίγοις, να προβληματισθεί για τις επιλογές της.

Τέλος υπογραμμίζεται ότι εξ αντικειμένου στη μελέτη αυτή δεν ήταν δυνατό να αξιολογηθούν όλα τα ζητήματα. Παρά ταύτα κατατέθηκαν, μεταξύ άλλων, κατευθυντήριες γραμμές που παραπέμπουν άμεσα και έμμεσα στην περαιτέρω διερεύνηση σημαντικών θεμάτων. Σε αυτά περιλαμβάνονται εξειδικευμένες μελέτες για τους διάφορους τομείς της οικονομίας. Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί σε ενεργειακά ζητήματα καθώς και σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και γεωστρατηγικής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

Γραφείο Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους, Υπουργείο Οικονομικών, Τριμηνιαίο Δελτίο Νο.8: 4^ο τρίμηνο 2012, 2013.

Δαφερμός, Γ. και Νικολαΐδη, Μ., «Πώς μπορεί να βελτιωθεί το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας;», Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Δεκέμβριος 2012.

Ετήσιες Εκθέσεις Προέδρου Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας 2000-2011.

Θεοφάνους, Α., «Πως θα εξέλθουμε από την κρίση - Σχέδιο Β», *Ο Φιλελεύθερος*, 01 Απριλίου, 2013.

Θεοφάνους, Α., «Το ανοιχτό μέτωπο του Μνημονίου», *Ο Φιλελεύθερος*, 10 Μαρτίου, 2013.

Θεοφάνους, Α., «Αντιμετωπίζοντας την κρίση», *Η Σημερινή*, 13 Ιανουαρίου, 2013.

Κασουλίδης, Ι., «Παραβίαση συνθήκης ΕΕ το cy-exit», *LiveNews*, 29 Απριλίου, 2013.

<http://www.livenews.com.cy/cgi-bin/hweb?-A+15898&-Veconomy>

Κεντρική Τράπεζα Κύπρου, 2013.

http://www.centralbank.gov.cy/nqcontent.cfm?a_id=1

Κεντρική Τράπεζα Κύπρου, «Ισοζύγιο Πληρωμών», 2013.

http://www.centralbank.gov.cy/nqcontent.cfm?a_id=11536&tt=article&lang=g_r

Μνημόνιο Συναντίληψης (με επίσημη μετάφραση KPMG), Απρίλιος 2013.

Πολυβίου, Π. 2011. Πόρισμα Μονομελούς Ερευνητικής Επιτροπής για τη Διεξαγωγή Έρευνας σχετικά με την Έκρηξη που επισυνέβη την 11^η Ιουλίου 2011 στη Ναυτική Βάση «Ευάγγελος Φλωράκης» στο Μαρί, 30 Σεπτεμβρίου, 2011.

Αγγλική Βιβλιογραφία

Blyth, M., *Austerity: The History of a Dangerous Idea*, Oxford University Press, USA, 2013.

Central Bank of Cyprus, EUROSISTEM, Foreign Direct Investment, 2011.

Cystat, 2013.

http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/index_en/index_en?OpenDocument

David, P., "The Real Cyprus Template (the one you're not supposed to notice)", *Of Two Minds*, 8 April, 2013.

<http://www.oftwominds.com/blogapr13/Cyprus-template4-13.html>

Dixon, H., "Cyprus is edging toward euro exit", *Reuters*, 08 April, 2013.

<http://finance.yahoo.com/news/cyprus-edging-towards-euro-exit-094959911.html>

Dixon, H., "Political Economy: Quitting the Euro Wouldn't Be a Good Choice for Cyprus", *Reuters*, 08 April, 2013.

<http://www.nytimes.com/2013/04/08/business/global/quitting-the-euro-wouldnt-be-a-good-choice-for-cyprus.html>

El-Erian, M.A., "Don't Forget the Geopolitics of Cyprus", *HuffPost Business*, 22 March, 2013.

http://www.huffingtonpost.com/mohamed-a-elerian/cyprus-eurozone-geopolitics_b_2932353.html

Europa/Constitution for Europe, "The founding principles of the Union", 2013.

http://europa.eu/scadplus/constitution/objectives_en.htm

European Central Bank, "Monthly Bulletin April", April 2013.

European Commission Directorate General Economic and Financial Affairs, "Assessment of the public debt sustainability of Cyprus", 9 April, 2013

Eurostat, 2013.

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>

Evans-Pritchard, A., "EMU plot curdles as creditors seize Cyprus gold reserves", *The Telegraph*, 11 April, 2013.

<http://blogs.telegraph.co.uk/finance/ambroseevans-pritchard/100023990/emu-plot-curdles-as-creditors-seize-cyprus-gold-reserves/>

Feldstein, M., "Argentina's Fall", *Foreign Affairs*, vol. 81, no. 2, March/April 2002, pp. 8-14.

Feldstein, M., "EMU and International Conflict", *Foreign Affairs*, vol. 76, no. 6, November/December 1997, pp. 60-73.

Greene, M., "Cyprus Can Save Itself by Fleeing the Euro", *Bloomberg*, 10 April, 2013.

<http://www.bloomberg.com/news/2013-04-09/cyprus-can-save-itself-by-fleeing-the-euro.html>

IMF, "The good, the bad, and the ugly: 100 years of dealing with public debt overhangs", October 2012.

IMF, "Cyprus: 2011 Article IV Consultation—Staff Report; Supplement; Public Information Notice on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Cyprus", Washington D.C.: IMF, 11/331, 2011.

Kirby, P. and Matthiasson, T., "Iceland's Debt write downs cleared a path to recovery", *Irish Times*, 19 April, 2013.

<http://www.irishtimes.com/business/economy/iceland-s-debt-write-downs-cleared-a-path-to-recovery-1.1364994>

Krugman, P., "Cyprus, Seriously", *The New York Times*, 26 March, 2013.

<http://krugman.blogs.nytimes.com/2013/03/26/cyprus-seriously/>

Krugman, P., *And this depression now!*, W. W. Norton & Company, United States, 2012.

Kuttner, R., "Austerity never works: Deficit hawks are amoral – and wrong", *Salon*, 5 May, 2013.

Lapavitsas, C., Kaltenbrunner, A., Lindo, D., Meadway, J., Michell, J., Paineira, J.P., Pires, E., Powell, J., Stenfors, A., Teles, N. and Vatikiotis, L., "Breaking Up? - A Route out of the Eurozone Crisis", *Research on Money and Finance (RMF)*, November 2011.

Lynn, M., "After Cyprus, euro zone will slip into depression", *Market Watch, The Wall Street Journal*, 27 March, 2013.

http://articles.marketwatch.com/2013-03-27/commentary/38050831_1_euro-zone-euro-crisis-cyprus-debacle

Grant, M.J., "The Cyprus Template", *Zero Hedge*, 01 May, 2013.

<http://www.zerohedge.com/news/2013-05-01/europe-has-become-totalitarian-state>

Meek, J., "The Depositor Haircut", *London Review of Books*, vol. 35, no. 9, pp. 11-15, May 2013.

Memorandum of Understanding on Specific Economic Policy Conditionality, April 2013.

Merritt, G., "Bungled Cyprus bail-out overlooks its offshore gas bonanza", *Friends of Europe*, 25 March, 2013.

<http://www.friendsofeurope.org/Contentnavigation/Publications/Libraryoverview/tabid/1186/articleType/ArticleView/articleId/3428/Bungled-Cyprus-bailout-overlooks-its-offshore-gas-bonanza.aspx>

Moratinos, M., "En defense de Chipre", *El Pais*, 28 March, 2013.

http://economia.elpais.com/economia/2013/03/28/actualidad/1364504012_929990.html

Morici, P., "The Insanity of the Cyprus Crisis", *Smith Faculty Opinion Article*, University of Maryland, 28 March, 2013.

<https://www.rhsmith.umd.edu/opinion/morici/2013/032813.aspx>

O'Brien, M., "Cyprus Is Doomed: Why the Country Must Leave the Euro Immediately", *The Atlantic*, 28 March, 2013.

<http://www.theatlantic.com/business/archive/2013/03/cyprus-is-doomed-why-the-country-must-leave-the-euro-immediately/274300/>

Peschmann, M., "Cyprus Looting & Socializing the Losses: The Global Banksters who redefined Theft into 'Haircut'", *Canada Free Press*, 12 April, 2013.

<http://canadafreepress.com/index.php/article/54409>

Ramthun, C., "Schäuble interview stock market shocks in WirtschaftsWoche", 21 April, 2013.

<http://www.wiwo.de/politik/europa/reaktionen-schaeuble-interview-in-wirtschaftswoche-schockt-boerse/8098476.html>

Report of the Commission of Investigation into the Banking Sector in Ireland, "Misjudging Risk: Causes of the Systemic Banking Crisis in Ireland", March 2011.

Rettman, A., "Austria attacks UK, as EU finance talks get ugly", *EUobserver*, 12 April, 2013.

<http://euobserver.com/economic/119781>

Sinn, H. W., Die Wahrheit über Zypern, 29 April, 2013.

<http://www.wiwo.de/politik/europa/denkfabrik-die-wahrheit-ueber-zypern/8126060.html>

Sinn, H.W., Interview, *Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung*, 27 April, 2013.

<http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/europas-schuldenkrise/hans-werner-sinn-im-gespraech-es-lohnt-sich-den-euro-zu-verteidigen-12164644.html>

Smith. Y., "Troika Demands Another €6 Billion from Cyprus, Making 'Rescue' Bigger Than GDP", 12 April, 2013.
<http://www.economonitor.com/blog/2013/04/troika-demands-another-e6-billion-from-cyprus-making-rescue-bigger-than-gdp/>

Soros, G., "A European Solution to the Eurozone's Problem", *Project Syndicate*, 09 April, 2013.
<http://www.project-syndicate.org/blog/a-european-solution-to-the-eurozone-s-problem>

The Basel Institute, "The Basel AML Index Country Risk Ranking", 2013.
<http://index.baselgovernance.org/Index.html#ranking>

The Economist, Loosening those bonds, 17 July, 2003.
<http://www.economist.com/node/1928604>

Theophanous, A., "The EMU, international conflict and the case of Cyprus", *In Depth*, volume 10 – issue 2, April 2013.

Theophanous, A., "Paradigm shift is what's needed within the EU", *Cyprus Mail*, 16 February, 2013.

Theophanous, A., "The challenges of troika policy", *Sunday Mail*, 16 December, 2012.

Theophanous, A., "THE EU CRISIS AND THE WAY FORWARD: A VIEW FROM CYPRUS – An alternative proposal on the fiscal framework in the EU", *Politiken*, 3 July, 2012.

Whitehouse, M., "IMF Officials: We Were Wrong About Austerity", *Bloomberg*, 4 January, 2013.
<http://www.bloomberg.com/news/2013-01-04/imf-officials-we-were-wrong-about-austerity.html>

ΚΕΝΤΡΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

20 ΧΡΟΝΙΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗΣ 1993-2013